

A

KATHOLIKUS AUTONÓMIA FÜGGŐ KÉRDÉSEI

ÍRTA

DUDEK JÁNOS dr.

EGYETEMI TANÁR

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1912.

Nihil obstat.

Dr. Georgius Andor,
Censor dioec.

Nr. 2406.

Imprimatur.

Strigonii, 10. Apr. 1912.

Ludovicus Rajner,
Eppus, Vicarius generalis.

ELŐSZÓ.

A MAGYAR ÁLLAM alapításától fogva egész 1848-ig katolikus állam volt, kath. egyházunk pedig államegyház, mint nevezték: avita, hereditaria religio. A sok százados állapotnak ugyanezen évi XX. t.-cikk vetett véget, amennyiben a hazában bevett összes vallások között tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot állapított meg. Ezzel a régi kath. államból felekezetlen állam lett, mely – legalább elméletben – egy «bevett» vallást se részesít többé előnyben, de nem is tol hátrább a másiknál.

1848-ban, bármennyire sajtászerűen hangzik is, a katolikusok örültek ennek a változásnak; mert a Mária Terézia óta kifejlődött cesaro-papismus folytán az utolsó évtizedekben egyházunk már csak annyiban volt uralkodó, mint az akkori «Religio» hasábjain fölpanaszolva olvassuk, amennyiben mindenki uralkodott rajta.

Fölbomlott tehát a régi szövetség s amint az állam a régi nemesi rend helyébe a nép széles rétegeit vette föl az alkotmány sáncaiba s ezzel a fejlődés új irányába lépett; úgy az egyházra is új idők következtek be, új helyzet állott elő, amennyiben az addigi állami támogató, olykor pedig gyámkodásával lenyűgöző hatalom helyébe a népben, a saját híveiben kellett, illetőleg kellene új támaszt keresnie.

A törvényhozás azonban a kimondott egyenlőségi elv ellenére ugyanakkor egy sarkalatos hibát követett el, amennyiben a III. t.-cikk 6. és 7. §§-ai által oly jogokat kebelezett a saját hatáskörébe, melyeket, megszűnván az egyházzal való sok százados testvéri viszonya, a kath. egyház rendelkezésére kellett volna bocsátania. A főkegyúri jog címén a király által addig

a saját közegei által kezelt egyházi jogokat a felelős minisztérium körébe utalta át s a katolikusok által a diétához benyújtott s eme jogokat visszakövetelő petíciót elintézetlenül hagyta.

Az 1848 április 7-én benyújtott petíció a jogfolytonosság nevében csak annyit kért, hogy amint azok az ügyek (a kath. főpapnevezés, a kath. alapok és alapítványok, valamint a kir. kath. iskolák) addig a helytartótanács körében működő s csak a főkegyúrnak felelős, külön bizottságok által kezeltettek, úgy azontúl is egy kath. papi és világi tagokból álló s szintén csupán csak a főkegyúrnak felelős «bizottmány» kezelésére bízassanak.

Nem történt meg, sőt e kath. jogok később is (1867-ben), az alkotmány visszaállítása után, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kezelésébe mentek át.

Eötvös József báró, az akkori kultuszminiszter, eltekintve egy bizonyos politikai motívumtól, maga is érezte a helyzet visszas voltát, azért Simor János hercegprímáshoz intézett levelében a katolikusokat, tekintettel a felekezetek helyzetére s anyagi ügyeik önálló kezelésére, autonómia szervezésére hívta föl. A főkegyúr pedig 1869-ben hívta össze az első kath. autonómiai kongresszust.

Hosszas előkészület után, melynek tárgyát a választási szabályzat s a kongresszus elé terjesztendő alaptervezet készítése képezte, összegyűlt a kongresszus; Simor hercegprímás és Sennyey Pál báró vezetése alatt autonómiai tervezetet készített, egészen új alapokon és sokkal szélesebb keretben, mint ahogy az önállósítást az 1848-iki kath. petíció gondolta. (A központi papnevelésben tartott előkészítő ülések alkalmával főképen a résztvevő Deák Ferenc indítványára fektették az alaptervet demokratikus alapra; Deák később az ügytől visszavonult & nem volt a kongresszus tagja.) Nemcsak a miniszter kezében levő főkegyúri jogok visszaszerzésére s azok kezelésére egy egyszerű, papi és világi katolikusokból álló «bizottmány» felállítását vették tervbe, hanem az erdélyi kath. Status mintáját az egész országra kiterjedőleg akarták megvalósítani. Az egész magyar kath. egyházban az összes ú. n. világi vonatkozású egyházi ügyek kezelését, egyharmad papi és kétharmad világi kép-

viselettel, hitközségi, egyházmegyei és országos központi szervekre akarták bízni. Az új szervezetet pedig az addig nálunk csak a protestánsoknál dívott névvel «autonómiának» nevezték el. Miután az állami támogatás az egyház számára elveszett, a helyét pótló hívek támogatását így gondolták egységes szervezetbe foglalni.

Szóval az első aut. kongresszus óta sokkal többről van szó, mint csupán az 1848: III. t. c. által sértett kath. jog orvoslásáról. Megjegyzem azonban, hogy ez a többlet már nem érdeklí az államot, az tisztára a katolikusok belügye.

Az 1848-ban még oly egyszerű követelmény, amennyiben csupán csak egy «kath. bizottmány» fölállítására vonatkozott, ezzel az új lépéssel igen széles keretet nyert s valljuk be, egészen összebonyolította az ügyet. Az autonómia név fölvétele; az alkotmányos többségi elv bevitelére a szervezet konstruálásába, az igaz, hogy csak a világi vonatkozású ügyekben; az egy erdélyi egyházmegye történeti fejleményeinek nálunk az *összes* egyházmegyékre, szóval az egész magyar egyház országos testére való kiterjesztése, annyira új s idegenszerű volt a kath. közfelfogásban, hogy ennek folytán azok is, akik különben az 1848-ban az államtól visszakövetelt kath. jogokért lelkesültek, ezen új adalékok folytán az egész mozgalomtól visszariadtak, különösen midőn a demokratikus elem duhajkodó bemutatkozását látták az első autonómiai kongresszuson. S ámbár azóta sem szűnt meg ez a mozgalom, a törekvés ilyen kath. autonómia felállítására, sőt egy második autonómiai kongresszust is tartottunk, mégis állandóan vegyes érzelmek kísérik: megszűnt őszinte lenni.

Magukban az irányadó kath. körökben – ha leplezetten is – visszavonás, idegenkedés támadt; mert az új intézménynek ilyen széles alapra való fektetése miatt sokan kezdettől fogva afféle «sötétbe való ugrást» láttak és látnak benne. Pedig ha az egyháznak az állam helyett az új idők követelményeihez képest a népben, a saját híveiben kell keresnie támaszát, a híveknek az egyház anyagi érdekei körébe való bevonása alig történhetik másképp, mint ahogy a második kongresszusi elaboratum javasolja. Természetesen az új viszonyokhoz nevelkednünk is kell s nevezetesen a papságnak az említett területen új eljárási módokhoz kell hozzászoknia.

Látván a katolikusok eme habozását a kormányok és a felekezetek, szintén fordítottak egyet a köpönyegen; félvén a katholicizmus erősödésétől, kétségbe kezdték vonni az 1848-ban követelt s addig legalább elvben elismert jogainkat. A zavarosba jelszavakat dobtak s a közvéleményt olyképen kezdték hangolni, hogy a szóban lévő jogok s javak tulajdonképen az államé, tehát hogy a katolikusoknak nincs is joguk azok kezelését visszakövetelni.

Legújabban más ötlethez folyamodnak a hangadó protesztáns körök. Nehéz lévén szembeszállni a jogaink mellett tanúskodó történelemmel, azt mondják: jó, adják ki a katolikusoknak a miniszter kezelésében levő kath. jogokat és javakat, de az állam ugyanakkor adjon a protestánsoknak is aránylagos nagyságú javakat.

Így írta ezt tavaly Zsilinszky Mihály, így fejtegette az idén megjelent művében Kérészy Zoltán, kassai jogakadémiai igazgató.¹

Az alábbiakban ezzel az utóbb említett művel foglalkozom s azon vagyok, hogy ha már a saját nembánomságunk miatt az 1848-ban a miniszter kezében rekedt jogainkat és javainkat egyhamar nem is kaphatnánk vissza, ami természetesen az ezek visszaszerzését föltételező autonómia felállítását is lehetetlenné teszi, legalább ezeknek a jogoknak és javaknak kath. eredete s hozzánk tartozandósága álljon tisztán előttünk. Hogy legalább elméletben homály ne boruljon föléljük.

A jelen tanulmány a «Religio»-ban jelent meg, de azt hiszem, hogy külön kiadása, illetőleg az összebonyolított kérdés szélesebb körökben való ismertetése által, még inkább használhatók a kath. ügynek.

Budapest, 1912. március 24.

¹ A katolikus autonómia közreműködése a főkegyúri jog gyakorlatában. Írta: Kérészy Zoltán dr., a kassai kir. jogakadémia igazgatója. Budapest, 1912. 110 l. Ára 3 korona.

I. HELYZETÜNK.

1. Immár tíz esztendeje, hogy a második (1897-1902) autonómiai kongresszus által kidolgozott s a kongresszusi küldöttség által a főkegyúrnak átnyújtott szervezeti szabályzat elintézésre vár. Vár, a közszólás szerint, de várat csak nem nyerhet, annak dacára, hogy ez már a második várás, miután az első kongresszus által kidolgozott s 1871-ben benyújtott tervezet épen 26 esztendeig hevert a miniszter fiókjában. Akkor végre az új kongresszust összehívó leiratban a főkegyúrtól hallottuk, hogy a tervezet el nem fogadható, mivel az egyház hierarchikus szervezetének s a főkegyúr jogainak sérelme nélkül életbeléptetni nem lehet.

Csináltunk tehát egy másik tervezetet, a két utóbbi szempont skrupulózus tekintetbevételével s íme ez a tervezet is csak hever, az igaz, hogy még nem huszonhat esztendeig, de hever valamelyik fiókban eldugva, anélkül, hogy az ország legősibb s legnagyobb egyházának közönségét arra méltatnák, hogy legalább csak egy szóval is jeleznék, hogy mi lesz hát: jó-e, megvalósítható-e, vagy megint csak rossz-e ez az új tervezet is?

Pedig jámborabb autonómiai, önkormányzati tervezetet már elképzelni se lehet, mint amilyen ez a második. Szinte nem is illik rá ez a jogi kifejezés: autonómia. Első részében egy csomó paragrafusból áll, olyanból, amire 1848-iki őseink, midőn a változott kormányzati viszonyok folytán kath. alapjaink és alapítványaink, valamint iskoláink átvételét a megszűnt helytartótanács kezéből kérelmezték, még nem is gondoltak: áll a hitközségi és egyházmegyei szervezetre vonatkozó töméntelen paragrafusból, ami azonban az életben alig jelent valami új

jogot, legkevésbé pedig olyat, amit az állammal szemben védeni kellene, szólván az iskola, a paplak, a templom építéséről vagy fönntartásáról s a híveknek e célokra való megadóztatásáról. Mind olyan dolgok tehát, amit minden hitközség a saját kebelében, főkegyúri összehívók s óriási apparátussal végzett autonómiai kongresszusok nélkül, püspökével egyetértve, maga is megállapíthat s elintézhet. A második részében pedig, amelyben épen egyházunk rendezetlen ügyeinek, főképen a főkegyuraság gyakorlásának: a főpapnevezésnek, a kormány kezében lévő kath. alapítványaink és iskoláink kezelésének az állammal végzendő s a változott kormányzati viszonyok által követelt rendezéséről van szó, olyan szerény, annyira messze álló az *autonómia* szoros fogalmától, hogy alig lépi túl a meglévő, a kath. alapok és alapítványok miniszteri kezelésének ellenőrzésére kinevezett, most is működő s jobbára világi kath. férfiakból álló bizottság hatáskörét.

Oly szerény, mondom, az újabb tervezetnek épen ez a főbenjáró s országos kath. autonómiánkat halvány vonásokban sem kifejező, hanem inkább csak amolyan keztyűs kézzel érintő része, mintha a kongresszus nagy alázatosan csak annyit akart volna mondani: Miniszter úr! ha már semmit se akarnak átadni a saját jussainkból a magunk kezelésébe, legalább engedjék meg, hogy alkalomadtán mi is hozzászólhassunk a magunk dolgaihoz. Csak legalább hozzászólhassunk, nem azért, hogy szavunk a magunk dolgaiban esetleg irányadó is legyen, de legalább, hogy csak hozzászólhassunk!

Oly szerény, ismétlem, a szervezetnek épen ez a főbenjáró része s annyira távol áll attól, amit az autonómia, az önkormányzat jogköre alatt az állammal szemben nem mondom a protestánsoknál, hanem még az erdélyi kath. Statusnál is, akár alapjaik, akár iskoláik önálló kezelését tekintve, mindennap végbemenni látunk, hogy a kath. közönség, ha ma életbeléptetnék ezt a szervezetet, nagyot nézne s csodálkozva kiáltana föl: ki a manóba nevezi ezt autonómiának, magyarul: önkormányzatnak! Hiszen ez semmi; ki mondhatja ezt jognak, vagy a miniszter kezében lévő főpapnevezés, kath. alapítványok és iskolák igazi rendezésének az állammal szemben!

S kérem, még ez a tervezet is hever a miniszter fiókjában, hever már tíz esztendeje, mert hogy ez a semmi is – még sok nekünk !

Mit szóljunk ehhez?

Nem komoly, nem igazságos eljárás ez a magyar kath. egyház egyetemével szemben, akár a haza megállapításánál, akár a további századokon által a mai napig a nemzet léte s fejlődése körül szerzett érdemeinél, akár a többi egyházakat egyenként és összesen fölülmúló s ma döntő elvként elismert többségénél fogva. Nem komoly eljárás ez, főképp azért, mert maga az illetékes hatóság s nevezetesen maga a kormány ismételtén összehívta a katolikusokat kongresszusra; amivel maga is jelezte, hogy a katolikusok bizonyos világi vonatkozású ügyei, mai rendezetlen állapotukban, nem felelnek meg az államhatalommal szemben a 48-ban törvénybe iktatott vallási egyenlőségnek és viszonyosságnak, hogy tehát azokat rendezni kell. S mikor a fölhívásra összegyűlt katolikusok legitim képviselője a rendezésnek igazán – hogy is mondjam – a minimumát állapítja meg, akkor meg ad acta, fiókba teszik iratait.

Ennél az ismétlődő ténynél semmi sem bizonyítja jobban, hogy az egymást fölváltó kormányok csak amolyan másodosztályú polgároknak tekintenek bennünket katolikusokat és sajnos, mutatja egyúttal azt is, hogy ezt nagyon bátran meg is tehetik velünk, a nagy, de tehetetlen masszával szemben.

Ilyen körülmények között jelenik meg most Kérészy könyve a kath. autonómiáról. Jó arra, hogy legalább pillanatra elfelejtve szégyenletes állapotunkat s elfordulva a reális élettől, vizsgáláskép ismét csak a jogi elméletekkel foglalkozunk.

Mielőtt azonban érdemlegesen foglalkoznám e könyvvel, előbb meg kell festenem hátterét, azaz előbb még kissé mélyebben kell részleteznem az imént mondottakat.

2. Játékot üznek velünk s autonómiánkkal és nincs senki, aki odamondaná nekik: elég legyen a játékból; ne gúnyolódjatok a katolikusokkal azért, mert tehetetlenek! Ne mutogassátok nagy fölényeteket egy tehetetlennel szemben, ti híres kath. miniszterek! A három millió protestánsnak állami prot. egyetemet emeltek, melyet nem is kért: adjátok meg a tizenkét millió

katholikusnak a saját dolgai fölött való rendelkezési Jogát, hisz magatok mondtátok kétszer is, hogy az megilleti a katolikuskat. Tehát legalább a magatok szavára legyetek kényesek, ha már bennünket akár hátba is verhettek – büntetlenül.

Hogyan állhatott azonban elő ez a mai visszás állapot s mi lehet az oka annak, hogy amit a 372 millió protestánsal, vagy az 1 millió izraelitával a világért se mernének megkockáztatni, velünk, a 12 milliót számító nagy majoritással, oly kurtán bánhatnak el?

Mélységes előzményei és okai vannak ugyanis annak, hogy az 1848: III. t. cikk 6. és 7. §-át úgy alkották meg, ahogy megalkották s hogy még most se juthatunk jogainkhoz. Csak a multnak alapos ismerete vethet fényt jelen sivár helyzetünkre.

Ez az a háttér, melyet megfesteni fölötte szükségesnek látok s okulásul minden katolikussal jól megértetni akarok.

Ki hinné, hogy a mi mostani szégyenteljes állapotunkban a magyar kath. egyház vezetői által száz esztendeje elhanyagolt sajtó boszulja meg magát? Pedig úgy van, végső elemzésben minden bajunknak, minden tehetetlenségünknek és népszerűtlenségünknek ebben rejlik a forrása.

Lássuk tehát azt a régebbi multat közelebről.

A magyar kath. egyház II. József kora óta először népszerűtlen, azután tehetetlen, végre mindenkitől, még a saját tőle elidegenített fiaitól is megrugdalt s megrúgható cadaver lett. Az okfűzés nagyon egyszerű és világos. II. József rendeletei által végre szabad levegőhöz jutottak a protestánsok s miután úgy szerették az «uralkodó» egyházat, mint kecske a kést, a közéletet még hevesebben kezdték ellene hangolni, mint intézmény ellen. Ugyanakkor uralkodóvá lett a francia forradalmi eszméken táplálkozó aufklárizmus is, amely a katholicizmus tanai s egész szelleme ellen izgatott az emberek között. Nagyban kezdett terjedni a pamflet-irodalom s a napi sajtó. A két jó barát erre vetette rá magát, mert fölismerte a nyomtatott betű erejét. A magas klérus ellenben csak nézte mindezt, olimpusi nyugalommal megvetette a «skriblereket», mert hisz ott volt a helytartótanács» ha baj lesz, majd segít az rajta. Segített is, csak a lelkekre nem volt befolyása. A szellemek rohamosan mételyeződtek meg,

elidegenedtek az egyháztól; mert a katolicizmusnak egy sajtó-organuma sem volt, mely résen állva, fölvilágosítólag hatott volna az emberekre s ellensúlyozta volna a terjedő keresztényellenes eszméket; mely magyarázta, mely védte volna a kath. egyház jogait és tanait. A magas klérus magában állott, külső fényében ugyan, de a lelkekben régen megingott már az iránta való tisztelet, híveiben, sőt jó részt az alsó papságban is, sőt nemcsak iránta, hanem az egész katolicizmus, mint tan- és intézmény iránt.

Történeti tény, hogy a katolicizmus már félszázadja csak a papiroson volt uralkodó egyház Magyarországon, mielőtt az 1848: XX. t.-c. 2. §-ában papiroson is a bevettek közé degradálták. Jóval 48 előtt kezdték Palóczyék Borsodban és a diétán terjeszteni a szekularizáció eszméit; de a sajtóban senkinek se jutott eszébe megmagyarázni az embereknek, hogy a kath. egyházi vagyon nem az állam javaiból keletkezett. Ki is magyarázta volna, hiszen kath. napi sajtó nem létezett. Mondhatott és írhatott itt mindenki tücsköt-bogarat a kath. ügyekről, elhitték neki, mert az ellenkezőről senki sem világosította fel őket. A kath. klérus a sajtó hatalmának tudatára nem tudott emelkedni; így terjedt el a tudatlanság a kath. dolgok körül maguk a katolikusok között is.

Hallatlan egy helyzet volt az, amelybe egyházunk került az egyoldalú és folytonos agitáció folytán már 1848 előtt a közéletben és az emberek gondolkozásában. Szivök mélyéből megvetették, mint lejárt nagyságot.

Egészen érthető ilyen fejlemények között, hogy mekkorát nézett a diéta, mikor 1848 április 7-én a Pozsonyban összegyűlt néhány dietai főrend s néhány követ egy kath. bizottmány fölállításáért nyújtotta be hozzá a petíciót. Egy esti kerületi ülésen vették elő s rövidesen kimondták rá: «a petíció elkésett», Deák Ferenc, az igazságügyminiszter, amaz indokolása alapján, hogy a katolikus alapok jórésztben a status javaiból valók, tehát a kérdést az idő rövidsége miatt érdemlegesen már megvitatni nem lehet. De a két nap múlva autonómiájukat kérő görögkeletiek nemcsak hogy el nem késtek, hanem nyomban autonómiát is kaptak.

Ez az 1848-iki sors, Deák nyilatkozatával együtt, fátumként lebeg autonómiánk fölött. És ha azután kétszer is belementünk a kongresszusba, mindakétszer előreláthatólag hiába; mert, ahogy volt a XIX. század első felében, úgy maradt a katolicizmus a század második felében is, lelkeket fölvilágosító, előkészítő hatalmas sajtó nélkül, ami leginkább meglátszott azon, hogy még a jobblelkű aut. képviselők is csak a tárgyalások folyamán jöttek rá tapogatódzva, akik rájöttek, hogy voltaképp mit is akarunk az autonómiával s hogy mi lehet annak a jököre, tehát, hogy mit kívánhatunk? Kevesen voltak tisztában a dologgal.

A száz esztendeje elhanyagolt sajtó íme alaposan megböszülj a magát rajtunk – a mai napig. A legtöbb ember a mai napig sincs tisztában azzal, mi is tulajdonképp az a főkegyúri jog, vele jár-e az a királlyal, mint más felségjog, vagy az egyház feje által adott kiváltság? Milyen eredetűek az egyházi javak, statusjavak-e, mint Deák nagy történeti tévedéssel mondta, vagy Szent István családi, tehát magán vagyonából eredő birtok-e? Mily természetű lehet az ezekből származott vallás- és tanulmányi alap? Szóval homály dereng az elmék fölött, mert az ilyen kérdéseket csak a naponkint adagoló napi sajtó képes megértetni az emberekkel s köztudatba vinni.

Ez a köztudat, ez a tájékozottság az, ami nekünk teljesen hiányzik.

Az 1848-iki petíciót, valamint az 1870-71-iki s az 1897-1902-iki aut. kongresszusokat nem alapozta meg előre a katolikus sajtó, mert nem is volt olyan; de volt bőviben liberális sajtó, mely száz oldalról s naponta szuggerálta a közönségnek és az irányadó köröknek, hogy a katolikusokat semmi sem illeti meg, se a főpapnevezésbe való beleszólás, se pedig az alapok és iskolák kezelése, annál kevésbbé tulajdonjoga, mert hogy az mind országos alap. Ez a mondva csinált közvélemény állja útját minden előremenésünknek.

A száz esztendeje elhanyagolt sajtó – ismétlem – bosszulja magát rajtunk a mai napig. Filii tenebrarum prudentiores sunt filii lucis.

Az 1848-iki petíció sorsa, Deák nyilatkozatával együtt, fátumként lebeg autonómiánk fölött. Ezért került a második

kongresszus elaborátuma is a miniszter fiókjába s ott is marad elintézetlenül mindaddig, míg majd a kormánynak szüksége lesz ismét arra, hogy az esetleg valamiért, valami újabb megsértésért haragvó katolikusok figyelmét foglalkoztassa – az autonómiával.

Valóságos játéklabdája lettünk mi, a még mindig népszerűtlen, mert még mindig erős sajtó nélkül szűkölködő katolikusok a mindenkori kormányoknak. S velünk együtt ez a szerepe autonómiánknak is. 1870 előtt épen itt a «Religio»-ban nagyon agitált Palásthy Pál egy konzervatív párt alakítása miatt; fogta magát Eötvös József miniszter s a katolikusokat, nehogy valahogy eszükbe jusson zavarni a liberalizmus mézes heteit, autonómiai kongresszusra hívatta össze. 1894-ben nagyon fájtak a katolikusoknak az egyházpolitikai törvények; a kormány rögtön segített magán, összehívta az autonómiai kongresszust, hogy jóindulatáról biztosítsa a háborgókat. De azért az autonómiát a világért se adják meg; még egy Apponyi Albert, vagy egy Zichy János kultuszministersége alatt sem történhetik meg ez a jogorvoslás a katolikusok részére.

Nincs mit tartamok a nem létező kath. közvéleménytől.

Hogy mennyire játéklabdája a mindenkori kormányoknak a katolikus autonómia a tehetetlennek ismert magyar katolikusokkal szemben, semmi sem mutatja annyira kézzelfoghatóan, mint az utolsó kongresszus összehívása. Összehívták a már feltűnően mozgolódni kezdő katolikusokat s azt is mondták nekik: tessék az 1870-71-iki tervezetet átdolgozni a hierarchia és a főkegyúri jog sérelme nélkül. De hogy mi jogot juttat az alakítandó autonómiának a hierarchia s mit a főkegyúr, a világért se mondták volna meg, mert akkor a kongresszus esetleg eltalálta volna a dolgot s kidolgozhatott volna oly tervezetet, melyről többé nem lehetne azt mondani, hogy a hierarchia és a főkegyúri jog sérelmére van. Dehogy közölték volna ezt! Hagyták a kongresszust magára: fejtse meg ő a rébuszt, ahogy tudja, ők pedig Wlassics urammal együtt előre a marokba nevettek.

Nem az a baj ugyanis, mintha az irányadó helyen nem tudnák, hogy létezett valaha egy II. Szilveszter, aki Szent Istvánt fölruházta valamivel s hogy létezett XIII. Kelemen is, aki Mária

Terézia kérelmére újból megerősítette a főkegyúri jogot, tehát olyasmit tett, amit a pápa a felségjogokkal sohasem tesz; azt is tudják, hogy azok a miniszter kezelésében levő alapok egyházi, egyszóval katolikus vagyomból gyűltek össze s hogy Árpádnak is csakugyan volt valami családi vagyonuk; mindent tudnak, de nem adhatnak át nekünk semmit, mert a protestánsok, az uralkodó Tiszák, folyton azt súgják a fülükbe: jog ide, jog oda, a katolikusokat erősíteni nem szabad! Tehetik ezt annál könnyebben, mert erős kath. sajtó hiányában a nagy, még a kath. nagyközönség sincs fölvilágosítva jogainak igaz voltáról.

S akárki legyen nálunk a kultuszminiszter, az ugyanazon fátum hatása alá kerül. Az utóbbi időben kezdtek kolportálni az újságok, hogy a kultuszminiszter be fogja nyújtani a katolikus autonómiáról szóló törvényjavaslatot. Bezzeg másnap kaptuk a hivatalos cáfolatot, hogy a törvényjavaslat (melyről mindenki tudta, hogy már Apponyi alatt készen volt) még mindig nem kész s különben is, hogy az idő nem kedvez a dolognak, azért várni kell. Tehát az állami protestáns egyetem fölállításának, valamint a zsidó autonómia előkészítésének nem kedvezőtlen a véderővita ideje sem, a katolikusoknak ellenben kedvezőtlen az idő s kedvezőtlen is marad a mi autonómiánk dolgában in secula seculorum, ha csak egyszer majd az a tizenkét milliós massa nem fog akarni végre tettekkel tényező lenni.

Pihen tehát s a miniszter fiókjában továbbra is pihennie kell a kongresszusi elaboratumnak, természetesen nem más okból, hanem mivel ürességével is még mindig sérti a hierarchiát és a főkegyúri jogot. S a kormányok jóindulatából pihenni is fog addig a pillanatig, míg majd a valami jogsérelemmel arculcsapott katolikusokat ismét nem kell újból foglalkoztatni valamivel. Akkor kerül elő a fiókból a tervezet; akkor sül ki róla, hogy sérelmes s újból megismétlődik a játék egy ünneplésen összehívandó újabb kongresszuson. S Zichy János gróf, bizonyára már mint nem miniszter, akkor is elnökölni fog valamely katolikus nagygyűlésen, melyen egy szónok – elnöki helyeslés mellett – teljes páthosszal fogja vitatni a katolikus autonómia szükségét és jogos voltát.

Ez a mi helyzetünk.

Ha jóval száz év előtt, úgy már Batthyány József gróf primássága alatt, püspökeink nem a helytartótanács rescriptumaiban keresik a földi üdvösséget, hanem a szép egyházi vagyomból mindjárt a vészfelhőkkel terhes idők kezdetén erős sajtót teremtenek s azt folyton élesztik, a száz év lefolyása alatt beh sok dolog másképp történt volna e magyar földön s más lenne autonómiánk sorsa is.

3. Mint a szíves olvasó láthatja, egy háttérrel festek Kérészy dr. könyvének az ismertetéséhez, illetőleg annak a ténynek a megértéséhez, hogy a törvényben kimondott vallásegyenlőség és viszonyosság dacára miért nem juthatunk mi katolikusok, bizonyos, a főkegyuraság révén (épen a legmegfelelőbb címen!) a a kormány kezeibe épen akkor (1848-ban) került fontos ügyeink (főpapnevezés, kath. alapok és alapítványok, közép- és felsőiskoláink) önálló kezeléséhez, mikor a vallásegyenlőségről és viszonyosságról hozott törvény (1848: XX. t.-c. 2. §-a) azokat egyenesen nekünk utalta ki? Más szóval, miért volt lehetséges az az ellenmondó dietai intézkedés, hogy míg az 1848: XX. t.-c. 2. §-a kimondta a vallások között az egyenlőséget és viszonyosságot, aminélfogva a katolikusokra nézve is a protestánsok egyházi önállóságáról szóló 1791. XXVI. t.-cikk 10. §-át kellett volna alkalmazni (alapítványaink és iskoláink önálló kezelését kellett volna kimondani) s ehelyett hozták az 1848:111. t.-c. 6. és 7. §-át, mely szerint az addig a helytartótanács kebelében működő kath. bizottságok kezelésében lévő kath. egyházi ügyek a felelős kormány kezelésében mennek át?

Miért államosítottak el bennünket akkor, mikor a törvény értelmében épen önállókká kellett volna válnunk?

Inimicus homo hoc fecit és megtette, mert az akkori katolikusokkal, ezzel a saját egyháza ügyei körül tudatlan árnyék-tényezővel, megtehetette, sőt megtehetette egyenesen a nagy többségben lévő dietai kath. vallású követek asszisztenciája mellett és szavazata által; mivel ők az egészben legfőbb a papi hatalom egy kis megnyirbálását látták. Ezzel a logikátlan eljárással adta ki mérgeét az a hangulat, mely ellenünk, illetőleg a katholicizmus ellen, II. József óta gyülemlett, melyről előbb

beszéltem s mely mint villamos feszültség most sült el, mikor végre egyházellenes cselekvésre adódott alkalom. A XX. t.-c. 2. §-a nagy hangon kimondja: a hazában bevett összes vallások között tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg; de ez a valóságban csak annyit jelentett – ki következtethetné ezt a törvény szavaiból? – hogy a kath. vallás megfosztatik régi uralkodói jellegétől s a bevettek közé soroltatik; egyebekben őt semmi további egyenlőség és viszonyosság nem illeti meg, hanem a III. t.-c. intézkedései szerint összes ügyei a felségjognak tartott főkegyúri jog révén a felelős kormány kezeibe kerülnek.

A dietai főrendekből és követekből Scitovszky pécsi püspök elnöklete alatt – a primási szék üres lévén – hamarjában, igazán az utolsó pillanatban, szerveződött csoport, szem előtt tartva az 1791. XXVI. t.-c. mértékét, fölismerte a XX. t.-c. 2. §-ának természetes logikáját s benyújtotta az addig az említett bizottságok kezelésében lévő főkegyúri jogainkért a petíciót a diétához; de arra a diéta rövidesen kimondta, hogy elkésett. Ilyen kath. logikára, vagyis némely katolicusok ilyen hirtelen megokosodására a diéta nem volt elkészülve.¹

Ez a fatum lebeg azóta autonómiánk fölött s minthogy épen ez az 1848-iki dietai eset a határkö sorsunk és helyzetünk fejlődésében, azért jó lesz még röviden reá összpontosítanunk figyelmünket, jó lesz vele közelebbről megismerkednünk; egyrészt azért, hogy megérthessük, miért volt lehetséges annak ilyen megtörténése, a jogos kath. kívánság elutasítása; másrészt hogy lássuk, mennyire okult azóta a magyar katolicizmus a katasztrófális eseten s mennyire igyekezett megkorrigálni a tévedésekben immár szinte megvénült elméket és szíveket? Csak ennek az ismerete mellett szólhatunk bírálólag Kérészy könyvéről, illetőleg az általa megjelölt kibontakozási módozatokról.

1848 márciusában, régen megérelve, az összes körülmények közrejátszottak arra, hogy a különben a főkegyúr oltalma alatt álló magyar kath. egyház, ha ügyei szóba kerülnek, arra a megálázó sorsra jusson, amelyre tényleg jutott. Tudatlanság a kath. tanok, ügyek és jogok körül egyrészt, másrészt az általános

¹ L. tanulmányomat: Vallási ügyünk 1848-ban. Religio. 1890.193. s k. 1.

ellenszenv minden iránt, ami katolikns, első sorban pedig a papság iránt, kísérték a katholicizmust az 1848-iki események közé. Az egyház a közfölfogásban úgyszólván csak a papságból állott s hozzá, mint csakhamar a mozgalmak között kitűnt, fegyelmezetlen, liberális gondolkozású papságból; hívei pedig, akik megvédhették volna jogait, csak az anyakönyvekben bejegyezve léteztek, egyebekben nagy többségükben szívük és lelkük – jó hosszú ideig a hangos protestánsok és szabadkőművesek s hasonló irányú sajtó által megdolgozva – nemcsak távol volt a kath. gondolkozástól és érzülettől, de maga is határozottan ellenséges szellemmel telt el. Egyszóval a minden önállóságtól elszokott s a helytartótanács járszallagján mozgatott egyház minden irányban szánandó képet mutatott s már a század elejétől fogva csak azon a címen volt uralkodó, hogy mindenki uralkodott rajta. Vezetőit azonban se a körülcspokodó radikális áramlatok nem eszméltették föl, új védelmi eszközök előkészítésére nem indították; se a helytartótanács abszolutisztikus eljárása, mely míg az 1822-iki nemzeti zsinat hasznos vallási újításokat célzó aktáit is fiókjába zárta, a változott helyzet fölismerésére nem vezette.

A papság nem érezte meg az elmaradhatatlan változások előjeleit, nem keresett mentő alakat; nem fordult híveihez, nem igyekezett visszahódítani az elidegenítetteket. Nem merített okulást a történelemből a tekintetben, hogy válságos időkben a néprétegek hangulata döntőbb tényező minden írott törvénynél s minden megcsontosodott tekintélynél.

Jellemző az egyik követnek, ha jól emlékszem a trencsényi Kubicza Pálnak nyilatkozata a Scitovszkynál tartott s a petíción fejét törő konferencián, midőn Scitovszky panaszos szavaira azt felelte: Előbb is jöttünk volna (t. i. mi világi katolikusok), ha hívtak volna.

Valóságos reflektor-fényt vet ez a nyilatkozat az akkori züllött belső egyházi állapotokra.

Ki törődött volna ilyen körülmények között annak az oknyomozó kutatásával: mi a főkegyúri jog, milyen eredetűek az egyházi javak, alapok, alapítványok és iskolák? Mi az a primás elnöklete alatt működő *commissio ecclesiastica* a helytartótanács

körében? Mint Lonovics később, 1851-ben, a «Josephinismus» címen kiadott művében keserűen bevallja, a hierarchia is egészen hozzászokott volt ahhoz, hogy a saját föladataiban is a helytartótanács gondolkozzék helyette. Pihent a kényelem párnáin, azt gondolta, helyzete örökre biztosítva van. Hívei meg eközben egészen elomlottak. A püspökök pásztorok maradtak nyáj nélkül.

Előre lehetett tehát látni, hogy a kath. egyháznak, ha bármi szempontból is szóba kerül, a diétán vesztett ügye van. Ez pedig igazán váratlanul gyorsan be is következett. A párizsi februári forradalom példájára március 13-án kitört a bécsi forradalom. A pozsonyi diétán ezen a napon valami adóügyet tárgyaltak s eszük ágába sem jutott még a legvérmesebbeknek se, hogy mi lesz másnap, hogy a küszöbön a nagy fordulat: a 12 pontba foglalt nemzeti követelmények váratlan megvalósíthatása. Pest – a bécsi forradalom hallatájra – március 15-én kezdte, Pozsony – a diéta – március 16-án. Bécsbe menesztett nagy küldöttséggel folytatta s március 17-étől április 9-ig méghozta a diéta az új Magyarországot létesítő törvényeit. Gyorsan, gőzerővel dolgozott. Kossuth Lajos terjesztette elő a törvényjavaslatokat s szó se lehetett arról, hogy valaki ellentmondjon neki. Különben is Kossuth, akivel a diétán csak az ékesszavú Sárkány Miklós bakonybéli apát mert eszmecserébe bocsátkozni, rosszul volt hangolva a kath. egyház iránt, hogy a pest-józsefvárosi plébános reversális nélkül való vegyes házasságának megáldását tőle megtagadta. Ezen alkalommal történt egyik dietai felszólalásából még mást is kiveszek. Említette, hogy a görög keleti püspökök őt fölkeresték, a katolikusok nem. Tehát a mieink a politikában sem szokatlan etikett-szabályokat sem ismerték. Ügyüknek tehát mindenképen buknia kellett.

Egymásután szavazta meg a pozsonyi diéta a törvényeket. Meghozatott a XX. t.-c. a vallások egyenlőségéről, a III. t.-c, mellyel ügyeinket a felelős minisztérium körébe kebelezték s a XIX. t.-c, mellyel a Pázmány alapította s Mária Terézia által a szekszárdi apátsággal s más egyházi javakkal gazdagított pesti egyetemünket a kultuszminiszter felügyelete alá helyezte, úgy értették: elállamosította.

Történhetett volna-e velünk s ügyeinkkel ez az en bloc eljárás, ha elődeink, előrelátva a csak a vak által előre nem látott elmaradhatatlan eseményeket, idejekorán sajtót állítanak sajtó ellen s ha ismertetve ügyeinket, jogainkat, idejekorán erős közvéleményt teremtenek mellettük? Ha egyáltalán hacsak kissé is törődnek a szembetűnően ellenséges hangulat kiengesztelésével s a józan útra való visszaterelésével?

Úgy tettek, mint aki egyáltalán nem ismeri az életet s az életet mozgató tényezőket.

Hogy pedig az 1848-iki petíció sorsa, Deák nyilatkozatával együtt, még mindig, egész a mai napig, fatumkép lebeg autonómiánk fölött, nem arra mutat-e, hogy vezetőink az 1848-iki eseményeken se okultak; hogy azután se számoltak a korszellemmel – mert íme jogaink ma is oly tisztázatlanok a közvéleményben és a jogászok előtt, az egyetemi jogi tanításban is, mint az előtt voltak.

Pedig még 1848-ban is az embereknél erősebb volt a tények ereje; azt a kath. múltat, azokat a kath. jogokat a 48-iki törvényhozás se tudta egészen elhomályosítani. Először is a III. t.-cikkben az van, hogy a püspökök, apátok, prépostok kinevezését ő Felsége *magának tartja fön*n. Vajjon miért? A királyi leirat folytán törvénybe került ez a sajtószerű kifejezés vajjon mit akar mondani? Én ebben a főkegyúr lelkiismeretének a megszólalását s ezzel a főkegyúri jognak a többi királyi jogoktól való sajtószerű megkülönböztetését látom. Másodszor a törvény szerint eme kinevezések ellenjegyzését a Felső személye körüli s nem a kultuszminiszternek kellene eszközölnie. Miért? Harmadszor alapjainkat és alapítványainkat a törvény ugyan a miniszter kezelésébe utalta; de a számadások, költségvetések róluk sohasem kerültek az állami költségvetésbe. A vallás- és a tanulmányi alapé a mai napig sem, az egyetemi alapé pedig úgy suttyomban csak 1870-ben került oda. Vajjon miért történt mindez így, ha azok a kath. autonómiai jogok olyan megoldhatatlan rébuszok?

Íme még 1848-ban is az embereknél erősebb volt a tények ereje s az az erő mellettünk, a mi jogaink mellett szól; de mi bizony nyilvánvaló jogaink hangoztatására, különösen pedig a

közvéleménynek ezen irányban való tájékoztatására 1848 óta se tettünk sokat s így történik, hogy Kérészynek még legújabbán megjelent könyve sem látszik tisztában lenni autonómiai jogainkkal.

Az imént megfestett szomorú háttérből tekintve a dolgokat, foglalkozzunk most már ezzel a legújabb irodalmi termékkel, hogy lássuk, mennyire jutottunk legalább az idevonatkozó jogi elméletek és megállapítások terén?

II. A KATH. AUTONÓMIA EGYHÁZJOGI ALAKULAT.

AKI AZ IMÉNT megfestett háttér szem előtt tartásával fog Kérészy könyvének olvasásához, azonnal látja, hogy a tényleges valósághoz híven ecseteltem a múltat s jelen helyzetünket és hogy a száz éve fennálló s eddig meg nem szüntetett okok folyton ugyanazokat a visszas eredményeket szülik. Egész a mai napig. Az az egyházjog, melyet jogászaink az egyetemen tanulnak, még mindig a jozefinizmus szellemétől van áthatva – Kőnek könyvében. Se Cherny nem volt, se az elfogulatlanságra törekvő Kováts tanár nem ment attól.

Íme itt az alapbaj, jogászaink világnézetében, az állam és az egyház viszonyának jozefiniszitikus felfogásában. Ez a szellő fúj felém Kérészy könyvének mindjárt az első lapjairól, pedig úgylátszik, protestáns szerző Kérészynél jobb indulattal nem kezelte még a kath. autonómiával összefüggő egyházjogi kérdéseinket. Katholikusan mondja, hogy «az egyházat Krisztus alapította s tőle származik az egyházi hatalom», tehát «hogyan az állam nem adhat az egyház számára sem önkormányzati, sem másnemű jogintézményt» s mégis, midőn fölveti a kérdést: közjogi vagy egyházjogi alakulat lesz-e a kath. autonómia? a feleletben már a jozefinista és protestáns beszél belőle.

Kérészy autonómiánk megalkotásánál nem ismer el más tényezőt, mint csak az államot, hogy az fogja nekünk adni azt a bizonyos autonómiát, melyet 1848 óta kérelmezünk. Az egyház nem. S milyen alapon mondja ezt? Azon az alapon, mivel hogy az autonómia szervezetét s hatáskörét megállapító szabályzat törvényhozási becikkelyezést igényel. Ebből – elvcsúsztatással – következteti, hogy tehát: az autonómiai szerve-

zet a magyar törvényhozás *tekintélyén* fog nyugodni, amint hogy megalkotása állami törvénybe való becikkelyezés nélkül nem képzelhető. Ennek folyományaképp egyenesen kimondja, hogy a létrejövendő kath. autonómia az egyházi szervezet *keretén kívül* álló intézmény lesz. Pedig az államot csak a jogainkat konfiskáló 1848: III. t.-cikk 6. és 7. §-ának a módosítása érdekelheti s nem az az egyház belügyét képező többlet, amit az aut. kongresszus tervezete egészében kontemplál.

Confusio josephinistica. Az állam és csakis az állam lebeg mindenben és mindenütt eme jogászok szemei előtt. Először azt mondja, hogy az állam az egyház számára jogintézményt nem adhat, sőt azt is vallja, hogy az autonómia hatáskörébe nem államkormányzati, hanem egyházzjogi természetű jogosítványok fognak tartozni; máskor meg és pedig következetesen mégis azt hirdeti, hogy azt az autonómiát, mint az egyházi szervezet keretén kívül álló intézményt, a magyar törvényhozás fogja nekünk adni, és pedig azért, mivel ő iktatja törvénybe.

No nem! Még a protestánsoknak se a magyar törvényhozás adta az autonómiát az 1791: XXVI. t.-cikkkel; a protestáns autonómia is a prot. egyházi elvekből folyó alakulat, azt a protestánsok egyházuk jogánál fogva magok alkották; a törvényhozás csak az állami jogba nemütközőnek ismerte el s támogatásához a maga segítségét is Ígérte, szóval nem adta, hanem csupán törvénybe cikkelyezte, a maga részéről is elismerte a prot. autonómiát.

Hasonlóképp járt el az 1848:XX. t.-c. 1. §-a, midőn az unitárius vallást bevettnek jelentette ki. Nem vallást és egyházi szervezetet adott ezáltal az állam az unitáriusoknak; hanem a már kész alakulatot, melynek kialakításába az államnak semmi ingerenciája nem volt, elismerte, törvénybe iktatta.

A kath. autonómia is csak az egyházzjoggal egyező, annak elveiből folyó alakulat lehet s olyan, melyet «csakis a competens egyházi jogalkotó szervek létesíthetnek». Azért ülésztünk a kongresszuson a püspöki kar égisze alatt, hogy megcsináljuk a szervezetet; azért nyerheti az autonómia – ha mindjárt csekély részben is – a maga jogait az egyház, illetőleg a «püspökök engedményéből»; amint hogy másrészt az is, hogy a főkegyúri

jog gyakorlásában való részvétel, továbbá a kath. alapok és alapítványok, valamint a kath. iskolák kezelése is a szervezet jogkörébe vonatik, azért lehetséges, mert ezek sem állami, hanem az egyházjogba tartozó, ha mindjárt világi vonatkozásúaknak nevezett ügyek. A szervezeti szabályzat elején még azt is olvashatta volna Kérészy, hogy az a kérdéses autonómia a pápa jóváhagyása nélkül sem jöhet létre.

Amint pedig jozefinisztikus gondolkozás járja át Kérészyt a kath. autonómia, mint jogi intézmény jellegének a megállapításánál, úgy protestáns jogász beszél belőle az általa fölvetett ama kérdés megoldásánál, hogy hát tulajdonképpen micsoda jupon adhat, ha ad, a magyar állam a katolikusoknak autonómiát? Azt mondja: a kath. autonómiát legmegfelelőbbben a magyar *állami egyházjog* keretébe tartozó intézménynek tekinthetjük. Állami egyházjogba? Honnan veszi ezt az új fajta, nálunk soha nem hallott egyházjogot? Honnan? A német protestáns, a «cujus regio, illius religio» elv alapján fejlett egyházi jogból. Tehát idegen talajról. Mondja ugyanis: «A *német egyházjogászok* tudvalevőleg állami egyházjog (Staatskirchenrecht) alatt az egyházi jognak azt a részét értik, mely *az egyházi ügyeket rendező* [!] állami jogszabályokból áll... (s mondja tovább): A katolikus autonómiát is, a magyar törvényhozás által leendő becikkelyezés folytán, ilyen vagy legalább is az állami törvényhozás által szankcionált szabályok fogják *meghatározni*)).

A világért sem így áll nálunk a dolog! Ez lehetséges a prot. elveken szervezett német államjogban, de nem Magyarországon; lehetséges a protestánsokkal, de nem a katolikusokkal szemben; nálunk az államjog is a kath. ügyeket mindig a kánonjog szerint tekintette.

Ha a jóindulatúnak látszó Kérészy ilyen módon indítja meg a kath. autonómia fejtegetését, mivel ilyen felfogásokba beleszületett s ezekben nevelkedett jogásznak, képzelhetjük, hogy a továbbiakban is csak ezen a tudós szemüvegen át nézi a főkegyúri jogot, az egyházi vagyont s pereputyostul mindent, ami autonómiánk jogkörébe tartozik. Jozefinisztikus és protestáns szemüvegen ezt másképp látni nem lehet. Így tanították s tanár korában is iurat in verba magistri. Katolikusok pedig alapos jog-

történeti nyomozásokkal nem igyekeztek a részletes kérdések múltjáról fölvilágosítani a jogász világot és sohasem törődtek azzal, micsoda kath. egyházjogot tanítanak a jogi fakultáson. így aztán a jogászvilág körében ma is ugyanúgy gondolkoznak ügyeinkről és jogainkról, akár 1848 körül. Mindent állami jognak tartanak. Hiszen nálunk se jogászok, se nem jogászok nem kutatnak ezen kérdések körül, hanem egyszerűen tetemre hívják – Koneket.

III.

A FŐKEGYÚRI JOG TERMÉSZETE.

A KATHOLIKUS autonómia szervezésénél a legfőbb nehézség a hatásköre megállapításában rejlik, írja Kérészy s ezzel a kérdés lényegébe megy bele.

Mint azelőtt Melichár, ő is megállapítja – s ez az egyetlen tisztázott eszme a nagy kérdésben 1870 óta, – hogy a püspöki kar részéről átruházható jogosítványok nem nagy számmal lesznek.

Nem a püspökök akaratán múlik ez, hanem a katolikus egyház Krisztus rendelte hierarchikus szervezetén, melyen változtatni s a jogköröket a klérus és a laikusok között tágitani vagy szűkíteni, senkinek sem áll hatalmában. Mindössze – úgymond – a püspöki szabad adományozás alá tartozó (azaz nem patronált) plébániai javadalmakra nézve az egyházközségek kandidálási jogának biztosítása, a kegyúri jogok gyakorlatának s kötelezettségeik teljesítésének ellenőrzése, a párbér, kegyúri terhek és stóladíjak szabályozása s némely adók kivetésére való jog tartoznának ide.

Éppen azért azt szokás mondani, – írja tovább – hogy az autonómia a maga tartalmát elsősorban a főkegyúri jogból fogja meríteni, illetőleg, mint magyarázólag hozzáteszi, sokan azt óhajtják, hogy a főkegyúri jog gyakorlata vitessék át oly mértékben az autonómia hatáskörébe, amely mértékben azt a vallás- és közoktatásügyi minisztérium jelenleg gyakorolja. A szerző maga is az autonómia hatáskörének megállapításánál elsősorban a főkegyúri jogra gondol; szerinte is a kath. autonómia, ha létesül, elsősorban a főkegyúri jogból merítheti tartalmát, innen könyvének a címe is: a kath. autonómia közre-

működése a főkegyúri jog gyakorlatában.¹ Hogy azonban, mely alapon s milyen mértékben véleményezi ő ezt, alább látjuk majd.

Megjegyzem, hogy ez az elv vagy követelmény ilyen terjedelemben, mint Kérészy jelzi, nem érvényesül az aut. elaboratumban; a kongresszus a törvény (az 1848: III. t.-c. 6. és 7. §-a) határain belül foglalt állást, azaz a maga számára a miniszteri gyakorlat keretén belül csak bizonyos minimális részesedést kívánt a főkegyúri jog gyakorlásában. Kérészy fejtegetésében tehát az irodalomban vitatott álláspontokra van tekintettel, vagyis az elméletet tartja szemé előtt s tekintettel ezekre a különféle szerzők közt lefolyt vitákra vonatkozólag állapítja meg, hogy: kétséget nem szenved, hogy az autonómia szervezése körüli tárgyalásoknak legfőbb ütköző pontját a mai napig az a kérdés képezi: bevonhatók-e a főpatronatus körébe tartozó ügyek az autonómia hatáskörébe s ha igen, mily terjedelemben, illetve minő korlátozásokkal?

A kérdés eldöntése pedig, ismétlem: elméletileg tekintve a dolgot, elsősorban azon fordul meg: milyen természetű jognak tartja valaki a főkegyúri jogot? A szerző erre vonatkozólag ismerteti a két ellentétes és a mai napig egymáshoz nem közeledő álláspontot, amiben én ismét újabb illusztrációját látom annak, amit fönnebb fölpanaszoltam, hogy miként boszulja meg magát rajiunk a száz éve elhanyagolt sajtó.

A főkegyúri jogra nézve, főleg 1848 óta, (akkor borult t. i. teljes homály természetére) mereven áll egymással szemben a mai napig a két ellentétes elméleti álláspont: az állam jogászoké (a régi jozefinista nézet) és az egyházjogászoké.

Az előbbi szerint a főkegyúri jog az állami hatalom alkotó része s ezért a király az abban foglalt jogokat, mint közjogi természetű jogosítványokat, a felelős minisztérium által s a parlament ellenőrzése mellett gyakorolhatja.

Szembetűnően az 1848: III. t.-c. 6. és 7. §-a által teremtett új helyzetből levont, a közjogi tankönyvekbe bevitt s vissza a

¹ Természetesen! Hiszen ebben vannak s azért rendezendők a ránk nézve sérelmes anomáliák.

múltba vetített egy elmélet. Mutatja ezt – Kérészy előadása szerint – az államjogászok érvelése. Azt mondják: a főkegyúri jogban foglalt kitűnő jogosítványok, ha egyházi eredetűek is és ha szent István az apostoli követség alapján gyakorolta is azokat, jogtörténeti fejlődés (köznyelven: kisajátítás) következtében, illetve pozitív közjogi intézkedések és százados gyakorlat folytán, a magyar szent korona jogaivá váltak. Ennélfogva ezek a jogosítványok a magyar király közjogi állásához fűződnek s őt, mint a szent korona birtokosát, illetik meg. Szóval az állami jog részét képezik. Hogy belőlük valami az autonómiának jusson – mondják – az legföljebb az államhatalom részéről történő jogát ruházás formájában, vagyis az 1848:111. t.-cikk idézett rendelkezéseinek (csak ezt forgatják folyton!) megfelelő módosításával képzelhető. Ebbe pedig a magyar törvényhozás soha sem fog beleegyezni.

A velege ennek az érvelésnek tulajdonkép az, hogy a főkegyúri jogban a jognak egy oly speciesét tiszteljük, mely egyházi eredete dacára, százados gyakorlat folytán, állami joggá változott, amit szebben mondva, úgysis szokás kifejezni, hogy a szent korona jogává lett. Hogy mikor, mely időben, az érvelés elhallgatja; más tilalomfát azonban nem tud állítani melléje, mint csak az 1848: III. t.-cikket az új Magyarország életéből. Ez pedig kevés, ha egy ezeréves joggyakorlatról van szó.

Ha valaki közelebbről akarja azt a múltat a maga igazi képében megismerni, hogy hogyan is volt az tulajdonképen ezzel a főkegyúri joggal, annak csak két munkát ajánlok figyelmébe: Timon Magyar jog- és alkotmánytörténetét és Fraknoi művét: A magyar királyi kegyúri jogról. Az előbbiből a magyar szent korona-elmélet fejlődésének történetét, a másiból a főkegyúri jog százados életviszontságait ismerheti meg.

A magyar szent korona elmélete az Anjouk alatt fejlődött ki. Ha ezt az időt (a XIV. század) tekintjük egyrészt, másrészt pedig ha vesszük a bennünket a főkegyúri joggal kapcsolatban most érdeklő három jogosítványt: a főpapnevezést, az alapok és alapítványok, valamint az iskolák kezelését, azt kell mondanunk, hogy ezek a jogosítványok a szent koronához akkor már csak azért se kapcsolódhattak, mert a püspököket szent

István után Zsigmondig, tehát az Anjouk alatt is, nálunk a káptalanok választották;¹ a vallás- és tanulmányi, valamint egyetemi alap s a mai kir. kath. közép- és felsőbb iskolák, XVIII. századbeli alakulásuk lévén, akkor még egyáltalán nem léteztek. Nagy későn, Zsigmond alatt, a Nápolyi László-féle zavargásokkal és a nyugati egyházszakadás bonyodalmaival kapcsolatban, jött divatba a püspökök királyi kinevezése a mai formájában.² Ez pedig már a XV. század volt. Ebből fejlődött, mint sok más dolog nálunk, amúgy *via facti* az a bizonyos sok százados, az államjogászok által folyton emlegetett főkegyúri gyakorlat.

Azért mondotta Deák Ferenc az 1873-ki híres egyházpolitikai beszédében, hogy apostoli királyról a magyar történelem csak Mária Terézia (XIII. Kelemen bullája) óta tud.

Tehát nem olyan egyszerű a dolog a főkegyúri jog s ennek a szentkoronával való ú. n. kapcsolata körül, ha a történelemmel kezünkben világítunk bele a múltba, mint azt a mai, gondolatainkban a kath. sajtó által soha nem zavart államjogászok vélik.³ Hozzá kell még tennünk azt is, hogy a történelem tanúsága szerint még az a bizonyos később kifejlődött százados gyakorlat is mindig csak mint a magyar királyok személyes jogú gyakorlata jelentkezik.

Mária Terézia, a valóban apostoli király és utódai szintén csak a nekik felelős hivatalnokok által kezelték azokat a jogosítványokat, amint, minden mástól eltekintve, a felvilágosodott abszolutizmus korában nem is képzelhető, hogy Mária Terézia ebbe az ügykörbe másnak is engedett volna beleszólást. De nem

¹ Rajner: A püspöki székek betöltésének története, különös tekintettel Magyarországra. 1901. – Balicsnál olvassuk (A r. kath. egyház története Magyarországon. 1888. II. 356. 1.) pl.: «IV. Béla meghagyta az esztergomi káptalannak, hogy válasszon új érseket. A káptalan megválasztotta Benedek kalocsai érseket, illetve annak áthelyezését kérte. Vancsai bíboros... a pápa nevében a választást megerősítette».

² Kollányi: A magánkegyúri jog hazánkban a középkorban. 1906. 149, X. 156. 1. (Zsigmond afféle zavaros, nálunk sokszor ismétlődött erőszakos viszonyok között kezdett az egyházi ügyekben intézkedni, a szent korona jogán.)

³ A középkorban királyaink nem legfőbb kegyurai, hanem csak legfőbb védői, oltalmazol az összes magyar egyházaknak, legfőbb ellenőrzői a kegyuraknak. Kollányi i. műve 143. 1.

is jutott ilyesmi senkinek az eszébe, hisz ő előtte is a főkegyúri jog a király személyes joga volt s ennek emlékeként még az 1848:111. t. c-be is úgy állították be ezt a jogot, hogy a 7. §. szerint a főpapnevezést ő Felsége egyenesen magának tartja fenn.

A szentkoronához tehát, a mai közjogi értelmezéssel, tulajdonkép az 1848:111. t.-cikkel csatolták először a főkegyúri jogot s úgy fejezték ki, valóságos jogi mixtum compositumként, hogy a miniszteri ellenjegyzés mellett azt ő Felsége *egyenesen* magának tartja fenn.

Hasonlókép alaptalan a Werbőczy Tripartitumára s a régi országgyűlésekre való hivatkozás is.

Werbőczy¹ Zsigmond király után s a sokat fölpanaszolt pápai rezerváták után élt s máskülönbben is nevezhette a főkegyúri jogot – persze tekintve a püspökségeket – az ország szabadsága alkatelemének, mert a királyok, mint az egyház védői, akadályozhatták csak meg a püspökségeknek idegenekkel való betöltését. Azért országgyűléseink – s benne a püspökök – sokszor fordulnak a királyhoz, kérve tőle az egyházi jogok körül felmerült bajok orvoslását. De a főkegyúri jognak a mai államjogászok által vélelmezett közjogi kezeléséről, szóval afféle az 1848:111. t.-c. által beállított helyzetről, se Werbőczy, se a magyar múlt nem tud semmit.

Csodálkozom azért, hogy Kérészynek jogtörténelmi szempontból nem volt semmi megjegyzése erre az újdonsült fel fogásra. Mert hiszen egészen más kérdés az, beleegyezik-e valaha az országgyűlés az 1848: III. t.-c. illető szakaszainak a módosításába vagy sem, s egészen más a tudományos, a jogtörténeti kérdés a magyar király főkegyúri jogának közjogi vagy nem közjogi természetéről. Vajjon Fraknoi okmány olt művéből annyira közjoginak ismerte-e föl a főkegyúri jogot a múltban, hogy egészen természetesnek találja a mai államjogászok mondvá csinált nézetét? Nem hiszem.

A másik álláspont, vagyis az egyházjogászok szerint: a főkegyúri jog a magyar királynak személyes természetű egyház hatalmi jogosítványa (legjobb e tekintetben Günther Antal fej-

¹ Kollányi i. műve 162. 1.

tegetése¹), amelyet amint 1848. előtt csak a neki felelős hivatalnokai által gyakorolt,² úgy most az autonómia által gyakorolhatna a király, miután az 1848: III. t.-c. nem illik össze a XX. t.-c. 2. §-ával, a vallási egyenlőséggel és viszonyossággal egy felekezetlen államban.

Persze a tekintetben, hogy ez az elméleti igazság a gyakorlatban is keresztülvihető legyen, mi elkéstünk, ezt a mi kedvünkért ez idő szerint nem fogják megcselekedni; elhanyagolva a sajtót, jogainkat nem magyarázva, nem vitatva, hatásos közvéleményt nem teremtettünk magunk mellett. Azért, mint említettem, az autonómiai elaboratum ki is hagyta a számításból a törvénymódosítást. De elméletben, ha történelmileg a múlt idők felfogása szerint kezeljük a kérdést, a főkegyúri jogról másképp beszélnünk nem lehet. Annál kevésbé, mert csak a természetnek vannak örök törvényei, az ember, akár a nemzet által alkotott törvények változásnak vannak alávetve; tehát az egyházjogászok nem lehetlent kérnek, mikor az 1848: III. t.-cikk illető szakaszainak (a 6. és 7. §-nak), mint egyházunkra sérelmeseknek és a történelemmel ellenkezőknek, megváltoztatását kontemplálják.

Kérészy kimerítően s tárgyilagosan ismerteti ezt a második álláspontot is, nevezetesen Günther műve alapján, úgy hogy csak magát ezt a részletet is elolvasva, bárki meggyőződhetik, hogy az egyházjogászoknak a jogtörténet alapján teljesen igazuk van. Tehát a tudomány mellettünk szól; míg a másik álláspontnak egész tudományos erőssége egy tény: az 1848: III. t.-c. 6. és 7. §-a, melyeknek keletkezéséről fönnebb szólottam.

¹ Günther Antal (ma a Magyar Kúria elnöke): Die Kath. Autonomie in Ungarn. (Separatabdruck aus dem «Archiv für kath. Kirchenrecht.») 1901. Mainz.

² Az 1848. március 20-án Pozsonyban tartott püspöki tanácskozás is, mely pedig jobban ismerte az 1848. előtti állapotokat, mint a mai államjogászok, a királyhoz intézett (de rá feleletet nem kapott) folyamodványában (mint Fogarassy Mihály kiadványában olvasható) a főkegyúri jogot a király személyes és átruházhatlan sajátjának mondja s arra kéri, hogy azt ezentúl (az 1791: XXVI. t.-c. 10. §-a analógiájára) egy katolikus bizottság által gyakorolja. De, mint egy egykorú írja, a királyok akkor «in angustiis temporum» lévén, a kérelmet nem tudta teljesíteni.

Amit Kérészynél kifogásolni lehet és kell is, az a saját-szerű eljárása, hogy hűségesen regisztrálja ugyan mind a két álláspontot; az egyiket – az államjogászokét – rövidebben, mert hiszen azoknak tudományos érvelés szempontjából néhány történeti csavarintáson kívül csak egy érvük van: az 1848: III. t.-c. sic volo, sic iubeo-ja; a másikat hosszasan és kimerítően, ami őt magát is meggyőzhette volna: de azért állást egyik mellett sem foglal. Egy betűvel sem árulja el, már t. i. itt, e helyen, hogy az ő tudós meggyőződésének melyik álláspont felel meg jobban. Így járva el, persze a főbenjáró kérdést, a főkegyúri jog természetének tudományos megállapítását, előbbre vinni nem lehet. De hát így vannak rendszeren az emberek oly kérdésekkel, melyeket erős közvélemény nem támogat. Röstellenek szint vallani, még ha meggyőződésük szerint esetleg igaza is van az egyháznak. Tisztelt katolikusok, lássátok, mily bajunk nekünk a száz éve hiányzó tekintélyes és minden balvéleménnyel hatásosan szembeszálló sajtó!

Kérészy csak konstatál, de szint nem vall. Előadásának eredményeképpen megelégszik annak megállapításával, hogy a magyar király főkegyúri hatalmának jogi természetére nézve a magyar közjog (persze, ahogy ma tanítják!) és a kánonjog tanítása egymástól annyira eltérő, hogy a főkegyuraság lényegének mindkettő szempontjából elfogadható meghatározását adni lehetetlen. (22. 1.)

Mi tehát szerinte a további teendő? «Ily módon – feleli – azon kérdésre nézve, hogy a főkegyúri jog gyakorlatában miként lehetne az autonómia közreműködését biztosítani, véleményünk szerint oly megoldást kell keresnünk, mely úgy a magyar közjognak (már t. i. a mai magyar közjogi tankönyveknek), mint a kánonjognak fölfogását lehetőleg egyenlő mértékben (?) figyelembe véve, a főt ismertetett ellentétes álláspontok közt mintegy kompromisszumot teremtené. Ezt kíséreljük meg – úgy-mond – alábbi fejtegetéseinkkel».

Tehát kompromisszum keresésének indul, hogy a kecske is jóllakjék, meg a káposzta is megmaradjon. Erre csak azt lehet felelni Deák Ferencsel: jogot, melyet erőszakkal vesznek el tőlünk, idők változtával visszaszerezhetünk, de amely jogot

egyszer mi magunk adtunk föl, azt nem szerezhethjük vissza soha. Ha valaki már az első és alapvető kérdésnél is úgy jár el, mint Kérészy, hogy azt megoldatlanul hagyja, holott nem megoldhatatlan, az elrúgja lábai alól azt a szilárd alapot, mely nélkül jogász, mint olyan, ki jogot és nem kegyelmet keres, a továbbiakban a siker reményével nem kecsegtetheti magát.

Hogy ma közjogi tankönyveink a főkegyúri jogról így és úgy beszélnek: vajjon az már szent és megdönthetetlen igazság? Tagadom. Egyetlen egy érdemleges érve egész okoskodásuknak az 1848. évi III. t.-cikk, míg ellenök az egész múlt tiltakozik. A mi hanyagságunk, a száz esztendő mulasztása az oka annak, hogy az ilyen tanítások gyökeret verhettek, hogy senki tudományos diskussziókkal a kérdést nem bolygatta s közjogászainkat, a tankönyvírókat, a kérdés alapos kutatására nem szorította. Hogy ilyenképen divatba jött és régen jött s szinte illemszabály számba ment és megy mindenben az egyház igazainak rovására az állam előtt leborulni, s ebben az érdekekben még a tudomány adatait is fitymálni, erről a confusio josephinisticáról már előbb eleget beszéltem. De ez az igazságnak, ez a történeti tényeknek nem árthat, csak emberekre van szükség, kik a megmásíthatatlan tények jogait szóval és tollal érvényre juttassák.

A főkegyúri jog, mint a közjogászok szerint az állam szuverenitásának folyamánya, a múlt jogtörténeti viszonyai közt egy abszurdum, nem illik közéjük. Hiszen a magyar nemzet az első századokban egyes törvényeit is a kánonjogból vette át, nem hogy ő alkotott volna egy egész mivoltában egyházi jogi intézményt: a kegyúri jogot.¹ Királyaink is, miután a forrongó élet és gyakorlat ilyen jogokat is játszott kezükre, egész 1848-ig személyes jogként gyakorolták azt s most íme egyszerre 60 év alatt már az állami szuverenitás folyamányaként kezd jelentkezni!

¹ Meg kell adni Kérészynek, hogy ismételten hangsúlyozza, hogy a főkegyúri jog «eredetileg egyházi intézkedésen nyugvó jogosítványokból áll», hogy «eredete pápai privilégiumon nyugszik»; de aztán hozzáteszi, hogy később «az államtól eredő egyházi vagyon» alapján e jog a magyar szent koronával elválatlan kapcsolatba került. Majd meglátjuk alább, mit szól a kapcsolódás ezen közzsájon forgó okához a történelem?

Részünkről tehát e kérdés nem megoldhatatlan, sőt mi azt tudományosan, jogtörténetileg világosan állónak tartjuk. De Kérészy művét ismertetve, kénytelenek vagyunk őt – persze csak itt a fejtegetésben – mégis a kompromisszum terére követni, hogy lássuk, nem válik-e nála is, mint az életben rendszeren, a kompromisszum az elvek kompromittálásává?

A kompromisszumot pedig úgy vezeti be, hogy függőben hagyva a főkegyúri jog természetét, előveszi az autonómia részére vitatott jogokat s elsősorban is egyházi birtokainkat, mint amelyekből később a miniszter mai kezelése alatt álló alapjaink és alapítványaink keletkeztek s keresi, hogy hát milyen eredetűek is azok a birtokok?

IV.

AZ EGYHÁZI BIRTOK EREDETE ÉS A MAGYAR SZENT KORONA.

KÉRÉSZY a kath. autonómia hatáskörére vonatkozó fönnebb vázolt ellentétes álláspontokat – az államjogászokét és az egyházjogászokét – a mi nemtörődésünk folytán már közvéleménnyé alakult módon: a szent korona örve alatt igyekszik kompromisszumra bírni. Teszi pedig ezt szép, megnyugtató szavakkal ugyan, de a végeredményben mégis olyan alapon, melyet el nem fogadhatunk. Szerinte az általunk katolikus tulajdonnak tartott jogok: az egyházi birtok, a miniszter kezében lévő alapítványok és iskolák tulajdonkép, és pedig eredetüknél fogva, mind az államé, mind állami tulajdon s nekünk ezen jogok kezelése körül, hogy a játékból vegyem a hasonlatot, csak afféle csendes kibicelés engedtetik meg, s az is csak kegyelemből.

Ezt a kompromisszumot a következő módon igyekszik nyélbe ütni.

Az államjogászoknak – úgymond – meg kell engedniök, hogy a főkegyúri jog a magyar királynak, illetve koronának *egyházhatalmi* tartalommal bíró jogosítványa; az egyházjogászoknak meg viszont el kell ismerniök azt, hogy e jogosítvány *elválthatatlan* kapcsolatba jött a magyar koronával, és pedig azon oknál fogva – s itt következik a Deák 48-ki nyilatkozata óta elsütésre mindig kész nagy ágyú – - mivel – úgymond – «a magyar királyok (ugyan hányan?) az egyházi magasabb hivataloknak az alapítói s *azokat az országnak királyi jog [jus regium] alatt álló területekből fekvő javadalmakkal látták eh.* Ilyen alapon indítja meg a kompromisszumot.

Eszerint világos, hogy Kérészy felfogása szerint az egyházi javak állami eredetű vagyon; világos az is, hogy amit mi az autonómia részére követelünk, az mind tulajdonképen állami jog. Ebből pedig az következik, hogy tulajdonkép az ezeréves múlt, egyháznak ismerve el az egyházi vagyont, sem ismerte helyesen azokat a jogokat, azokat a javakat, hanem hogy először az 1848: III. t.-c. 6. és 7. §-a juttatta helyes kifejezésre az igazi jogi állapotot s megkorrigálta a múltat. Természetes! Mert hiszen világos, hogy, amint 1848 óta mondják, ami az ország területéből van kihalás, ha csakugyan onnan hasított ki, az az országé,¹ az a kormány kezelésébe való. Mit is akarnak tehát – mondhatná eszerint Kérészy – azok a tudatlan katolikusok, micsoda jogokat követelnek? Sőt sajtószertű, micsoda eltévelyedés, micsoda valóságos vétség volt az az újabb kormányok részéről a szentkorona ellen, mikor ők maguk, akiknek elsősorban kellene ismerniök a szentkorona jogait, kétszer is összehívták a katolikusokat nem létező jogaik autonomikus rendezésére !

Kérészy felállított alaptételéből nem vonja le ezt a következtetést, ez nagyon logikus és szigorú volna; ő a mondott alapon inkább kompromisszumot keres a két fél között, hogy valamiképen a kecskének is juttasson valamit, ha nem is káposztát. Cím rá a szentkorona jogosítványának (a főkegyúri jognak) *egyházhatalmi* tartalma. Ez csupán s nem más.

Hűségesen követve Timon Ákost, mind a két félnek igyekszik valamiben igazat adni. Először tehát azon elmélkedik, hogy tulajdonképen miből is adományozta meg szent István az általa alapított püspökségeket? Tudjuk ugyan a történelemből, hogy a honfoglalók, amit közösen szereztek, azon közösen osztozkodtak meg. Így lett Árpádéknak saját családi vagyonuk s így lett a törzseknek, illetőleg a nemzetségeknek is saját birtokuk, a szállásbirtok az elfoglalt területből. Ez a kétféle birtok azonban nem alkalmas az államjogászoknak arra, hogy az egyházi birtokról vallott kedvenc felfogásukat megalapozhassák. Ha ugyanis

¹ A germán hűbérjog szemüvegén nézve a magyar múltat, mint megtevesztett közjogásaink teszik.

akár az egyik, akár a másik birtokból származnék is a püspökségek fekvő vagyona, azt szent István, vagy pedig a nemzetségek a maguk magánvagyonából adták volna az egyháznak s az ilyen birtokot mégis csak nehéz volna köz-, vagy mint ma mondják: állami birtoknak nevezni. Kigondoltak tehát egy harmadik birtokspeciest, a senki földjeit; t. i. hogy szent István – s ezt vallja Kérészy is – a nemzetiségi tulajdonba nem került, azaz szét nem osztott területrészeket királyi hatalma alá tartozóknak nyilvánította s hogy ezekből osztogatott az egyház részére birtokot. Tehát a senki birtokából adott. Ez lett volna az a Kérészy által említett «királyi jog alatt álló terület».

Eltételezve attól, hogy egy halászó, vadászó, baromtenyésztő nomád népnél, amilyen a honfoglaló magyar volt, ilyen birtokfelosztást, ilyen senki földjét elképzelni se lehet, úgy tartom, hogy ez a jogi találmány, ha száz esztendeig ismétlik is, nem történelmen, hanem fikción alapszik. A kutató történétírók ugyanis egészen másképp beszélnek szent István koráról s az első püspökségek alapításáról.¹ Ez alkalommal csak Pauler Gyulára hivatkozom, ki az Árpádokról írt s klasszikusnak elismert művében nemcsak kifejezetten mondja, hogy szent István *családi* birtokai-ból, tehát magánvagyonából dotálta a püspökségeket, hanem még a fekvésöket is megjelöli, merre terjedtek.

Ma, igaz, vannak az államnak birtokai, szent István idejében azonban se mai értelemben vett állam, se pedig állami birtok nem létezett, hanem csak magánbirtok: a királyi családé és a nemzetségeké. Azért volt csak kétféle: királyi és nemzeti hadsereg is. Nekünk pedig nem szabad a mai jogi fogalmakat s a mai gazdasági állapotokat visszavetíteni a XI. századba,, mivel ezeknek akkor nyomuk se volt.

Kérészy ezzel a senki-földjével érvel az államjogászok álláspontja mellett. Én azonban már ezt a kiindulási pontját az országnak ezeket az ú. n. királyi jog alatt álló gazdátlan területeit tagadom szent István korában, amint tagadtam Timon-

¹ L. tanulmányaimat: A magyar egyházi birtok szent István korában. *Religio*. 1906. 8. s. k. 1. – A magyar kath. egyházi vagyon jogi jellege. *Religio*. 1908. 494. 1.

nal szemben.¹ Ezt az egész históriát 1848 óta találták ki és hangoztatják egyenesen a kath. egyházi birtok támadása céljából. Amint pedig ezt a kiindulási pontját tagadom, úgy tagadom azt a további fikcióját is, hogy egy későbbi felfogás szerint «az egyház a szentkorona jogánál fogva *kapta* a maga javait». Ez az Anjouk alatt, tehát 300 évvel későbbben, kifejlődött szentkorona elméletnek olyan eltorzítása, hogy szinte nevetséges. Hogyan kapta volna az egyház szent István alatt a szentkorona jogánál fogva birtokait, mikor abban az időben ezt az elméletet nemcsak hogy senki nem ismerte nálunk, de Istvánnak még csak nem is volt koronája akkor, mikor az első püspökségeket dotálta?

Nem alapszik tehát történeti tényen Kérészynek az a további összefoglaló állítása sem, hogy: e birtokokat a magyar király területi tulajdonjoga, illetve a *ius regium* alapján adományozta az egyháznak s miután a királyi jog az Anjouk idejében a szentkorona joghatóságává alakult át, az egyház birtoklási joga is a szentkoronából leszármazóvá vált. (25. 1.)

Nincs ugyanis az az elmélet a világon, mely a 300 év előtt történt eseményeket vagy meg nem történtekké, vagy másképp történtekké volna képes változtatni, mint ahogyan azok tényleg végbementek. Ami magánvagyonból adatott, arról soha sem lehet mondani, mint alább világosan kifejjezi magát, hogy az «az államtól eredő egyházi vagyon». (27. 1.)

Államjogászainknak az egyházi vagyonról szóló ezt az újkori, sőt legújabbkori elméletét az a hangulat szülte, mely nálunk száz éve, vagy inkább II. József kolostor-feloszlató rendeletei, s a nyomukban járó zsebelés óta olyannyira felizgatta az étvágyat arra a vagyonra. Nagyon is köztudomású, hogy ha valami irigység tárgy nálunk, hát ez a vagyon az, melyből pedig, amióta fennáll, egész a mai napig, bizonyára többet élveztek mások, mint birtokosaik. Irigység az, ami szembeszállva minden történeti igazsággal, a szívekben, különösen a más vallásúak szíveiben, folyton éleszti azt a hangulatot, hogy a magyar kath. egyházat nem erősíteni, hanem mindenképen gyengíteni kell, ép azért vagyonjogát is állandóan kétségbe kell vonni.

¹ Művem: Kritikai tanulmányok. 1904. 494. s. k. 1.

Tudjuk, ismerjük jól ezt a hangulatot, mely a fennebbi nézetet táplálja; benne nevelkedtünk mindnyájan; mert arról, hogy ennek a vagyonnak köszönheti legnagyobb részt Magyarország kulturális intézményeit, s föltéve, de meg nem engedve, hogy ha az állam adta volna is, amint nem adta, az egyháznak azokat a birtokokat, hogy az az egyház az államnak legalább is százszorosán visszaadta már értéküket, erről – mondom – meg szokás feledkezni, erről nem szokás beszélni.

Azonban hangulat ide, hangulat oda, mikor tudományos megállapításról van szó: püspökségeink anyagi dotációját az Árpádház családi adományából s nem az államtól kell származtatnunk.

Igaz, hogy azt szokás mondani, Timon is hangoztatja, hogy szent István a senkiföldjét is oly elévülhetetlen tulajdonjoggal adta oda az egyháznak, mint a többi megadományozottnak,, amiért azt az egyháztól elvenni a tulajdonjog sérelme nélkül nem szabad. Ez azonban nem változtatna azon az alaptényen, hogy szent István mégis csak a királyi jog alatt álló nemzeti birtokból s nem a magáéból adta, amit az egyháznak adott, ami tudvalevőleg mégis csak lényeges különbség; s ez az, amit a történelem nevében elsősorban tagadnunk kell.¹ Nálunk német

¹ Az egyházi birtoknak magánjogi természete előttünk ép oly kétségtelen, mint bármely polgári birtoké. Ahhoz az állam, míg respektálja a jogot, nem nyúlhat. Egészen más kérdés az, de ez már a katolicizmus belügye, nem lehetne-e eme birtokok hasznainak egy részét a kath. célokra biztosítani, úgy, hogy, a birtokosnak tisztességes ellátásán kívül, azáltal a közegyház java esetről-esetre határozottabban előmozdíttatnék? Egyrészt a történelmi fejlődés nagy aránytalanságokat idézett elő a nagy beneficiumokban; másrészt a váltakozó beneficiátusok különböző egyéni hajlamaikhoz képest nem gyümölcsöztetik mindig a jövedelmeket a ker. ethika szabályaiban megállapított módozatok szerint. Ez a két körülmény állandó ápolója egyrészt a kaján irigykedésnek, másrészt olykor a jogos panaszoknak is, ami – akárki meglássa – előbb-utóbb meg fogja ölni azokat a birtokokat. Az illetékes tényezők, a pápa és a főkegyúr, tehetnének ebben valami korszerű intézkedést, épen a tervezett autonómia kapcsán; félek ugyanis, hogy az az állandó kedvezőtlen hangulat, ha az egyszer-másszor tagadhatatlan bajokat nem orvosolják, illetőleg ha azoknak elejét nem veszik, a katolikusok asszisztenciája mellett európai mintára végleg meg fogja ölni azt a birtokot.

mintára «ager publicus» nem létezett, tehát az ebből folyó állami fötulajdonjog sem létezett.

Ezen alapkérdésben tehát minden kompromisszum a mindnyájunk fölött álló történeti tények kompromittálása lenne, amit tenni nem áll hatalmunkban. Szóval Kérészy érvelése, illetőleg az egyházi vagyonkérdésben való állásfoglalása az államjogászok mellett, tudományos tévedés s ezzel megdőlt kompromisszumának első alappillére.

Ezen – a szerintünk téves – megállapítása után aztán azt akarja bevitatni az államjogászoknak s erre építi kompromisszuma másik pillérét, hogy a koronának «az a jogosítvány (t. i. a szent koronától adományozott egyházi javakon nyugvó főkegyúri jog) *tartalmára* és gyakorlási módjára nézve államtudományi jogosítványnak mégsem mondható», hanem hogy azt «rezervált felségjognak kell minősítenünk». (25. 1.)

Erre a fölfogására bizonyára ismét az államjogászok fogják csóválni fejeiket, hogy olyan jogot, mely előző fejtegetése szerint az állami vagy nemzeti vagyonban gyökeredzik, rezervált, azaz olyan felségjognak nevez, melyet az uralkodó a nemzettel, illetőleg az országgyűléssel minden részében megosztani nem köteles. Hivatkoznak is az országgyűlésekre, melyeken a főkegyúri jog miképpen való kezelésére nézve számos törvény hozatott. S ennek folytán mondják is a közjogászok, hogy az autonómiának a főkegyúri jogok gyakorlásában való részesítése csökken-tené az országgyűlésnek a kath. egyházi ügyekre való befolyását, ami egyjelentésű az állami hatalom csorbításával.

Magam is azt tartom, hogy a közjogászoknak ez a fölfogása valóban logikus, ha, mint előbb Kérészy is vitatta, az egyházi vagyon csakugyan állami eredetű. Igen, de itt meg Kérészy veszi észre, hogy az államjogászok félreértik a multat s nevezetesen az országgyűlések befolyását a főkegyúri jogra. Észreveszi, hogy a főkegyúri jog gyakorlata a múltban mégis csak más képet mutat, mint aminőt az egyházi vagyon állami eredete következtében várnunk kellene. Szóval látja, hogy az államjogászok elmélete merev ellenkezésben áll a történelemmel.

Ennélfogva az államjogászoknak a főkegyúri jogot egyszerűen állami jognak minősítő fölfogásával szemben két körül-

menyre mutat rá. Egyrészt arra, hogy az országgyűléseknek az egyház jogkörébe és a főkegyúri ügyek kezelésébe való gyakori s nagymérvű beavatkozása az állam és egyház közt abban az időben főnállóit viszonyinak a következménye volt. Tudvalevőleg a középkor folyamán az állam és az egyház a legszorosabb összeköttetésben voltak s jogkörük – céljaik és törekvéseik rokonságánál fogva – nem volt szétválasztva, sőt több tekintetben összeszövődött. Mert állam és egyház abban az időben, az emberiség javáért folytatott küzdelmük sikere érdekében, egymás támogatására kölcsönösen reá voltak utalva s egyik sem nélkülözhetette céljainak megvalósítására irányzott működésében a másiknak erejét és támogatását. Természetes dolog tehát, hogy még egyfelől az egyház számos világi ügyre kiterjesztette a maga szabályozó és jurisdictionális hatalmát, viszont másfelől a világi törvényhozás is nagyszámmal létesített tisztán egyházi ügyekre vonatkozó szabályokat.

Azon nézetünket tehát – folytatja tovább – hogy a főkegyúri jog, bár a koronához kötött, de mégis az apostoli királynak főntartott felségjogot képez, a főkegyúri jogra vonatkozó országgyűlési határozmányok nem ingathatják meg. Nem egy törvényünk ugyanis viszont határozottan kijelenti, hogy a főkegyúri jog az apostoli királynak (apostoli csak Mária Terézia óta!) főntartott felségjogát képezi s a törvényes rendelkezések egész sora élesen megkülönbözteti a főkegyúri jogot a szent korona többi jogosítványaitól, még pedig úgy a jus circa sacra körébe eső, mint a tulajdonképeni kormányzati funkcióktól is. Egy szóval az a tény, hogy a magyar országgyűlés a főpapi kinevezésekre, a kath. nevelési és oktatásügyre, a javadalmak s alapítványok kezelésére vonatkozó királyi intézkedések jogcíméül kifejezetten a király főkegyúri vagy egyházzvédúri jogát említi, világosan mutatja, hogy törvényhozásunk mindig tekintetbe vette a főkegyúri jogosítványoknak sajátos jellegét, illetve egyház-hatalmi természetét.

Éppen azért, midőn a magyar országgyűlések a főkegyúri jognak *állami érdekből* való gyakorlatára nézve rendelkeznek, másrészt annak rezervált felségjogi minőségére s egyházi jogi tartalmára is folytonosan utalnak s a főkegyúri joga-

sítványoknak az egyház érdekében való gyakorlatát is világosan követelik.

A múlt ezen tanúságaiból következteti, hogy a főkegyúri jog egyrészt a szent koronához fűződő jogositvány, másrészt hogy egyházkormányzati tartalommal bír s azért e jog gyakorlatának a kánonjog szabályai szerint s az egyház javának megfelelőleg kell történnie. 1848 előtt, illetőleg a dikasztériális kormányzati rendszer alatt – úgymond – e két követelményt akkép igyekeztek kielégíteni, hogy a főkegyúri ügyek a végrehajtó hatalom szervezete körében ugyan, de az egyházi érdekek biztosítására alkalmas módon, t. i. evégből alkotott különleges bizottságok útján kezeltettek, melyek egyházi és világi tagokból állottak. Szerinte tehát nem lehet azt állítani, hogy a főkegyúri jog gyakorlata a végrehajtó hatalom szférájából ki volt véve, mert az egyházi, valamint a tanulmányi bizottság is a helytartótanács kebelében alakítottak s úgy a dikasztériumtól, mint a kancelláriától is függésben voltak. Előterjesztéseiket a helytartótanácsához intézték s ennek vagy esetleg a kancelláriának közvetítésével vitettek azok a főkegyúr elé. Erre még vissza fogunk térni.

Ezek alapján, mint oly kompromisszumot, melyben az államjogászoknak és az egyházjogászoknak, mint a főkegyúri jog jellegére nézve szemben álló két félnek, meg kell egyezniök, a következő tételt állítja fel: a főkegyúri jog gyakorlatának bizonyos mérvben s korlátozások mellett az autonómiára való átruházása a legkevésbé sem veszélyeztetheti az országgyűlésnek e tekintetben való befolyását s különösen nem abban az esetben, ha az autonóm szervezetnek a kormányhoz való viszonya oly módon szabályoztatik, mely a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az autonóm közegek ténykedése miatt való hatályos feleletre vonathatását nem akadályozza. (28. 1.)

Nevezetesen: ha a főkegyúri jog gyakorlatában való közreműködés oly módon biztosíthatnák az autonómia részére, amint az 1848-ig a vallási és tanulmányi bizottságokat megillette s ha a főkegyúri ügyek kezelése tekintetében a kath. autonómia a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz oly viszonyban állna, mint aminőben az egykori egyházi bizottmány a helytartótanács

irányában állott, vagyis ha a vallás- és közoktatásügyi miniszternek felügyelete, jóváhagyása és ellenőrzése alatt *kezelné a szóban forgó ügyeket* s közülök a fontosabbakra nézve csupán a miniszter útján tehetne javaslatokat a főkegyúrnak: ez a megoldás, véleménye szerint, megfelelne a főkegyúri jog fönnt vázolt kettős jogi minőségének, ép úgy, mint az 1848. előtti gyakorlatnak s ekkép a jogfolytonosság elvének is. (32. 1.)

Mit szólunk erre a kompromisszumra?

Különbséget teszünk az indítvány s a megindokolása között.

Maga az indítvány, amennyiben a fölállítandó autonómiának ma adandó hatáskörére vonatkozik, körülbelül megegyezik az aut. kongresszus által megszavazott s a főkegyúr elé terjesztett tervezettel. A kongresszus azonban jogfenntartás mellett fogadta el a tervezetet s az egészet, tekintettel az ismert kedvőtlen hangulatra, mint vis majorra, első lépésnek tartotta csak a tulajdonképeni autonómia felé. Tehát a kompromisszumban foglalt indítványról, ha az 1848: III. t.-c. illető szakaszainak módosítására ezidőszerint gondolni nem lehet, lehet beszélni.

Egészen másképp áll a dolog – mint imént láttuk – Kérészy kompromisszumának a megindokolásával. Azt első felében el nem fogadhatjuk, a másik felében pedig a történet nevében alaposan ki kell egészítenünk.

Az egyházi birtok nem lévén állami eredetű birtok, ahhoz a kath. egyháznak mindenképen nemcsak kezelési, hanem tulajdonjoga is van. Ennélfogva, ha az országgyűlés becikkelyezi a kath. autonómia jogát, a kidolgozott s benyújtott tervezetet, nem kegyelmet ad a katolikusoknak, nem mond le valami jogáról a mi kedvünkért, hanem némi részben orvosolja csak a sérelmet, mely rajtunk az 1848: III. t.-c. 6. és 7. §§-a által esett. Nekünk jogunk van a magunk javaihoz és azok kezeléséhez, mint a protestánsoknak vagy az erdélyi kath. Statusnak a magáéhoz.

Ami pedig a főkegyúri jognak a dikasztériális rendszer alatt való kezelését illeti, az nem lehet ugyanolyan a felekezeten állam idejében, mint aminő volt 1848 előtt a kath. állam korában. A helytartótanácsnak és a kancelláriának egészen más volt a viszonya a királyhoz és az országgyűléshez, mint van ma

a felelős kormánynak. Ez a többségi pártból alakul, azok meg egyenesen a királytól függték s csupán neki tartoztak felelőséssel.

Tehát, ha az autonómia igazgatótanácsa ma, mint Kérészy kontemplálja, csupán a vallás- és közoktatási minisztérium egyik ügyosztályát képezné is, ez lehetne egy bizonyos átmeneti állapot, bizonyos ideiglenes megalkuvás a kényszerítő körülményekkel; de nem lehet végső megoldás, nem lehet egészében maga a kívánt s bennünket megillető kath. autonómia.

V.

AZ EGYHÁZI BIRTOK EREDETE ÉS AZ AUTONÓMIA.

KÉRÉSZYNEK az autonómia hatáskörére vonatkozó kompromisszum-tervét ismerjük. Szerinte az egyházi vagyon állami eredetű s az ezen nyugvó és a szent koronához kapcsolt főkegyúri jog állami jog.

Tekintettel azonban arra, hogy anyagi javaink – amint mondja – a «kath. egyházi célra leköötött vagyonkomplexumok» s tekintettel a főkegyúri jognak a múltban – szerinte – a dikasztériumok útján történt kezelésére, a kibontakozás módját akként véli megoldhatónak, hogy mindezek az ügyek ugyan továbbra is a minisztérium kezelése alatt hagyandók, de az autonómia kezelésébe *átadhatók*, úgy azonban, hogy «az autonómia a vallás- és közoktatásügyi minisztériummal szemben körül-belől ugyanolyan jogállással bírjon, mint amilyen volt 1848 előtt az egyházi és tanulmányi bizottságoké a helytartótanács irányában.» (41. 1.) Vagyis ily formán az autonómia igazgatótanácsa egyik ügyosztálya lenne a kultuszminisztériumnak.

Miután pedig a kath. autonómia föllállítására vonatkozó tervét így világosan, de általunk teljesen kétségbevont alapokon előadta, illetőleg hatáskörét megállapította, a továbbiakban hozzáfog tervének részletes kifejtéséhez, nevezetesen a további eljárásra nézve ama szempontot állítja föl irányadónak, hogy «az autonómia úgy az egyházi, mint az állami érdeket *mindenben kielégítő módon* (?) megalkotható, anélkül, hogy ahhoz az egyházi vagyon tulajdonjogának vagy az alapok és alapítványok jogi természetének kérdése tekintetében való előzetes megegyezés szükségeltetnék.» (42. 1.) Sőt egyenesen tévesnek minősíti azt a felfogást, mintha «e kérdésnek előzetes tisztázása nélkül a

kath. autonómia vagyongazdálkodási hatáskörére vonatkozólag dönteni nem lehetne».

Itt mindjárt meg kell állanunk egy pillanatra s nyomatékosan hangsúlyoznunk abbéli óvásunkat, mely szerint tudományos fejtegetésben az előttünk egészen világos kérdést ilyenmű jogászai fogásokkal elhomályosítani nem engedjük.

Milyen jogcímen kívánhatja Kérészy átadhatónak az 1848: III. t.-c. 6. és 7. §-a által a kormány kezelésébe átutalt kath. főpapnevezés, alapjaink és alapítványaink, nemkülönbözve közép- és felső iskoláink kezelését, ha az egyházi vagyon tulajdonjogának s az alapítványok jogi természetének kérdése kétségekben hagyatik? Illetőleg, ha az a közjogászok s maga Kérészy előtt tulajdonképpen nem is kétséges, hanem ha, mint fönnebb hallottuk, az ő meggyőződésük szerint: az egyházi vagyon határozottan állami eredetű s ha a főkegyúri jog határozottan állami jog? Kit lehet ilyen bevezetés után józanul kapacitálni arra, hogy oly következményeket ismerjen el jogosaknak, esetünkben, hogy azokat a bizonyos jogokat, azt a bizonyos kezelést ismerje el autonómiánkhoz átadhatónak, ha a praemisszák, ha az alapjog – t. i. a tulajdon kérdése: mint állami jog – ez ellen egyenesen tiltakozik?

Hiszen ha egy a katolikusoknak adandó kivételes kegyelemről volna szó, akkor ilyen címen s ilyen formán akár a kincstári javak kezelését is kérhetné maga számára a kath. autonómia. De ha nem kegyelemről s nem is valami kivételes kedvezményről, hanem ha a katolikusokat megillető jogról van szó: akkor az államjogászok, ha Kérészy kompromisszumtervével állunk eléjük, egyszerűen a szemünkbe nevelhetnek, mondván: megboldultatok ti katolikusok, hogy oly jogokat akartok kezelni, melyek állami eredetű vagyonon nyugvó állami jogok? Ez egyszerűen nem lehetséges, mert ilyen jog titeket nem illet meg.

A Kérészy-féle kompromisszumra tehát csak úgy nem lehet kath. autonómiát építeni, mint a levegőbe nem lehet várakat emelni.

Ilyen minden jogi alapot nélkülöző indítvánnyal szerzőnk csak ama hiszemben léphetett elő, mivel egyrészt úgy látja, hogy ma az egyházi vagyon és a főkegyúri jog természete te-

kintetében kiegyenlíthetetlen ellentét áll az államjogászok és az egyházjogászok között; másrészt, mivel mégis szeretne a katolikusoknak autonómiát adni s ebben az óhajában – legalább a látszat szerint – inkább a szívét, mint jogászi eszét lát-szik követni.

Ámbár ebben se vagyok egészen bizonyos. Nem tudom, hogy fejezzem ki azt a különös benyomást, melyet Kérészy esze-járása műve első felében reám gyakorol. Mintha két lelke volna. Az egyikkel mindent, ami a megoldás jogi alapjához tartozik, az államnak juttat oda: egyházi vagyonunk szerinte állami eredetű, a főkegyúri jog elválaszthatatlanul a szentkoronához kapcsolt állami jog, valamint a miniszter kezelése alatt álló alapítványaink is szerinte «állami eredetűek», tehát csupa állami jogok; a másik lelkével meg mégis hangsúlyozottan autonómiát kíván nekünk s azt az államiaknak minősített jogok kezelését az autonómiának óhajtja átadatni.

Jó barát-e az, aki így beszél, vagy ellenség? Hát ez majd a könyve végén válik el, mikor post multas avias et dévias, a sok keringés után egyszerre, szinte meglepetésszerűen, üt ki a vastag szög a zsákból, mikor majd az sül ki, hogy a mi jó barátunk a sok alapvetés és tételfölállítás, a sok tagadás és állítás által nem nekünk akart jót, hanem – a protestánsoknak!

Addig azonban újból visszatérünk imént fölállított jogi axiómájához és szép sorjában követve további fejtegetéseit, egyszer majd csak elérkezünk ahhoz a bizonyos véghez is.

Tehát az autonómia a mi szeretetreméltó szerzőnk fönnebbi állítása szerint felállítható a tulajdonjog kérdésének előzetes tisztázása nélkül is. Szerinte jogokat kaphatunk, melyekről senki sem tudja megmondani: megilletnek-e bennünket vagy sem? Sőt hogy ilyesmit kérdezni is felesleges, több, hogy egyenesen téves egy eljárás. Ilyen beszédeket inkább csak valami falusi szocialistától várnánk, de a jogász Kérészy mondja: hogy igenis, ez egészen helyes jogászi felfogás.

Mi meg úgy tudjuk, hogy a múltban a mi kérdéseinkről nem ilyen titkolódzva gondolkoztak az emberek; s e tekintetben csak egy nagy koncentrikus tényre hívom fel Kérészy figyelmét, Werbőczynek előbb általa is idézett, de könyve további

folyamán úgy látszik alaposan elfelejtett nyilatkozatára: az egyházi vagyon tulajdonjogáról. Werbőczy fejtegetvén, mi különbség van a koronára (családkihalás, hűtlenség folytán eredő foglalás által stb.) visszazálló világi birtok és a püspök elhalálózása folytán megüresedett egyházi birtok között, elvként hangsúlyozza (H. K. I. R. 10. cím, 3. §), hogy az egyház fekvő javai birtokjogainak a király nem olyan értelemben örököse, mintha azokat az egyháztól elvehetne; vagy elszakíthatná, de úgy, hogy a javakat s jogokat a megüresedett főpapi állásokkal együtt adományozza s hogy a király által kinevezett érdemes püspökök megerősítésének joga az egyház jurisdictiója körébe tartozik.

Werbőczy tehát tisztán és világosan beszél az egyházi birtokjogról, mely birtokjog, bármely alapító oklevelet vegyen is kezébe Kérészy, az illető püspökséget, káptalant, apátságot illeti s üresedés esetén Werbőczy szerint csak e tulajdonjog fölött öröködik a király, mint az egyház védője, hogy a betöltésig senki magához ne ragadja, mint az oly gyakran a világi főurak részéről történt. Még ellenben a világi urakról a koronára, a kincstárra átháramlott birtokokat (mint az pl. II. Rákóczi Ferenc fejedelmi birtokaival történt) a király szabadon eladományozhatta, vagy értékesíthette, ahogyan neki tetszett.

A múltban eszerint az egyházi birtok tulajdonjoga iránt (mint ezt különben maga Kérészy is pl. az 1548: XII. t.-cikk kapcsán oly szépen fejtegeti 29. 1.) senkinek sem volt kétsége s senkinek sem jutott eszébe azt gondolni, hogy az egyház egy bizonytalan eredetű vagyont kezel.

Csak abban a gondolati zűrzavarban, mely az 1848:111. t.-cikk óta kíséri a mi kath. jogainkat, teremhetett meg Kérészy propozíciója, hogy hagyjuk abba e kérdésben a tulajdonjog feszegetését és ennek dacára adjuk át e jogok kezelését a katolikusoknak. Szóval adjuk át azokat, akárkié is legyen – illetőleg ha az államé is – e javak tulajdonjoga.

Természetesen Kérészynek mint jogásznak eme különös eljárás igazolására is vannak érvei. Nem azok az egyszerű érvek, melyek oly könnyen hozzáférhetők, ha valaki kinyitja az alapító leveleket s megnézi: kinek is adatott a birtok? Nem; ez nagyon

közönséges megoldása volna a kérdésnek; hanem egészen más térre vezet bennünket: a jogi elméletek terére, hogy ami magában oly egyszerű és világos, az tudományosan kezelve a felismerhetetlenségig homályossá váljék.

A kérdés ugyanis, magában tekintve, nagyon egyszerűen így hangzik: egyházunk birtoka egyházi vagy állami birtok-e? A felelet reá ép oly egyszerű s ilyen is volt egész az 1848:111. t.-cikkig, hangzott pedig ekképen: sz. István és a későbbi adományozók a maguk tulajdonából adtak az egyháznak, tehát tulajdonjogukat az egyházra (illetőleg mindig erre vagy arra a püspökségre, apátságra stb.) ruházták át; az államnak eszök ágában se volt adni valamit; tehát a birtok az egyházé s nem az államé.

Kérészy nem így indul, hanem széles fejtegetésébe bocsátkozik olyan kérdéseknek, melyek teljesen másodrendűek, t. i. hogy ki az egyházi vagyon tulajdonjogának *alánya*? (42-48. 1.) S a végén erről az általa idehúzott kérdésről csodálatosképen kisüti, hogy az autonómiával kapcsolatban helytelen dolog ilyesmit feszegetni, a jogalanyról beszélni, «annál is inkább – úgy mond – mert a kérdésnek a magyar közjog szempontjából való vitatását provokálja, amely álláspontból viszont a királyi adományból eredő egyházi javaknak a szentkoronához való kötöttségét alig lehetne elvitatni».

No lám! A tulajdonjog kérdéséről művében ő ugrik át a jogalany kérdésére s végén rámondja, hogy az ilyen vitatás helytelen dolog. Hát minek követi el a helytelenséget ő maga s miért nem marad a tulajdonjog kérdésénél: állami vagy egyházi-e az egyház birtoka? A jogalany kérdésére nézve az egyház eddig is igen szépen eligazodott, kételye se támadt s pl. a nagyváradi püspöki jószágkormányzó eddig se tévesztette el a kaput, hová kell vinni az eladott uradalmi búza árát. A jogalany kérdésének eldöntését bízza csak tehát az egyházra, az efféle elméleti jogi fejtegetések eddig se hozták zavarba; ami azonban úgy vagy 60 éve zavarja, azok az államjogászok, akik az egyház magánjogon kapott birtokát – annak a bizonyos, általunk jól ismert hangulatnak kifolyásakép – folyton állami eredetűnek hirdetik.

Kérészy ilyen kérdések bevonásával akarja igazolni azt a különös állítását, hogy a miniszter kezén lévő jogaink az autonómia kezelésébe átadhatók a tulajdonjog bolygatása nélkül is. No nem egészen! Járjunk csak mindig az egyenes utón s tisztázzuk előbb azt, ami könnyen tisztázható. Ne vegye oly bizonyosra Kérészy, mintha ez a kérdés csakugyan nem volna tisztázható azért, mivel a katolikusok a tisztázást elhanyagolják; ne faragjon tehát a mi nembánomságunkból kész tudományos érvet a köjogászok államoskodó álláspontja mellett.

Majd hogy az általa fölidézett helytelenséget tovább tetézze, a jogalanyról szóló különféle jogi elméletek ismertetése után, mjég egyszer újból fölveti az általa már előbb letárgyalt kérdést, az egyházi vagyonnak a szentkoronától való leszármazását, az államjogászok ezen fő érvét s majd azt vitatja, hogy a szent korona főtulajdonjoga – a német hűbérjog mintájára – «az egyes egyházak és egyházi intézmények gyökeres tulajdonjogát nem veszélyezteti», majd pedig Güntherrel száll perbe, hogy igenis van a szentkoronának főtulajdonjoga az egyházi vagyonra vonatkozólag (48-64. l.) és pedig azért, mint ezt már előbb is bőven hangoztatta, mert az egyházi birtok a királytól, mint a közhatalom birtokosától, származott.¹ Egyébiránt utóbb ezt a főtulajdonjogot oda módosítja, hogy «a királyi adományból származó egyházi javaknak a koronához kötöttsége nem főtulajdonjont jelent, hanem ez a megkötöttség s a koronának abból folyó háramlási joga csak arra szolgál, hogy a főkegyúri hatalom idegen befolyás ellen biztosíttassék». (58. l.)

Amint ezen kitéréseken s a tárgytól való eltéréseken is látjuk: az egyházi vagyon eredete s a vele járó tulajdonjog folyton ott kopogtat az ajtón, minden idevonatkozó kérdésnek alapját képezi s amíg valaki ezzel nincs tisztában, minden tovább okoskodása levegőben lóg s az autonómia hatáskörének megállapításánál célra nem vezet.

Azért mi, akiket semmiféle eszmei ugrásokkal a főkérdéstől eltéríteni nem lehet, ismét csak oda térünk vissza, ahonnan

¹ Itt a baj gyökere; köjogászaink a magyar jogot német források szerint ítélik meg. Pedig nálunk egészen más volt a jogtörténeti fejlődés, mint a németeknél.

kiindultunk, hogy t. i. az autonómia hatáskörének megállapításánál az egyházi vagyon tulajdonjogának, valamint az alapok és alapítványok jogi természetének előzetes tisztázása föltétlenül szükséges; mert ennek tisztánállása előtt senki sem hiszi el, hogy a kath. autonómiának kezelésébe átadható oly jog, melyről kétséges, nem állami eredetű-e? Ami ugyanis állami, azt az állam maga is tudja kezelni s afféle közegre, mint a kath. autonómia, annál kevésbé van szüksége, mert akkor a többi felekezetek is jogosan kérhetnének kezelésre efféle állami jogokat.

Jobban tette volna tehát Kérészy, ha mindenféle kerülő és a főkérdést zavaró mellékkérdések elhagyásával, a miniszter kezelése alatt álló alapjaink és alapítványaink jogi természetét igyekszik a történelemmel kezében megvilágítani s okát adni annak, miért illeti meg kezelésök a kath. autonómiát?

Amennyire eddig ismerjük Kérészy felfogását, ilyen egyenes út követése rá nézve fölötte nehéz lett volna. Hiszen ezek a kérdések mind szerves összefüggésben állanak egymással, egyik föltételezi a másikat: azok a kérdéses alapok és alapítványok tartozékai az annyit emlegetett egyházi vagyonnak, belőle származtak, belőle gyűltek össze. Eredetek tehát ismét oda vezet az alapkérdéshez, milyen eredetű az egyházi vagyon? Aki itt téved, vagy nem akarja meglátni a történeti igazságot, hogyan láthatná azt meg ugyanazon vagyon tartozékainál?

Tehát igenis az autonómia megalkotásához az egyházi vagyon tulajdonjogának és az alapok s alapítványok jogi természetének kérdése tekintetében való előzetes megegyezés «szükségeltetik».

Ez a megegyezés a közvéleményben s a kormánykörökben, vagy Kérészyvel szólva: a közjogászok és az egyházjogászok között eddig nem jött létre; de nem ám azért, mert a kérdés jogtörténetileg megoldhatatlan, hanem azért, mert ma bizonyos irányító faktorok nézete szerint a katolikusok kezébe semmi újabb jogot adni s ezáltal őket erősíteni nem szabad, a katolikusok meg sokkal lustábbak, semhogy erélyesen vitatnék nyilvánvaló jogaikat.

Egy haszna Kérészy emez eloldalgásának a főkérdéstől mégis van, az, hogy belebocsátkozva a múlt szemléletébe, mint

főnnebb is rámutattam, elég tárgyilagosan megvilágította a főkegyúri jog a szent koronához való kötöttségének természetét, személyes jellegét. Odáig terjed az, mint a védelem. A régi magyar katolikus államban a szentkorona joga azt jelentette, hogy a szent koronával koronázott király, mint maga is katolikus, az egyház született védőura s nem ennek vagy annak a főúri családnak a tagja a védő, hanem a szent koronával megkoronázott király. Maga az országgyűlés is, benne természetesen az egyház püspökei is, mint első rend, ezért fordult ismételten a királyhoz az egyház jogainak megóvásáért és ez a XVII. századtól kezdve sem történt másképen, mikor már az országgyűlés tekintélyes számú prot. tagokat is számlált.

Amit ma a «*ius sacrae coronae*» elvbe beleolvasnak, hogy a király a főkegyúri jog gyakorlatát, mint más királyi jogait, a parlamenttel megosztani s felelős miniszter által kezelni köteles, azt a múlt nem ismerte, a régi országgyűléseknek ilyen kívánásaik nem voltak. Ezt az elvet, ezt a felfogást, az 1848:111. t.-cikk rendkívüli körülmények között egy szökkenéssel vitte bele a magyar alkotmányba.

Innen van, hogy a régi időkre vonatkozólag az egyházi javaknak a szent koronához való lekötöttségét így értelmezi maga Kérészy: «Törvényeink az egyházaknak s egyházi intézeteknek *vagyonukhoz való tulajdonjogát* a legerőteljesebb védelemben részesítik, midőn ismételten és ismételten rendelik, hogy egyházi javak soha nem világiak, hanem mindig csak egyháziak részére adományozhatók és hogy a netán világiak kezébe került egyházi javak azoktól visszaveendők». (59.1.) Ha máskép történt, azt törvényeink visszaélésnek minősítik. (1548: VIII; 1567: XXXI. t.-cikkek).

Ennélfogva az 1848:111. t.-cikk oly jogi elvet statuált, mely a múlt fejlődéssel ellenkezik, amennyiben a király, mint az egyház védője, személyes jogát az egyház sérelmével az alkotmányos jogok sorába iktatta.

Ha tehát ma léptetnék életbe az autonómiai kongresszus által beterjesztett tervezetet, mely a miniszter által gyakorolt főkegyúri jogokban való részesedést kontemplál csupán, tehát gyakorlatilag tekintve egyezik a Kérészy által felállított mértékkel,

az csak jogfenntartással volna tehető, amint a tervezet mondja is; s nem pedig azért, mint Kérészy véleményezi, mert az autonómia felállításához a tulajdonjog megállapítása nem szükséges. Hatvan év elégséges volt arra, hogy a közvélemény szemében homályba borítsa jogainkat; de ez a homály, mint minden más homály, eloszlatható, csak férfiak kellene hozzá; mert egyháznak vagyonához való tulajdonjoga kétségtelen – a történelemben.

Ezen epizódyszerű tárgyalás után, melyben óvást emeltünk Kérészy ama fölfogása ellen, hogy az autonómia fölállításához alapjaink jogi természetének tisztázása nem szükséges, kövessük őt tovább a tekintetben, hogy miként gondolkozik a miniszter kezelésében lévő alapjainkról és alapítványainkról s a velök kapcsolatos iskoláinkról?

VI.

A MINISZTER KEZÉBEN LÉVŐ KATH. ALAPOK ÉS ALAPÍTVÁNYOK.

A KATHOLIKUS egyházi javakat hazánkban, tekintve jelenlegi kezelésüket, két osztályba sorozhatjuk – írja folytatólag Kérészy – s most már bevezet a kath. autonómia hatáskörének megállapításánál a legégetőbb kérdésbe, a miniszter kezelése alatt álló kath. alapjaink s alapítványaink jogi természetének méltatásába.

Sorozhatjuk e javakat egyrészt az egyház tényleges birtokában s kezelése alatt álló püspöki, káptalani, szerzetesrendi, plébániai, iskolai s jótékonyági alapokra; másrészt – úgymond – a kormány kezelése alatt levő s jobbra királyi adományozásból eredő (!) alapokra s alapítványokra, melyek közt legjelentékenyebbek a vallási, tanulmányi s egyetemi alapok. (66. 1.)

Milyen ártatlan arccal jelenti ki mindjárt itt a bevezetésben, anélkül, hogy legalább csak bevárná a később következő történeti megállapítást, hogy a miniszter kezelése alatt álló alapjaink és alapítványaink jobbra királyi (értsd = állami) adományozásból erednek. Ha így áll a dolog, akkor, t. Kérészy úr, kár is tovább mennünk; mert ha egyházi birtokunk állami eredetű s ha alapjaink és alapítványaink szintén állami eredetűek, akkor az állammal szemben minek beszéljünk tovább kath. autonómiáról, annak ilyenformán nincs s nem lehet semmi hatásköre.¹

¹ Arra a Timon-féle nézetre, hogy jóllehet királyaink a nemzeti vagyonból dotálták az egyházat, az a vagyon mégis visszavonhatatlanul az egyházá, a közjogászok, mint látjuk, nem fektetnek súlyt.

Íme így vagyunk, tisztelt katolikusok! Míg ti évtizedeken át folyton hallgattok, míg ti sohasem fejtegetitek jogaitokat: az ellenfél ezalatt íme hogy megszokta már így beszélni rólunk és a mi jogainkról, mint ahogy beszél! Szinte természetes lenne, ha végre azt mondaná, hogy ingünk és gallérunk is állami eredetű.

Bezzeg a megboldogult ref. Thaly Kálmán azt mondta egyszer a képviselőházban, hogy vasvillát fogna arra, aki hozzá merne nyúlni a prot. alapítványokhoz. Ez aztán a beszéd, ti meg egyáltalán hallgattok, ha még úgy oldalba böknek is benneteket. Ti itt a hazában ugyan ősiek, de azért mégis csak sehonnaiak vagytok, mert hiszen hallhatjátok, hogy nektek – a patronáltaknak – nincs semmitek s csodálatos dolog, mindenki másnak van!

Van joga, van vagyona! Nektek, hogy a manó szedje ezt az egész dolgot, nincs semmitek. Hát mit csináltatok itt ezer éven át; hiszen még a koldus is tud rövid élete folyamán összegyűjteni, összetakarítani valamit, nektek meg hogy ezer éven át nem lett semmitek. Hogy van ez? Bethlen Gábor egykoron szegény katonafiú volt, hazulról nem volt semmije, aztán erdélyi fejedelem lett, nagy vagyona lett, gazdagította belőle a reformátusokat is s hogy ezek az alapítványok az övéik, hogy azok nebántsvirágok. Hát az a Bethlen a csillagokból hozta le azt a szerzett vagyont, hogy az ő alapítványai, pl. a nagyenyedi kollégium, egészen más természetűek, mint az Árpádok családi vagyonából dotált katolikusoké? Hogy is mondta az egyszeri úr? Paraszt az más!

Szó ami szó, de annyi tény, hogy mindjárt az ajtóban szépen üdvözöl bennünket Kérészy dr., szépen kitessékel. Azonban mond ő nyomban valami szépet is, olyat, amiért legalább a főpapság nem fog haragudni reá. Azt mondja, hogy az előbbiekre, vagyis az egyház tényleges kezelésében levő javakra nézve, az autonómia számára nemcsak hogy a javak kezelésére, de még azok igazgatásának ellenőrzésére való jogosultság sem biztosítható. «Ezekről – úgymond – egyedül a királynak, mint főkegyúrnak, felelnek és senki más által a vagyonkezelés tekintetében felelősségre nem vonhatók».

Ennélfogva – így folytatja – úgy az egyházi jog, mint hazai jogunk értelmében az autonómia számára csak a második kategóriába tartozó javaknak, vagyis a kormány kezelése alatt levő három jelentékeny alapnak az igazgatásába s ennek ellenőrzésére való befolyás lesz jogosan (!) követelhető.

Micsoda? Befolyás követelhető részünkről? Hogy igen, és pedig – csodák-csodája – hogy jogosan követelhető ! így mondja ezt Kérészy. Nem ugyan mind a három alapnál, hanem hogy csak kettőnél.

Közülök – úgymond – az egyetemi alap (tehát a Pázmány-alap), *még ha annak a katolikus jellege elvileg kétségtelen volna is*, az autonómia kezelése alá egyáltalán nem vonható azon tényleges állapot folytán (tehát tény jogot alapít?), hogy ezen alap a már több mint egy század óta állami (ugyan?) intézet jellegével bíró budapesti Tudományegyetem fenntartására fordítatik; s ugyanazért az alap jövedelmei s kiadásai (de csak 1870 óta!) az állami költségvetés tételei között szerepelnek. Tehát – vélekedik tovább – az autonómia szervezését illetőleg csakis a vallás- és tanulmányi alapok eddigi kezelésének módosításáról, illetve arról lehet szó, hogy ezek az alapok a katolikus autonómia kezelésébe engedtesse át, vagy, amennyiben azok továbbra is a vall.- és közokt. minisztérium kezelésében maradnak, e részben, illetve a kezelés ellenőrzése tekintetében, az autonómia részére befolyás biztosítsák.

Így gondolja ezt Kérészy.

Én meg úgy látom, hogy megdöbbenő jogi érzékkel van ez a pont megfogalmazva, különösen az egyetemről szóló része! Abból egyenesen szociáldemokrata elv beszél, mely egyrészt sutba dobja a birtokjogtanban érvényesülő felfogást: *non sibi aedificat, qui in alieno fundo aedificat*; másrészt egy egyszerű tény, az erősebb tényét, a foglalást állítja oda jogforrásnak. Szépen volnánk, ha ezt az elvet egy napon bevinnők az életbe. De különben is az egész pont két részében jogi ellenmondást tartalmaz. Aki az első részt vallja és helyesnek találja, annak a második részben nem szabad azt az engedményt tennie, melyet Kérészy tesz; hanem, ha tudja, hogy az egyetemi alap jövedelmei és kiadásai per sundam bundám hogyan kerül-

tek Tisza Kálmán felszólalására 1870-ben az állami költségvetésbe, annak a szociáldemokrata elvet tovább kell fonnia és azt kell modnania: a másik két alap jövedelmeit és kiadásait szintén az állami költségvetésbe kell besorozni! Az eljárás alapja ugyanaz lenne itt, mint volt a Pázmány alapította egyetemenél. A különbség csak annyi, hogy az első foglalás előbb történt, ez meg most történnék. Nyilvánvaló ebből, hogy az életben, midőn rólunk katolikusokról van szó, nincs többé semmi logika. Velünk és rólunk lehet logika nélkül is intézkedni. Mivel azonban nemcsak Kérészy, hanem ugyanígy írt erről a kérdésről Csorba, így Orbán s mások, kövessük csak tovább is fejtegetését, hová fog az kilyukadni?

Mint már előbb, úgy itt is folytatolagos fejtegetésében először feleslegesnek tartja ezen alapok jogi természetének eldöntését, mert, közbekevervén ismét másodrendű kérdéseket, a jogászok vitatkozását az alap és alapítvány jogi definíciója körül, azt az eldöntést lehetetlennek minősíti; mintha bizony kétséges volna, hogy valamelyik elpusztult apátság vagy eltörült kolostor az egyházé volt-e? Illetőleg, úgy veszem észre, nem az eldöntést tartja lehetetlennek, hanem irántunk való kíméletből ajánlja a döntés elhalasztását, mert úgy látja, hogy az államjogászok hajszálfínomságú megkülönböztetései az alapok, alapítványok, alapítványi alapok s más effélék körül tulajdonképen részükről zavarosban való halászás a mi alapjaink elállamosítása céljából. «Úgy látszik – írja – épen azért találták fel az alapítványi alap elnevezést, mert nem tudták elhítenni, hogy az ily alapoknak is – tehát a vallás- és tanulmányi alapoknak is – vagyona a kirendeléssel teljes jogi önállóságot, valóságos jogalanyiságot nyer; ennél fogva alapítványi alapok gyanánt való minősítés által törekedtek *az ezen alapokat létesítő koronának tulajdonjogát* elméletileg beigazolni». (70. 1.) Ő pedig a kérdés ily irányú eldöntését – később látjuk majd, miért? – nem kívánja, hanem a status quo-t akarja fenntartani. «Nézetünk szerint – úgymond – a vallás- és tanulmányi alapoknak az autonómia kezelésébe való átadása – az állam jogainak legkisebb sérelme nélkül megtörténhetik még abban az esetben is, ha *nyílt kérdésnek* hagyjuk, hogy kit illet a vallás- és tanulmányi alapra nézve a tulajdonjog».

Annyit jelent ez, hogy: tudjuk ugyan, hogy ez az egész vagyoni állami eredetű, de ne bolygassuk most ezt a kérdést, hanem adjunk valamit az autonómiának, hiszen a vagyoni amúgy is az állam kezében marad.

Azután másodszor vázolja a jogi kérdés, vagyis az alapok tulajdonjogának eldöntése körül a képviselőház részéről történt kísérleteket. Mert 1870 óta ilyenek is történtek. A 70-es években a képviselőház kétszer-háromszor is kiküldött bizottságot a miniszter kezelése alatt álló alapjaink és alapítványaink jogi természetének a megvizsgálására. Akkor jutott ez először eszükbe, illetőleg akkor támadt eziránt először kételyök, mikor az első autonómiai kongresszus ezen alapok kezelését visszakövetelte a katolikusoknak. Pedig se jövedelmeik, se kiadásaik az állami költségvetésben nem foglaltattak, amint a mai napig sincsenek ott, világos jeléül különleges természetüknek.

A bizottságok egyöntetű megállapodásra jutni egyszer sem tudtak; azért az ügy az országgyűlés döntése alá nem is került. A kormány 1873-ban Hamar Pál alapítványi ügyigazgatót és Szepessy Mihályt, a kincstári jogügyek igazgatóját is fölkerlte e kérdésre nézve véleményadásra. Hamar úgy a vallás- mint a tanulmányi alapot kath. tulajdonnak minősítette, Szepessy csak a vallásalapot mondta ilyennek, ellenben a tanulmányi alapot az államnak, mint főtulajdonosnak (íme a germán jogi fogalom nálunk!), tulajdonította.

Az 1881-ben kiküldött képviselőházi bizottság részéről igen becses tanulmányok, valóságos forrásmunkák, Apponyi Albert gróf és Apáthy István véleményadásai, mint a bizottság előadóié, akik hasonlóképp mindakettőt kath. tulajdonnak mutatták ki. A bizottság persze – különösen a kath. Horánszky Nándor ellenzése miatt – ezt el nem fogadta s így az ügy ismét abban maradt.

T. i. az akkori hangulatnak semmi oly bizonyítás nem felelt meg, akármilyen perdöntő okmányokra támaszkodott volna is, mely azokat az alapokat kath. vagyonnak minősíti. Az embe-
reknek államosítás kell, vagy legalább is oly intézkedés, mely nem erősíti a kath. egyházat, s nem kell oly értelmű indítvány, hogy azokat az alapokat kath. tulajdonnak jelentse ki az ország-

gyűlés.¹ Kivált a nekiszilajodott 70-es években nem is palástolták érzelmeiket, hanem nyíltan meg is mondták maguk a kath. férfiak is, hogy a papokat-nem fogják gazdagítani. Mintha bizony a papságnak volna abból valami haszna, ha azok az alapok kath. tulajdonnak mondatnának ki az országgyűlés által!

Az országgyűlés tehát a jelen kérdésben néhány bizottság kiküldésénél nem jutott tovább; a bizottságoknak ugyanis tanulmányozni kellvén ezen alapok történetét, lehetetlen volt egyértelműleg az országgyűlés többségének szájaíze szerint való előterjesztést – az államosítás ajánlását – tenniök. Inkább abban maradt az egész dolog, mert a katolikusok jogait elismerni nem szabad! Jól látja a helyzetet Kérészy is s belát az akkori emberek lelkébe. «Kétségtelen – úgymond – hogy úgy az országgyűlésen, mint a napi sajtóban (már t. i. a katolikusellenesben) a kath. alapok és alapítványok jogi természetének s kezelésének kérdése *azzal a célzattal vettetett fel*, hogy az alapok és alapítványok vagyontömegének állami eredete kimutattassék». (78. 1.) Bizony célzatos volt az egész eljárás, mert nálunk még a jogkutatás is a pártok szolgálatában áll.

Az országgyűlés tehát nem döntött, de azért Wlassics, az akkori kultuszminister, a második autonómiai kongresszusnak (1897–1902) mégis azt felelte: hogy ezeket az alapokat királyaink, mint államfők, létesítették a kezükre újra visszazállott egyházi birtokból (Wlassics úgy látszik elfelejtette Werbőczynek fentebb fejtegetett tanítását!) s így azok országos közalapok gyanánt tekintendők, minélfogva ezen alapok céljaira adományozott javak kezelése helyesen, következetesen a királynak, mint államfőnek, közegei, tehát a királyi és állami hatóságok útján történ-

¹ L. ily című kimerítő tanulmányomat: Az alapokról szóló törvénytervezet. *Religio* 1906. 39. s. k. 1. – Lukács György volt kultuszminister abban az időben a nyilvánosság elé törvénytervezetet bocsátott ki alapjaink elállamosításáról, de a tervből kormányváltozás folytán semmi se lett. Abból az alkalomból foglalkoztam a miniszter kezelésében levő három alapunk múltjával, nevezetesen jogi természetével s azzal a jogtörténelemellenes hangulattal, mely a mi vagyonunkra rá szeretné tenni a kezét. Ez a tanulmány ma is aktuális, mert ma is csak azokkal a jogi csavarintásokkal igyekeznek bizonyítani alapjaink állami jellegét, mint 1870 óta minden egyes adott alkalommal.

hetik s ezen alapítványi javak kezelésének bármely egyházi közeg részére való kiadása ez alapok országos jellegének és közjogi természetének megszüntetésével volna egyértelmű.

Szóval Wlassics Gyula még az országgyűlésnél is többnek képzelte magát s amire az nem tudta magát elhatározni, ő büszke fejével statuálta, hogy ezek az alapok állami alapok, tehát ne berzenkedjenek a katolikusok. A legjobb a dologban az, hogy ő hívatta össze azt a második autonómiai kongresszust! Ilyeneket olvasva, szinte csodálkozom, hogy a birtok miatt mit kajánkodnak a katolikusokra a protestánsok, legyenek bizalommal, nem ők, hanem maguk a katolikusok fogják tönkre tenni és deposedálni a kath. egyházat Magyarországon.

Nálunk nem kutatnak, hanem egyszerűen ab invisis nyilatkoznak és szavaznak az emberek, csak azt kell tudniok: kath. követelményekről van-e szó, vagy sem? Ha igen, akkor előre biztos lehet mindenki, hogy azt a követelményt nem a más vallásúak, hanem a jó «katolikusok» fogják azon nyomban leszavazni.

Tudván ezeket, szinte úgy látszik, hogy igazat kell adnunk Kérészynek, midőn azt hangoztatja, hogy az alapok jogi természete iránt való döntést nem kell bolygatni.

Csak hogy ez merő látszat az ő részéről. Nem azért ajánlja az óvatosságot, mert bennünket, illetőleg alapjainkat félti az államosítástól; nem, ő azokat az alapokat épügy állami alapoknak tartja, mint Wlassics, vagy miniszteri tanácsosa, az alapokról író Csorba et consortes. Ő a kérdést érintetlenül kívánja hagyni majd a műve végén kiderülendő saját célja érdekében – a protestánsok miatt.

Másodszor az ő részéről az óvatosság ajánlása csak látszata a jóakaratnak, mert a kérdést egyoldalúan kezeli. Annyit bevall, hogy bizony a kérdés eddigi felvetése és a jogászok által való tárgyalása 1870 óta mindig azzal a *célzattal* történt, hogy az alapok és alapítványok vagyonának állami eredete kimutattassék. Ha ő célzat nélkül dolgoznék, nem kellene-e arra figyelmeztetni a közönséget, hogy bizony a célzat nélkül dolgozó, tehát elfogulatlan történelmet és jogtudományt még nem hallgatták meg e kérdésben? Nem kellene-e rámutatni arra is, hogy

a katolikusok – követve az 1848-iki kath. petíciót – követelték ugyan a kongresszusokon az alapok kiadatását, de azon kívül semmit sem tettek a közvélemény előtt jogaik tudományos bevitatására? Egyetlen egy kath. férfiú végzett itt érdemleges jogi munkát e tekintetben, Günther Antal dr.; de vajjon igyekeztek-e a többiek, vagy csak néhányan is további részletkutatásokat végezni, s nevezetesen a sajtó útján a kérdés állandó napirenden tartásával igyekeztek-e a közvéleményt elfogultságából kiemelni?

Ez a mi bajunk s nem jó barátunk, aki a bajnak erre a forrására nem mutat rá; aki a katolikusokat tanulásra, jogaik fölismerésére s jogaiknak mások által való elismertetésére nem ösztönzi.

A katolikusokhoz ugyanis egyenes út, egyenes eljárás illik. Görbe utakat nem követnek. Hogyan kínálhatja tehát nekünk valaki olyan vagyion kezelését, melyet ő s az egész közjogászság állami vagyonnak hirdet? A romlott magyar közérzékűtől ugyan sok minden kitelik, de nekünk igazság kell, nekünk csak a mi jogunk kell, tehát előbb tisztán kell látnia mindenkinek ezt a jogot. Mi ilyen tiszta elvek légkörében nevelkedtünk s neveltük ezt a hazát, mikor a jozefinista közjogászoknak még árnyékuk se volt itt. Elvenni tehát elvehetik jogainkat, de egytől nem foszthatnak meg, attól a jogunktól, hogy a múlt idők történelmét meghamisítani nem engedjük. Az ő múltjuk 1848: III. t.-cikk óta tart, a mi múltunk ezer éves s az másképp szól, mint ez a törvéncikk.

Kérészy, miután alapjaink eredetéről s jogi természetéről ilyképen körvonalozta álláspontját, folytatólag mégis csak amellett marad, hogy azok minden állami eredetük dacára mégis csak kath. célra vannak szánva s azért az autonómia kezelésébe átadhatók. Legyen meg a kedve szerint. Minket a mondottak után most főképp az érdekel, azokhoz a Kérészy szerint «jobbára királyi adományozásból eredő» kath. alapokhoz és alapítványokhoz mennyit adtak a magyar királyok, akár mint államfők, akár mint magánbirtokosok?

VII.

A MINISZTER KEZÉBEN LÉVŐ KATH. ALAPOK ÉS ALAPÍTVÁNYOK EREDETE.

SZERZŐNK, miután röviden leszámolt az eredet kérdésével, feleslegesnek mondván annak fejtegetését, részletesen foglalkozik a miniszter kezelése alatt álló alapjainkkal és alapítványainkkal, abból a szempontból, vajjon *céljuknál fogva* katolikus egyházi vagy országos közalapok-e azok?

Mindenekelőtt konstatálja (78. 1.), hogy eddigelé «úgy az alapítványi kérdéssel foglalkozó irodalmi közlemények (t. i. az államjogászoké), mint a többrendbeli hivatalos és félhivatalos kormánynyilatkozatok azt hangsúlyozták s bizonyították, hogy a vallási és tanulmányi alapok javai eredetileg, és pedig legnagyobb részben, az állam által valláserkölcsi s nevelési célra rendeltettek, tehát, hogy jogilag az államvagyon tartozékát képezik. S miután az illető intézetek, melyek a valláserkölcsi s nevelési célt előmozdították, megszűntek, azok birtokai is elvesztették egyházi jellegüket s visszazállottak örök forrásukra, az államra».

Igen bizony, Kérészynek igaza van. 1870 óta valóban így alakult ki a mi alapjaink elkönfiskálására törő hangulat jogi elvvé s elméletileg ilyen formában igyekszik magát igazolni a közvélemény előtt, melyet, szó ami szó, a mi szundikálásunk mellett meg is hódított teljesen. A jogászfifjúság is így tanulja a dolgot az egyetemen s ez a gondolkodás már a közönség véérébe ment át. Ma már mindenki ellenünk van.

Ennek dacára az igazság mégis az, hogy a közjogászok ezen egész okoskodása tisztán egy fikcióra van fölépítve, melynek hamisságát az előbbieken szinte kézzelfoghatóvá tettem; t. i. arra a bázisra, hogy a katolikus egyház az államtól kapta

birtokát, de a katolikus alapok és alapítványok ennek a tartozékai; tehát hogy ezek is országos alapok, vagyis az államé. Ez pedig, mint láttuk s alább is még látjuk, tisztára egy fikció.

S midőn minden ellenfelünk ma már így beszél és így ír, akkor Kérészy, jó barátként, mégis azt akarja nekünk bevitatni, hogy az autonómia hatáskörének megállapításánál fölösleges nekünk az egyházi vagyon, valamint az alapok eredetéről beszélni! Hát hogy ne beszéljünk róla, mikor épen ezen a címen akarnak bennünket elütni jogos tulajdonunktól? Ha az ellentábor csakis az eredet kérdését feszegeti folyton, mint Kérészy maga is konstatálja s erre állapítja egész további magatartását, csak mi hallgassunk tovább is javaink eredetéről? A világért se tehetjük ezt; mert lustáknak ugyan lusták lehetünk, de olyan gyenge elméjük még se vagyunk, hogy meg nem értenék ellenfeleink beszédeit.

Az ellenfeleknek fejében tehát folyton egyházi javaink állami eredete motoszkál; az utóbbi 60 év képes volt velők elfelejtetni a múlt ellenkező egész fejlődését: nem ismerik s *nem akarják ismerni* a való tényállást, mert odiosus nekik még a gondolata is annak, hogy a katolikus egyháznak, mely alatt természetesen mindig csak a nem kedvelt papságot értik, hogy, mondom, a katolikus egyháznak, mint jogos tulajdonosának, kezébe kerüljön vissza az a birtok, melyet egyszer hamarjában sikerült a kormány kezébe átjásznani.

Így bosszulja meg magát rajtunk az elhanyagolt sajtó, amellyel egyedül lehetett volna a 60 év folyamán zavarni az ellenfél folytonos szuggerálásait s lehetett volna a közönség szeme előtt a való tényállást tartani, nehogy elfelejtse a történelmet.

Kérészy az ellenfél ezen világos állásfoglalása dacára mégsem a tévedés gyökerére szegzi fejszéjét, hanem az ágakra s azt hiszi, meggyőzte a folyton az eredeten nyargaló ellenfelet alapjaink nekünk való átadhatásáról azzal, ha hangoztatja: semmi kép sem tekinthetjük bebizonyítotttnak azt a tételt, hogy az eltörölt vagy elpusztult egyházi intézetek javai (t. i. ebből eredtek a miniszter kezében lévő alapjaink és alapítványaink) katolikus egyházi jellegüket elvesztették volna; sőt ellenkezőleg,

a magyar jogfejlődés tanulmányozása alapján e kérdés elfogulatlan vizsgálójának arra a meggyőződésre kell jutnia, hogy az elpusztult vagy eltörölt egyházi intézetek vagyona továbbra is egyházi *célokra* volt fordítandó, vagyis hogy az egyházi vagyon ebbeli jogi minőségét akkor is megőrizte, midőn az intézel, illetve a közvetlen cél, melyre az szolgál, el is enyészett.

Így bizonykodik Kérészy.

Őt tehát csak a vesztett fejsze nyele: az egyházi vagyon *célja* érdeklí s ezt a célt vagyonunkra vonatkozólag annyira a katolikus egyházhoz tartozónak látja törvényeinkben kifejezve, hogy ellenfeleinkkel szemben ezen az alapon tagadja alapjaink országos közalapi voltát.

Ebben a tekintetben nemcsak az 1548: XII. és 1550: XIX. t.-cikk rendelkezéseiben látja a megdönthetetlen tanukat az elpusztult káptalanok, kolostorok stb. vagyonát illetőleg, hanem az 1791: XXIII. t.-cikkben is, mely rendeli, hogy Ő Felsége az alapítványok kezelését ad mentem fundatoris, az alapító szándéka szerint vezetetni tartozik. Az ő szemében a katolikus cél biztosítja nekünk a jogot is rajok olyképen, hogy, mint írja: «az alapítás *előtt* bármiféle jellegű volt s bárminő célokra szolgált is az alapítványi vagyon, az alapítvány tétele után ehhez a törvényes szabályhoz, az alapítványi jog ezen kardinális tételéhez szigorúan ragaszkodnunk kell». Vagyis, hogy azok az alapok és alapítványok csak katolikus célra fordíthatók.

Csodálatos, hogy mindezt tudják azok a bizonyos államjogászok is Wlassiccsal együtt; ismerik ezeket a törvényeket s ennek dacára mégis országos alapoknak minősítik alapjainkat, mert logikájuk folyton arra a bizonyos fikciós eredetre tereli őket. Ám mondja tehát Kérészy ezeknek a jogászoknak s ne nekünk, hogy ne tessék az alapoknál az eredet kérdését feszegetni! Csakhogy azok nem hajlandók rá hallgatni, mivel a miniszter kezén levő alapjaink keletkezése oly közel esik hozzánk, hogy itten bajos volna a zavarosban halászni, könnyebb ellenben ezer év előtt ott az egyházi javak keletkezése körül motoszkálni.

Így esik Kérészy két szék között a földre, midőn az egyházi vagyon kérdésében az eredetre vonatkozólag a közjogászok-

kai, a célra nézve meg velünk tart. Mi egyenes szóval s tiszta tudattal az egyházi vagyont, valamint tartozékait is, t. i. a miniszter kezelése alatt álló alapjainkat és alapítványainkat, úgy eredetükben, mint céljukban katolikus vagyonnak ismerjük.

Itt az alapoknál – mert most ezekről van szó – legjobban eligazít bennünket erre nézve ezen alapok és alapítványok *keletkezése*. Ezt kell ismernünk s azonnal tisztában vagyunk a dologgal. Kérészy szerint, akit tovább követünk, «a vallás- és tanulmányi alap törzsvagyona korábban is (vagyis mielőtt alapítványi vagyonná lett) kizárólag katolikus egyházi és iskolai célokra szolgált». (80. 1.)

Ez az eredeti törzsvagyon a miniszter kezelésében lévő alappá és alapítvánnyá lett pedig utóbb a következőképen.

a) Az a törzsvagyon, melyet *vallásalapnak* nevezünk (előbb Cassa parochorum, II. József óta fundus religionis a neve), a következő vagyonságokból gyűlt össze. Kezdeté I. Ferdinánd idejére, az 1548: XII. és 1550: XIX. t.-cikkek (török hódoltság kora) ama rendelkezéseire vezethető vissza, mely szerint az akkor elpusztult (s jobbára egyes kath. főurak által alapított) monostorok, kolostorok és káptalanok javai és jövedelmei a kath. lelkészek és iskolák ellátására fordíttassanak. Egészen a Werbőczy főnnebb ismertetett elvének megfelelően. Ez volt az első ilyen összeg. Majd II. Ferdinánd a püspökök ingó vagyonának egy részét kötötte le e célra. Azután III. Ferdinánd 1650-ben ama lelkészek szükségleteire, kik az evangélikusoknak a kath. lelkészek részére való adózás és szolgálmányok alól történt fölmentése folytán ellátásukban rövidséget szenvedtek, a magyar kamara jövedelméből az esztergomi érsek kezéhez évi 6000 ft járulék kifizetését rendelte. Ez a harmadik ilyenféle összeg s mindahárom egyházmegyénként püspöki kézben kezeltetett. Utána III. Károly, miután az előbb említett 6000 forint kifizetése a kamara részéről hiányosan történt, új rendelkezést tett. Újból meghagyta annak évi befizetését s a hátralékban maradt összegek kárptótlására évi 4000 forint, továbbá új lelkészségek fölállítására évi 6000 forint kifizetését rendelte el. Azontúl tehát a kamara évente 16.000 forintot fizetett s ennek kezelésére ugyancsak III. Károly külön főpénztárt s külön bizottságot

állított föl. I. Ferdinánd óta így alakult ki a vallásalap, illetőleg a Cassa parochorum vagyona.

A további járulékok. Ugyancsak III. Károly rendeletéből az üresedésben hagyott szentgothardi és pécsváradai apátságoknak, a nagyváradai püspökségnek s az újonnan fölállított szombathelyi püspökségnek jövedelmei, a további intézkedésig, ebbe a pénztárba folytak be. Mária Terézia a nagyobb javadalmak jövedelmeire kivetett 10%-al gyarapította az alapot. Ehhez járult II. József alatt, mint legtekintélyesebb rész, az általa eltörölt férfi- és nőszerezetek vagyona. Ugyancsak II. József 1782. rendelete folytán az üresedésbe kerülő egyházi javadalmak időközi jövedelmei szintén a vallásalapba folytak be, valamint odacsatoltatott a palesztinai szent helyek állandó fönntartására rendelt pénzekből létesített s még az Árpádok korából származó ú. n. commissariatikus alap. Egy más összeg, mely befolyt, a nagyváradai latin szertartású püspökségtől a béli és vaskói uradalmak örökhaszonbéri váltása fejében fizetett 184.000 forintnyi földtehermentesítési tőke; az eltörölt szerzetesrendek birtokai után a vallásalap részére úrbíriség, szőlődézsma s más hasonló természetű jogok megváltásaképp fizetett tőkék; továbbá azon három millió forintnyi földtehermentesítési kötelezvényből álló s papnöveldek javára szóló alapítvány, mellyel a magyar érsekek, püspökök, apátok s prépostok az általuk régebben részint várerődítési segély címén teljesített, részint a szabályozott püspökségek alapjába a pro Cassa parochorum címén történő évi fizetések kötelezettsége alól magukat, az 1848. évi május 1-től kezdődő hatállyal, megváltották.

Ezek a vallásalap vagyonának alkatelemei.¹ Mint látjuk, valamennyi a klérus régi s (amit el szokás hallgatni) a különböző időkben egyes kath. családok magánalapítványaként adományozott javaiból keletkezett, kivéve egyet, a III. Ferdinánd,

¹ Az «Autonómiánk» című, 1899-ben megjelent művemben (27 s k. 1.) részletesebben foglalkoztam az alapok állagával. A vallásalap az 1879. évi zárószámadás szerint – ez az adat állott akkor rendelkezésemre – tőkékben 10,398.473 forint 55 krajcárt, fekvőségekben és hasznothajtó jogokban 11,045.660 forint 32Va krajcárt, a hátralékok levonásával összesen 21,319.058 forint 91 krajcárt tett ki.

illetőleg III. Károly által rendelt államkincstári évi járulékot, melyet 1868-ban törültek az állami költségvetésből. De, mint láttuk, ez a járulék is az evangélikusoknak a kath. lelkészek részére tartozó adózás és szolgálmányok alól történt fölmentése kárpótlásául adatott; tehát a király, illetőleg az akkori kath. állam ezáltal csak azt a jövedelmet pótolta, melyet az evangélikusok miatt a kath. klérustól elvont.

Mely jogcímen nevezheti tehát valaki a vallásalapot a mai fölfogás szerint országos alapnak? Ennek az alapnak nemcsak célja, hanem vagyoni állaga is tisztára katolikus, épúgy, mint a másodiké.

b) A tanulmányi alapot Mária Terézia 1780-ban tisztára az eltörölt jezsuita-rend javaiból létesítette. Ezek az ingatlan javak, az elvesztett úrbérességekért kiutalványozott földtehermentesítési kötvények s az ugyanezek után járó szőlő váltsági papírok képezik a mai tanulmányi alapot.¹

Az alap jellegének megítélésénél két körülmény ismerete igazít el: hogyan keletkeztek eredetileg ezek a javak, vagyis honnan kerültek a jezsuita kézbe, és a rend eltörlése után mi volt a királynő, illetőleg a főkegyúr intézkedése?

E javak egy tetemes részét (miután idővel magánosok adományaival is gyarapodott) s nevezetesen a turóci prépostság vagyonát Rudolf király 1586-ban ruházta a jezsuitákra, kijelentvén okiratában, hogy mint általában az elpusztult s elhagyott régi egyházi (különböző időkből való magánalapítású) javak, ez a vagyon is a katolikus isteni tisztelet terjesztésére, papnöveldek berendezésére, lelkészek képzésére s a hazai ifjúságnak katolikus irányú oktatására és nevelésére szolgáljon. Tehát a jezsuita vagyon eredetileg ugyanazokból a török hódoltság idejében elpusztult egyházi javakból keletkezett, amelyekről a már említett 1548: XII. t.-cikk intézkedik s melynek kath. irányú intézkedéseit, a kath. vallás újból való fölvirágoztatását, az 1550. évi XIX. t.-cikk újonnan hangsúlyozta.

¹ Az alap tiszta értéke az 1876. végén volt 9,191.247 forint. Jövedelméből akkor 4 jogakadémia, 13 fő-, 5 algmnáziium, 13 tanítóképző s egyéb tanintézet tartott fenn vagy segélyezett. Ezek ma «királyi katolikus» intézeteknek neveztetnek.

Így keletkezett tehát a jezsuita-rend vagyona: előbbi kath. vagyomból.

Mit tett már most Mária Terézia a jezsuita-rend eltörlése után ezzel a vagyonnal? Ez a második kérdés.

Mária Terézia az 1780. március 25-én kelt alapító levelében, hivatkozva az őt megillető legfőbb kegyúri jogra s az 1548: XII. t.-cikk rendelkezéseire, az egész vagyont «nyilvános tanulmányi alapul s Magyarország és kapcsolt részei nyilvános iskoláinak alapjául örök adomány kép kirendelte, és pedig oly módon és joggal, amint azt az eltörölt jezsuita-rend használta és bírta», mondja Kérészy.

A királynőnek legfőbb kegyúri jogára, mint intézkedési jogcímre, továbbá az 1548: XII. t.-cikkben foglalt s Werbőczy Tripartituma szerint értelmezett jogi elvre való hivatkozása, ezenkívül félreérthetetlenül kifejezett abbeli akarata, hogy ez a vagyon azután is oly módon és joggal használtassék, amint azt az eltörölt jezsuita-rend a saját intézeteinek céljára használta és bírta: kétségtelenül mutatják a tanulmányi alap kizárólagos kath. természetét és rendeltetését.

Nem változtat ezen semmit, mint a közjogászok, a saját mai hangulatukat a múltba vetítve, vélik, az alapnak *nyilvános* alapként (fundus studiorum publicus) való elnevezése, mintha a királynő, a kath. érdekek eme közismert gondozója, azt a vagyont így címezve, eredeti jellegétől megfosztotta s országos közalapnak, az állami oktatási célokra fölhasználható alapnak nyilvánította volna. A «publicus» szóval nem akart egyebet jelezni, mint azt, hogy az alap ezentúl nemcsak egy rend, hanem az 1548: XII. t.-cikk eredeti rendelkezése szerint az összes kath. iskolák fönntartására lesz fordítandó. A katolikus magyar állam idejében ez volt az értelme a publicitásnak.

Még kevésbbé áll meg a közjogászok ama másik furfangos okoskodása, mintha Mária Terézia, miután a tanügynek – az 1777-iki Ratio Educationis által – felekezeti különbségre való tekintet nélkül országos szervezését vette célba, ennek biztosítására létesítette volna az eltörölt jezsuita-rend vagyonából országos tanügyi szükségletek ellátására a tanulmányi alapot. Tehát hogy ez az alap mégis csak országos alap.

A jogtörténeti előzmények s magának az alapító oklevélnek egyszerű félreértése ez. Amint a jezsuiták kezén annak a vagyonnak az 1548. és 1550. törvények által megszabott kath. rendeltetése volt (ut religio pristina celérius repullulet), úgy a királynő világos rendelkezése szerint, egyenes hivatkozással az 1548: XII. törvénycikkre, továbbra is ugyanaz a rendeltetése maradt.

Ami pedig az 1777-iki Ratio Educationis-ra való hivatkozást illeti, helyesen felel erre Kérészy (88. 1.): ez a rendelet korántsem azt mondja, hogy az eltörölt jezsuita-rend javaiból fönntartandó akadémiák és gimnáziumok állami intézeteknek nyilváníthatnak; hanem, hogy a tanügy egységes és egyöntetű igazgatása érdekében a királyné lehetőleg azonos, általános nevelési és igazgatási rendszert akar létesíteni, amely úgy a protestáns, mint a kath. tanintézetekre egyaránt irányadó és kötelező legyen. Tehát nem volt abban a rendeletben egyébről szó, mint ezen intézetekben a tanítás és oktatás elveinek egyöntetű rendezéséről és korántsem azt célozta a rendelet, hogy az eddigi confessionális jellegű tanintézetek állami intézetekké változtassanak át, illetőleg, hogy akár a protestáns, akár a kath. főiskolák és gimnáziumok fönntartására rendelt alapok felekezeti jellegüktől megfosztassanak s állami alapoknak nyilváníthatassanak. Az 1791:XXIII. t.-cikk egyenesen az ellenkezőjét bizonyítja.

Mérlegelve a tényállást s nem indulva a mai mindenféle hangulatok után, minden egészséges jogi érzékkel bíró embernek el kell ismernie Kérészy következtetését: ha tehát a vallási és tanulmányi alapokra vonatkozó hazai törvényeinket s a királyi rendelkezéseket elfogulatlan vizsgálat tárgyává tesszük[^] arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy ez alapok kizárólag katolikus vallási és tanügyi szükségletek ellátására vannak rendelve (89. I.).¹

¹ Látjuk az alapok vagyonának részletezéséből, hogy se az egyik, se a másik alaphoz a magyar királyok akár mint államfők, akár mint magánbirtokosok nem járultak semmivel; itt a hívek magánadományából keletkezett s a klérus által gyarapított vagyonnal van dolgunk, mely fölött a főkegyurak csupán örködték s időnkint róla az egyház szándéka szerint rendelkeztek.

c) A harmadikkal, az egyetemi alappal, a már fönnebb jelzett oknál fogva Kérészy nem foglalkozik. Pedig ez is épen olyan természetű kath. vagyon, mint az előbbiek. Pázmány Péter 100.000 forintnyi alapítványával Nagyszombatban vetette meg alapját (1635). Lippay és Lósy érsekek alapítványaival gyarapodott; majd Mária Terézia, Budára helyezvén át a Pázmány-egyetemet, megtoldotta a jezsuiták által bírt több apátsággal és prépostsággal s egyes magánosok számos alapítvánnyal. Ezt az Egyetemet az 1848: XIX. t.-cikk a közoktatási miniszter felügyelete alá helyezte, amit 1870-ben, midőn költségvetését először iktatták be az állami költségvetésbe, már úgy magyaráztak, hogy a törvény a Pázmány-egyetemet elállamosította. Költ is rá az állami sokat; de azért mégis örökké igaz marad: non sibi aedificat, qui in alieno aedificat, vagyis mindez a ráfizetés az egyetem alapjainak katolikus jellegén nem változtat semmit. A katolikus egyetemi alap ingatlanainak értéke 1868-ban volt 1,854.260 forint, tőkevagyon 2,812.777 frt 7 kr. Azóta, ha jól gazdálkodtak, tetemesen több lehet.

Ez a három alapunk, illetőleg alapítványunk eredete.

A közjogászok nem oly rövidlátásúak, Wlassics volt kultuszminiszter sem, hogy a tényállást, ahogy az a királyi intézkedésekben ezen alapok körül jelentkezik, ne látnák; ha tehát mégis országos alapokat néznek bennök, honnét lehet ez? Onnét, mert magát az egész egyházi vagyont, melyből gyűjtettek az alapok, ahogy volt és ahogy van, állami eredetűnek, vagyis állami adománynak tekintik. A hamisítatlan germán jog szerint az államban a főtulajdonost látják. Amiből meggyőződhetik Kérészy, hogy az egyházi vagyon eredetének tisztázása az autonómia hatáskörének megállapításánál nem fölösleges, nem is téves kívánság; hanem hogy egy olyan alapkérdés az, mely körül minden, az autonómia egész épületének fölépítése forog.

VIII.

A MINISZTER KEZÉBEN LÉVŐ KATH. ALAPOK ÉS ALAPÍTVÁNYOK KEZELÉSE 1848-IG.

Az IGAZSÁGGAL vakmerő tusába kell szállnia annak, aki előző fejtegetésünk után, a miniszter kezében levő alapjaink és alapítványaink kath. birtok-jellegét kétségbe akarja vonni. Kétségtelen ugyanis, hogy az állami vagyonból nem került azokba egy fillér se. A hívek magánalapításainak s a főpapság részéről történt befizetéseknek köszönik eredetüket. A királyok, mint főkegyurak s mint az egyházi vagyon védői, csupán kezelésükről intézkedtek legjobb belátásuk s kath. lelkületük szerint. De maguk szintén nem adtak hozzá semmit. Talán legegyszerűbb Czinár-Fuxhoffer: Monasteriologiájára hivatkoznom, ha valaki régi kolostoraink nagy számára s alapításaikra kíváncsi. A középkorban nem volt valamire való uri család, amely – lelke üdvösségére – kolostort, apátságot vagy prépostságot ne alapított volna. Emléküket manap jórészen a sok címzetes apát és prépost kitüntetéskép viseli. Az efféle kolostorok pusztulása a török időkben a mi alapjaink eredése.

A másik nem kevésbé fontos kérdés ugyancsak ezen alapok és alapítványok kezelésének története 1848-ig, melyet Kérészy, egy pontot leszámítva, elég tárgyilagosan beszél el (90-101. l.), miért is előadását némely részben ki kell egészítenünk.

Miként kezeltettek alapjaink 1848-ig?

Mint láttuk, a vallás- s közvetve a tanulmányi alap is eredetét a török hódoltság idejében elpusztult egyházi javakban s az 1548: XII., valamint az 1550: XIX. t.-cikkek ezen javakra vonatkozó rendelkezéseiben kell keresnünk. A rendelkezés az volt, hogy ezek a javak a kath. lelkészek és iskolák fenntartására s

ezzel a régi kath. vallás (pristina religio) újból való fölvirágoztatására fordítandók. Kezelésük pedig – s ez érdekel most első-sorban – az egyes megyéspüspökökre volt bízva, akiknek egyházmegyéje területén az illető elpusztult kolostorok feküdtek; a püspökök kötelessége volt gondoskodni arról, hogy az illető egyházi intézmény pusztulása után fennmaradt javak és jövedelmek a jelzett célra fordíttassanak. Így keletkezett az első Cassa parochorum, a vallás-alap őse s a további fejlődés magva.

További rendelkezés, mint szintén említettem, II. Ferdinánd részéről 1625-ben történt. Elrendelte, hogy a főpapság ingó vagyonának csak feléről rendelkezék szabadon, a másik fele papnöveldek állítására és plébániák javítására fordíttassék. Ez egy új járulék volt az előbbi vagyonhoz s igazgatását Ferdinánd az esztergomi érsekre s az illető megyés püspökökre bízta.

A III. Ferdinánd által 1650-ben létesített s a kir. kamara által a már fönnebb említett okból fizetendő évi 6000 forintból álló alapítvány, mint újabb járuléka a «régii» vallásalaphoz, szintén az esztergomi érsek kezeihez való kiutalandó, ki a négy-évenként tartandó tartományi zsinatnak számolt el róla.

III. Károly alatt a kezelés új formát kapott, melyet célszerűségi okok javaltak. 1733 márc. 7-én kelt rendeletével a föl-szaporodott Cassa parochorum kezelését ugyanis az esztergomi érsek elnöklete alatt álló bizottságra (commissio) bízta, melynek tagjai az országbíró, a helytartótanács két s az udvari kamara egy tanácsosa voltak. Ez a központi kezelés aztán típusnak marad mindvégig, 1848-ig.

Mit látunk ebből? Azt, hogy a főkegyúr a saját hatáskörében, az országgyűléstől teljesen függetlenül, egy szervezet állít föl, épenúgy, mint ahogy elődei csupán az esztergomi érseket bízták volt meg ugyanezekkel a teendővel; egy szervezet állít föl, mely az állami végrehajtó hatalomtól intézményileg el volt különítve, mely csupán a főkegyúrtól nyert megbízást s csak neki volt felelős. A bizottság tagjai pedig, kezdve az elnökön, csupán kath. férfiakból állottak s ha egyúttal köztisztséget is viseltek, nem a kormányzati hatalomban való részesedésük miatt alkalmaztattak az új tisztségre, nem a helytartótanácsi vagy kamarai tanácsosi állásuk volt a jogcím rá; hanem mivel mint ilyenek rendelkeztek

az ide szükséges kezelési készséggel. Vajjon jutott-e valakinek, akár az országgyűlésnek, akár valaki másnak eszébe akkor valami kifogást emelni ezen intézkedés ellen? Pedig hiszen akkor is volt már az állami jövedelmeket kezelő királyi kamara! Nem jutott senkinek eszébe. Akkor még se az 1848:111. t.-cikk, se Wlassicsok nem léteztek; hanem uralkodott a Werbőczy-féle az egyház magánjogát tisztelő jogi elv s az embereket irányította az 1548:XII. t.-cikk; jóllehet a király is, az állam is a XVI. században ugyancsak rászorult volna egy kis váratlan jövedelemre, hogy legalább a harácsoló s ezer panaszra okot szolgáltató zsoldosait fizethesse. Akkor azonban még tisztelték az egyház tulajdonjogát s a szorult pénzügyi helyzet se ingerelte őket ama javak elkönfiskálására.

Ez a III. Károly, mint főkegyúr által szervezett s csak neki felelős bizottság az alapok önálló kezelésére jogosított orgánum volt s olyannak is maradt 1848-ig. II. József ugyan egyházi bizottság (*commissio ecclesiastica*) néven újból szervezte 1782-ben, rábízta a kegyúri ügyek elintézését, a lelkészi pénztárt s a vállálap kezelését, tagjait pedig a helytartótanács egyházi és világi tagjaiból nevezte ki s csupán csak ennyiben volt nevezhető a helytartótanács kebelében létezőnek, mint már III. Károly alatt. De önállóságát ekkor is megtartotta (...*benigne ordinamus, ut separata Commissio Ecclesiastica dicta ex gremio fidelitatum vestrarum, ut videlicet illi, qui e clero sunt, cum totidem secularibus consiliaribus... nobis repraesentandis intersint, quamprimum constituatur, in qua demum unice praespecificatae materiáé... referantur et pertractentur.*) II. József később Bécsbe központosítván mindent, a bizottságot feloszlatta, de Ferenc király 1794-ben visszaállította, elnökévé régi gyakorlat szerint a primást nevezte ki, kihez a bizottság tagjaiként két püspök s a helytartótanács két világi tanácsosa sorakoztak. Kérészv szerint «ezen vallási, illetve egyházi bizottmány jogállása 1733-tól 1848-ig lényegileg változatlan maradt».

Ilyen volt a vállálap kezelése 1848 előtt.

A tanulmányi alap 1848-ig a vállálapéhoz hasonló módon, azaz a főkegyúr által a helytartótanács kebeléből e célra szervezett külön bizottság, az ú. n. tanulmányi bizottság – Com-

missio studiorum – által kezeltetett. A bizottság elnöke a kir. egyetem mindenkori főigazgatója s két tagja a helytartótanácsból vétetett, kiknek egyike a gazdasági, másika pedig a közigazgatási ügyek referense volt. Hasonló volt az egyetemi alap kezelése is.

A kezelés tehát a főkegyúr mandatáriusai kezébe volt le-téve, külön pénztárral, külön számadásokkal, holott az állampénztárral is lehetett volna egyesítve, hiszen maga az állam is még katolikus volt s céljai nem ellenkeztek az egyház céljaival. Az a vallási egyenlőség ugyanis, mely ma a felekezetekre nézve irányadó, csak az 1848:XX. t.-cikkkel következett be; akkor még, mikor a mi alapjaink keletkeztek, a protestánsok csak túrt vallás voltak, házasságaikat a kath. plébános előtt kötötték s míg utcára nyíló templomokat is csak az ú. n. becikkelyezett helyeken volt szabad építeniök. Tehát könnyű s az elvnek épen nem derogáló lett volna alapjainkat az állampénztárban, a kir. kamarának kezelnie. Nem úgy történt. Az egyházi javakból begyűlt pénzt külön kezelték s kezelésében 1848-ig az 1548: XII. t.-cikket soha szem elől nem tévesztették és pedig, mint Günther dr. megjegyzi, kétségtelenül amaz okból, mert a hitújítás folytán megváltozott egyházpolitikai helyzetre való tekintettel, e teendőknek az államkormányzati organizmus keretében való ellátása a kath. egyházi és tanügyi érdekek szempontjából aggályosnak mutatkozott.

Hogy alapjaink kezelése 1848-ig mennyire az állami végrehajtó hatalom funkcióitól intézményileg elkülönítetten történt, csak két ténnyel akarom illusztrálni. Az 1848-iki püspöki konferencia, tekintettel a változott helyzetre, a királyhoz intézett előterjesztésében a főkegyúri jogot a király személyes s átruházhatatlan sajátjának mondván, arra kérte, hogy az alapok kezelését ezentúl egy egyháziakból s világiakból álló bizottság által gyakorolja. Mi lebeghetett szemeik előtt más, mint az alapoknak addigi kezelési módja? Egészen természetesnek találták tehát, hogy amint az addigi Commissiók a főkegyúr által szervezett s neki felelős orgánumok voltak, úgy intézkedjék most is s ne az országgyűlésnek felelős minisztert bízza meg kezelésükkel.

A másik a kir. udvari kancellária, az esztergomi érsek és az országbíró együttes előterjesztése II. Józsefhez 1781 július

6-án a tanulmányi és egyetemi alapnak a kincstárba való beolvasztását elrendelő parancsa ellen. Pedig szorosán véve, a kalapos király nem is akarta az alapokat addigi rendeltetésöktől elvonni, hanem az egyesítéssel csupán azt célozta, hogy az ország iskolai szükségletei (a kath. iskolák értendőek) azontúl egyszerűen az államkincstárból fedeztessenek.

A kancellár kimerítő előterjesztése¹ oda konkludál: a két alap nem egyesíthető az államkincstárral, mivel egyházi és nem állami vagyon. Ennél a fölterjesztésnél összefoglalóbb s klasszikusabb jogi érvet alig lehet képzelni alapjaink kath. természete mellett. Összehasonlítva ezt az okmányt a múlt század 70-es éveiben az országgyűlés által kiküldött bizottságok többségeinek államosító jelentéseivel (Győrffy-, Horánszky- és a Szepessy-félével), megdöbbenve érezzük a jogi érzék tompulását, a stat pro ratione voluntas önkényes érv uralmát az újabb időkben.

Kérészy az alapok kezelésére a főkegyúr által rendelt s imént ismertetett bizottságokat intézményesen elkülönített orgánumnak tartja, tehát a történethez híven beszél; de egy kötelet mégis lát, amellyel azokat az 1848 utáni felelős kormányhoz akarja kötni, t. i. folyton ismétli, hogy azok a bizottságok régente a helytartótanács kebelében állítottak, tehát hogy az alapok kezelésének, illetőleg a kezelő közegeknek most is a helytartótanács utódja, a felelős kormány körében kell maradniok. Innen az a proposíciója, hogy az alapok a kath. autonómiának kiadhatók ugyan, de az autonómia igazgatótanácsa, mint új kezelő, legyen egyik ügyosztálya a kultuszminisztériumnak.

Azt gondolom, hogy ez alapos félreértése a régi helyzetnek. A mai felelős kormány tényleg utódja a helytartótanácsnak és a dikaszterialis közegeknek (kir. kancellária, kir. kamara stb.), de a helytartótanács nem minden tekintetben elődje a mai kormánynak; a különbség közöttük akkora, mint a mai és az 1848 előtti alkotmány között. Azok a király közegei voltak, ő választotta őket tetszése szerint s csak neki feleltek; a mai kormányt a többségből kénytelen kinevezni s ha a kormányt vagy valamely tagját leszavazza a parlament, azt a király is elejti. Az

¹ Ismertettem a «Religio» 1906. 198-9. 1.

1848 előtti diéta lármázhatott a kancellár vagy a többi dikaszteriális közegek ellen (mekkora volt pl. a fölzúdulás az 1847-iki követválasztáskor Apponyi György gr. kancellár ellen), azért hajszála se görbült meg. De különösen nem utódja ami alapjaink kezelése tekintetében, már csak azért sem, mert a helytartótanács sem volt az alapok kezelője, hanem a külön felállított bizottságok.

A felelős kormányt alapjaink kezelőjévé via facti az 1848: III. t.-cikk tette, egy új s a múlttal ellenkező fejlődésnek nyitván meg kapuját, melybe mi soha bele nem nyugodhatunk. Ha e régi kezelő bizottságok tagjai egyúttal a helytartótanács s a kamara tagjai is voltak, ez tisztára az adminisztráció könnyítése miatt történt s különben is egy kath. államban nagyon természetes lehetett, hogy a király főkegyúri minőségében is ugyanazon közegeket használja a saját teendői végzésére. Mint láttuk, kezdetben a primást és a püspököket bízta meg, utóbb azonban célszerűbbnek bizonyult a központi kezelés. 1848-ban a főkegyúr ismét visszatérhetett volna a régiebb módszerre, ha egy vis major-ral nem áll szemben, vagyis ha akkor magukra a trónokra rossz idők nem jártak volna.

Amit tehát autonómiánk részére követelünk, t. i. alapjaink és alapítványaink önálló kezelését s ennek folytán az 1848:111. t.-c. 6. és 7. §§-ainak módosítását, az egészen megfelel a történeti fejlődésnek s a minket megillető jognak, valamint a protestánsok és az erdélyi kath. Status is szép vagyont kitevő alapjaikat és alapítványaikat maguk kezelik. Az a nagykorúság, melyet ma széltében hangoztatnak, úgy hiszem, bennünket is megillet, annál is inkább, mert hiszen régi társunk, a régi magyar kath. állam, 1848-ban felekezettlenné lett.

Jól végez ellenben Kérészy az államjogászokkal, kik erőszakoskodásaikban és a törvények félremagyarázásaiban nem ismernek határt, midőn az 1715. évi LXXIV. s az 1723. évi LXX. t.-cikkekre hivatkozva, azt vitatják, hogy ezen törvények rendelkezései szerint a vallási és iskolai (egyetemi) alapok kezelése már abban az időben is kizárólag az állami végrehajtó hatalom föladatai közé, illetve a magyar királyi helytartótanács hatáskörébe tartozott. Ezen törvények – így mondják – min-

dennemű egyházi és iskolai alapítványokra vonatkozólag a király főfelügyeleti s ellenőrzési jogát hangsúlyozzák és az alapítványoknak a helytartótanács útján való kezelését rendelik el.

Félreértés az egész. így csak az beszélhet, aki nem olvasta azokat a törvényeket. Az említett törvények csak a királyt a mindennemű alapítvány irányában megillető főfelügyeleti jog gyakorlatára nézve rendelkeznek s korántsem értelmezhetőek úgy, mintha akár a protestáns, akár a katolikus egyházaknak alapítványaik autonóm kezelésére való jogát megsemmisíteni akarnák. Aminthogy az ezen törvények végrehajtása iránt intézkedő s 1724. dec. 3-án kelt királyi rendeletről, mely az alapítványok fölött való felügyelet gyakorlására a törvényhozás által rendelt bizottságot szervezi, egész határozottan kitéjük, hogy itt a most említett értelemben mindennemű – felekezeti, községi, vármegyei stb. – iskolai alapok irányában gyakorlandó felügyeletről s nem azok kezelésének az államkormányzati közegek hatáskörébe való átutalásáról van szó.

Az említett két törvénynek s az 1724-iki rendeletnek intenciója tehát csakis az volt, hogy az összes alapítványok államilag nyilvántartassanak s kezelésük felülvizsgáltassék, a lekinetben, megfelel-e az alapítók szándékainak. Ami nevezetesen a kath. egyházat illeti, a két törvény nemcsak nem akarta megfosztani jogaitól, hanem ellenkezőleg alapítványai rendeltetészerű felhasználását akarta biztosítani: ne Ecclesiae, jura que et aedificia Ecclesiarum desolari permittantur.¹

Legérdekesebb az a filológiai játék, amit közjogászaink Mária Terézia idevonatkozó diplomáival üznek, mintha az elpusztult egyházi javakból keletkezett alapokat, mint afféle «a koronára visszaháramlott egyházi javakat» az 1548: XII. t.-cikk-

¹ Egy ízben már részletesen foglalkoztam e két törvénnyel, idézve teljes szövegüket (Breznay: Egyetemes Kritikai lapok. 1903. 52. 1.), midőn Fináczy (A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. 1899. I. 3. s k. 1.) csodálatosképen e két törvényben a magyar tanügy országos rendezésének, vagyis a mai államosításnak első csiráit vélte fölfedezni. Tanügyről nincs is bennük szó. Nálunk, úgylátszik, a régi törvényekre való hivatkozások rendesen megbízhatatlanok, mintha csak arra számítanának az írók, hogy az olvasónak úgy se lesz kedve utánnézni a régi törvénynek.

ben foglalt rendeltetésüktől meg akarta volna fosztani; szóval megteszik Mária Teréziát az egyházi javak államosítójának, hogy példájára szekularizálhassák a miniszter kezén levő alapjainkat. Mária Terézia korának ismerője mindent várhatna inkább, mint a királynőnek ilyen szerepeltetését. Ha azt mondanák, hogy a katolicizmusra szeretete volna visszatéríteni az egész országot (ismerve pl. Bessenyei György esetét vagy az oláh uniót), vagy hogy mint abszolút uralkodó kezében szeretett összepontosítani minden hatalmat, akár egy XIV. Lajos, közelebb járnának a történeti igazsághoz; de hogy ő kath. vagyont államivá akart volna tenni, oly értelemben, hogy a felekezetek támogatására is szolgáljon, ez mindennel ellenkezik, amit Mária Teréziáról tudunk.

A jezsuiták eltörlése után vagyonuk összeírásakor hivatkozott ugyan a korona jogaira, de nem a mai közjogászok felfogása szerint, hanem a pápával szemben, aki maga akart rendelkezni ezzel a vagyonnal. Ez ellen emelt óvást a királynő, anélkül, hogy Werbőczy elvétől akár csak egy hajszálnyit is eltért volna. «A koronára való visszaháramlás – mondja helyesen Kérészy 96 l. – csakis a pápa által e javak irányában támasztott igény visszautasítása érdekében s korántsem azért van hangsúlyozva rendeleteiben, mintha a koronára háramlott szerzetesi javakat egyházi rendeltetésüktől megfosztani akarta volna». Vagy azt írta – mondják – hogy a vagyon terheivel és hasznaival az államra szállott vissza (cum onere et commodo ad statum publicum recidit). Legalább azt tennék hozzá, hogy: a katolikus államra szállott vissza, mert az volt akkor a magyar állam, ami a királynő tollában, ki ugyanabban a rendeletében a jezsuiták után fönmaradt vagyon rendeltetését az 1548: XII. t.-c. által meghatározottnak jelzi, egyet jelent az egyetemes kath. közcélokkal, vagyis azt, hogy ami addig az egy rend által fön tartott iskolák javára szolgált, az most már valamennyi kath. iskolának céljára lesz. Amint úgy is volt; senki más, semmiféle felekezeti iskola ezen javak jövedelmeiben nem részesült. Tehát Mária Terézia latin nyelvét kora felfogása szerint kell értelmezni.

Milyen ezen alapok kezelése 1848 óta? Eltekintve a Bach-korszaktól, midőn alapjaink az osztrák pénzügyminisztérium

igazgatása alá kerültek s eltekintve a 60-as évek provizóriumától, a felelős magyar minisztérium visszaállítása után (1867) úgy a vallás- mint a tanulmányi és egyetemi alap kezelése a vallás- és közoktatásügyi minisztérium reszortjába osztatott be, azonban az alapok jövedelmei azóta is kizárólag kath. egyházi s iskolai célokra fordíthatnak, miért is a jövedelmek, valamint a szóbanforgó alapok kiadásai is az állami költségvetésbe nem vétetnek be (az egyetemi alapot azonban 1870-ben becsúszttatták az állami költségvetésbe), hanem – ami, gondolom, ma is jellemző – csupán a legfelsőbb helyen, a királynak mint főkegyúrnak mutattnak be.

Ezzel, azt hiszem, kétségbevonhatatlan történeti alapon, alapjaink 1848 előtti kezeléséből, be van igazolva, hogy az 1848:111. t.-c. által rajtunk ütött sérelem akkor volna orvosolva s a jogfolytonosság elvének akkor lenne elég téve, ha az országgyűlés az 1848-iki püspöki konferencia kérelmét teljesítené, ha t. i. a főkegyúr alapjaink és alapítványaink kezelését az egyháziakból és világiakból álló bizottságra, az autonómiai kongresszus tervezete szerint: a fölállítandó autonómia igazgatótanácsára bízna.

Az orvosláshoz természetesen az 1848: III. és az 1883: XXX. (a középiskolákról szóló) törvény módosítására lenne szükség. Ha ehhez nincs meg ma a kellő hangulat, első lépésnek elég lesz az autonómiai tervezet életbeléptetése is, az autonómia igazgatótanácsának a kultuszminiszterrel összhangba való hozatala. De tenni kell már valamit, mert a mai helyzet nemcsak állandó sérelem a katolikusokra nézve, hanem egyúttal szégyenfelt is az állami organizmuson, mintha az új Magyarország, mely jogokat osztott, más irányban csak ilyen jogtíprással épülhetett volna föl.

Ezek megállapítása után, Kérészy könyvét ismertetve, elérteztünk ahhoz a bizonyos véghez, mely Kérészy kétkeltű eljárásának adja magyarázatát. Mint láttuk, ő vagyunk s alapjaink eredetére nézve az államjogászokkal tart, másrészt mégis alapjainkat nekünk szeretné kezelésre kiadatni. Miért és milyen áron?

IX.

MILYEN ÁRON KÍNÁLJÁK NEKÜNK A PROTESTÁNSOK AZ AUTONÓMIÁT?

EGYHÁZUNK mai legvitálisabb érdekeit érintő tanulmányunknak végére értünk. Kérészy dr. könyvét bírálva s nézetet nézetel szembe állítva, alaposan megforgattuk kath. autonómiánk összes függő kérdéseit. Minden idevonatkozó részletet kellő világitásba helyeztünk, úgy hogy a tárgyilagosan ítélő olvasónak, mérlegelve az érveket, a végén önként arra a következtetésre kell jutnia: az az óhajtott autonómia, azoknak a miniszter kezében lévő kath. jogoknak és javaknak kezelése Isten és ember előtt megilleti a katolikusokat.¹

Talán annál hatásosabb volt bizonyításunk, mert folyton az ellenkező konkrét véleményeket boncolva s mindig a történettel kezünkben állapítottuk meg a mi követelményeink jogos voltát.

Az egészből, mint említettem, még csak egy rébusz megoldása van hátra: Kérészy dr.-nak többször említett kétlelkű álláspontja a kath. autonómia kérdésében. Fejtegetésem folyamán sokszor rá kellett arra mutatnom, hogy felében jó barát-

¹ Egész tárgyalásunkból kitűnik, hogy az «autonómia» szó mást jelent a protestánsoknál és mást a katolikusoknál. Nálunk kivált az 1848: III. t.-cikk által a felelős kormány kezelésébe juttatott jogaink visszazármaztatását jelenti a mi kezeinkbe. Tehát rendezetlen ügyeink rendezését az állammal szemben. Egyebekben a kath. egyháznak van Krisztustól rendelt autonómiája, önkormányzata a saját vallási ügyeiben; ez az autonómia most is megvan, azt meg-, vagy visszazerezni nem szükséges. Ennek a kezéből származhatnak az a többlet, a mi a miniszter kezeléséből visszakerülő jogokon kívül, az aut. elaboratum mértéke szerint, képezi majd a kath. autonómia tartalmát.

nak, felerészben meg ellenfélnek mutatkozott be; s eme saját-szerű eljárásában nem zavarták se a folytonos logikai ugrások, se a lépten-nyomon felbukkanó és szemetszűrő következtelenségek kiindulási pontja s további következtetései között, melyeket az államjogászok bizonyára szemére is fognak hányni. Semmi se zavarta, egész nyugodtan haladt előre s csak egyben volt folyton következetes, abban a következtelenségében, hogy a szerinte is minden ízében állami eredetű kath. egyházi vagyoni *kezelését* mégis rettenthetetlenül minden fordulatnál a katolikusoknak, a kath. autonómiának ítélte oda. Az államjogászokkal karöltve indult útnak, egy nézetet vallott velük, de a végén mindenkor az ellenkező következtetésre jutott.

Még könyve előttünk álló utolsó fejezetében is következetes e következtelenségében. Még egyszer összegezve az autonómiai elaboratum követelményeit: az ott kifejezésre jutott, a kongresszusi többség által elfogadott s a főkegyúrnak benyújtott szövegezéssel szemben is a kongresszusi kisebbséghez, a többet követelő Ugron-párthoz csatlakozik. Tehát még ő licitál rá az elaboratumra s azt mondja: tekintve a miniszter kezében lévő kérdéses alapítványok kizárólagos kath. célját s tekintve azt, hogy a vallás- és tanulmányi alap (az egyetemet t. i. föladta) 1848-ig is a helytartótanács kebelében *működő* s kath. egyházi és világi férfiakból álló bizottságok útján kezeltetett, mindkét alapnak a *kezelését az autonómiára ruházhatónak ítéljük*; de, mint azt már többször hangsúlyoztuk, csakis oly módon, hogy az autonómia ezen hatásköre s funkciója tekintetében az állami kormányzat organizmusának keretében járhasson el, vagyis a vallásügyi minisztériumnak alárendelten, illetőleg annak felügyelete és ellenőrzése mellett végezhesse az alapok *kezelésére* vonatkozó tevékenységét. Nézetünk szerint – úgymond – ez a megoldás nem állana ellentétben az 1848:111. t.-cikk 6. §-ában foglalt azon rendelkezéssel (az ezer éves múltból ugyanis csak ez az egyetlen egy, ez a 60 év előtti paragrafus okoz zavart összes régi vagyoni jogaink körül!), hogy Ő Felsége, mint egyéb egyházi ügyekben, úgy a főkegyúri jog gyakorlata tekintetében is a végrehajtóhatalmat a minisztérium útján gyakorolja, miért is a vallási és tanulmányi alapok *kezelésének* az autonómiára ebben

az értelemben való átruházása a törvény módosítása nélkül is megvalósítható lenne. (105. 1.)

A kongresszusi elaboratum t. i., mint már említettem, tekintve az akkori közhangulatot, illetőleg az akkori kormány hangulatát, hogy végre-valahára, ha csak első lépésként is, az autonómiát tető alá hozhassa, a minimummal elégedett meg; nem is az alapok kezelését követelte, hanem csak bizonyos ingerenciát, bizonyos ellenőrzési jogot. Kérészy dr. ezt kevesli s egyenesen a *kezelés* átadásáról beszél. Tehát magára az aut. kongresszusra is rálicítál, katolikusabb maguknál a katolikusoknál.

Ezt az eljárást, ezt az ellenmondást a kiindulási pontja és következtetései közt, nevezem én rébusznak, mely egész művén át jelentkezik, de megoldására sehol kielégítő feleletre nem találunk. Mondhatom, hogy nagyon rosszul áll neki ez a kétféle szerep, annyira rosszul, hogy előttem, aki még elvtársamban se szerettem a görbe utat, a logikai ferdeségeket, kezdettől fogva gyanús volt; mert az ilyen irónál folyton sejtet valami rosszul leplezett utógondolatot, melyet olvasójának meglepetésére tartogat.

Hogyan is volna másképp lehetséges az, hogy aki ellenfelem társaságában lép ki az eszmei harcra; hogy aki magyar egyházam egész vagyonát német mintára állami adománynak hirdeti s ennél fogva a magyar államban a törül metszett germán jog szerint (melytől ég és föld távolságban folyt le a magyar történeti fejlődés) ennek a vagyonnak a főtulajdonosát tekinti, hogy ez a végén arra a vagyonra vonatkozó kath. igényekben egyszerre az éu nézetemmel találkozók? Az ilyen fordulat a legrimitívebb gondolkodással ellenkezik s ha Kérészynek mégis ez a methodusa, akkor itt feltétlenül valami megtévesztésre számító utógondolatnak kell lappangnia. Triviális szóval mondva: ezt az eljárást valami önző érdeknek kell mozgatnia, mert az élet sokszoros tapasztalata szerint az okos emberek tudva és akarva nem szívesen mondanak maguknak ellent – ingyen.

S csakugyan, sejtelmem nem csalt! Kérészynél valóban végén csattan az ostor. A rébuszról végre lehull a lepel. Ugyanis az imént idézett, s a kath. autonómiának a miniszter kezében lévő alapok *kezelését* kínáló, sőt követelő sorai után nyomban következik egy: de...!

Egy váratlan s meglepetés számba menő: de!

Csendesen s nagy tapintattal indítja meg ugyan ezt a meglepő fordulatot; de azonnal kezdjük sejteni, hogy itt olyasmi következik, amiből kitűnik, hogy a tudós jogász csakugyan nem ingyen pazarolt ránk annyi jóindulatot, hogy nem minden ok nélkül szeretné kezelésünkbe vissza adni a miniszter kezében lévő alapjainkat, ha még annyira állami eredetűek is ! Nyomban ugyanis így folytatja előbbi jóindulatú sorait: Van azonban egy jogtörténeti mozzanat, mely az alapoknak továbbra is kizárólag katolikus egyházi és iskolai szükségletekre való felhasználása s ehhez képest az autonómia kezelésébe leendő átengedése tekintetében komoly megfontolást igényel...

Szépen és komolyan indul tehát, de hozzáteszi: van *azonban* egy jogtörténeti mozzanat, mely, ha végre sikerülne nekünk katolikusoknak az 1848:111. t.-cikk által elkönfiskált jogainkhoz jutnunk, komoly megfontolást igényelne. Meglepetve kérjük: vajjon micsoda mozzanat lehet az? Micsoda új mozzanatról lehet még egyáltalán szó akkor, ha mi az autonómia által csupán csak ahhoz jutnánk, ami még Kérészy vitatása szerint is joggal megillet?

Kérészy ezt nem mondja ki egyszerre, hanem előbb három hosszú pontot bocsát előre s csak a negyedikben rukkol ki a színnel. Annak a megfontolandó mozzanatnak első része szerint: kétségtelen tény – úgymond – hogy ez alapok javainak a kath. egyház céljaira történt *kirendelése* idejében számos oly feladat nehezedett az egyházra (végvárak fenntartási költsége – melyről különben a vallásalapnál maga konstataálta, hogy a püspökök váltság címén ezért már három millió forintot fizettek – az egész iskolaügy), amelyek azóta kizárólag, vagy túlnyomó részben állami jellegűeknek ismertetnek el. Furcsa egy bevezetés! Azt akarja talán ennek a ténynek hájánál fogva való előhúzásából kihozni, hogy az állam viselvén ez idő szerint az egyház által egykor teljesített feladatokat, tehát rekompenzációképen foglalja le azokat az alapokat? Nem, a viláért se ezt akarja kihozni; ez nagyon logikus beszéd volna s az ilyen rendezésből senkinek másnak (pl. a protestánsoknak) nem lenne semmi haszna.

A megfontolandó mozzanat második része szerint: midőn a szóban forgó javak – úgymond – az illető egyházi intézetek

ellátására *ki rendeltettek*, a kath. egyház akkor még állami egyház volt, sőt az 1548: XII. t.-cikk megalkotásakor, mely a vallásalap első kiindulási pontját képezi, az ezen egyház részére létesített dotáció úgyszólván az állam összes polgárai javára alapítottnak volt tekinthető, miután a protestáns egyházak nemhogy államjogilag elismerve nem voltak, de egyáltalán felekezeti minőségben sem léteztek. Ámde azóta – úgymond – a protestáns egyházak megalakulása s állami elismerése, illetve receptiója bekövetkezően s hazai törvényhozásunk a bevett egyházakra vonatkozólag a tökéletes egyenlőség és viszonyosság elvét proklamálván: a többi bevett egyház is, természetesen első sorban a kath. egyház után történetileg leginkább kiemelkedő protestáns egyházak *méltán igényelhetik (!)* miszerint az állami hatalom őket egyházi és iskolai szükségleteik fedezhetése végett – amint ezt az 1848-iki törvényhozás is meghagyta – a katolikus egyházzal *aránylagos* javadalmazásban részesítse.

Íme, íme ! Kezd már föllebbenni a fátyol! Szerzőnk szerint valamikor az 1548: XII. t.-cikk megalkotásakor, az állam állami javakat *rendelt ki*¹ a kath. egyház számára, mert az volt akkor az egyedüli, az államvallás. Azóta vele egyenlősítették a prot. vallások, tehát most ezek is méltán igényelhetik, hogy az állam számukra is rendeljen ki állami javakat. íme, íme! Most már kezdjük érteni, miért kellett Kérészynek az államjogászokkal karöltve állandóan vitatnia egyházi javaink állami eredetét? Azért, hogy most a végén a protestánsok javára ez a kedves új konklúzió jöjjön ki. Ha nekünk vannak állami javaink, hát legyenek a protestánsoknak is! No lám, no lám, mire jó a jogi tudomány?

Azonban – folytatja a megfontolandó jogtörténeti mozzanat harmadik része gyanánt – természetes dolog, hogy ez a momentum legkevésbé sem alterálja az említett alapoknak abbéli jogi természetét, hogy azok kath. egyházi és nevelési célokra rendelvek s nem ingathatja meg abbéli álláspontunkat, hogy mint minden alapítvány, úgy a vallási és tanulmányi alapok

¹ Itt a fordulatnál most először használja ezt a jogi kifejezést. A változó helyzetek szerint változnak nála a kifejezések is.

tekintetében is feltétlenül tiszteletben kell tartani hazai jogunknak azt a sarkalatos elvét, hogy az alapítványi javak jövedelmei csakis ad mentem fundatorum használhatók fel... Szóval – hangsúlyozza – az egyházi vagyont s a vallási és tanulmányi alapot alapítványszerű rendeltetésétől elvonni semmi körülmények közt nem lehet, nem még abban az esetben sem, ha a tulajdonjogi vita az alapítványi javak felett az állam javára dőlné is el.

No persze, hogy nem szabad azokat a katolikusoktól elvonni; de nem ám azért, mert ad mentem Kérészyanám a kath. egyházi javaknak eredete s magán alapítványszerű természete ezt követeli, hanem azért, mert akkor nem teljesülhetne Kérészy abbéli igénye, hogy az állam most már a protestánsoknak is adjon a maga vagyonából, mint adott egykor a katolikusoknak.

Ha ugyanis az államjogászokkal egyetértőleg azt kívánná, hogy az állam foglalja vissza a katolikusoknak szerinte egykor adott vagyont, akkor nem követelhetne a protestánsok számára semmit.

Ez Kérészynek az az előrebocsátott, nem várt jogtörténeti mozzanata, melyre most már nyomban a teljes színvallás következik, hogy hát milyen föltétel alatt is gondolja ő a miniszter kezében levő kath. alapok és alapítványok kezelésének átruházását a katolikusokra, vagyis hogy milyen áron hajlandó a katolikusoknak az autonómiát megadni?

«A most kifejtett okoknál fogva, – úgymond – nemkülönben egyházpolitikai szempontból, közelebről az interconfessionális béke érdekében ez alapok kezelésének az autonómiára leendő átruházását *csak oly föltétel alatt tartjuk keresztülviheiőnek*, ha a törvényhozás egyidejűleg a protestáns egyházak részére is a vallás- és tanulmányi alapokéval analóg rendeltetésű s *aránylagos nagyságú* alapítványszerű javadalmozást biztosít». (107. 1.)

íme, itt a rébusz megfejtése! Itt van Kérészy jogászi kételkedésének a magyarázatai Most már mindent megértünk művében. A kath. egyházi javak állami eredetéhez kellett ragaszkodnia, nem azért, mert a történelem így tanítja; hanem hogy

a protestánsok érdekében majd ő is az államhoz fordulhasson javakért. Ellenben alapjaink és alapítványaink kezelését mégis autonómiánk számára kellett követelnie, hogy ezzel igazolhassa, miért kell a protestánsoknak is analóg rendeltetésű s aránylagos nagyságú alapítványszerű javadalmazást biztosítani. Ha ugyanis Wlassicsal tartva, országos közalapoknak mondotta volna alapjainkat, elesnék az ürügy, mely alatt a protestánsok számára is lehet valamit kérni. Kapják meg tehát – így gondolta – a katolikusok alapjaik kezelését, nem azért, mintha ez a jog igazán megilletné őket, hanem hogy a protestánsok is hasonló dotációhoz juthassanak. Ezért a rejtett célért képes volt műve egész folyamán kétlelkűsködni; ezért volt képes akár jogász reputációját is kockára tenni, csak a protestánsok részére nyerhessen valamit, mert úgy látszik ő először protestáns s csak másodsorban jogász.

Szent Isten! és ezt hívják nálunk elfogulatlan jogtudománynak! Nálunk igazán aki bírja, az marja. Aki erősebb hangon tud beszélni, aki hangulatok keltésével jobban tudja megtevéstzeni az embereket, az győz, az uralkodik. Pártok szolgálatában áll itt minden kutatás, a tudomány, a megbecsülés, az érvényesülés; mert a lelkek természetes jogi érzése meg van romolva. Romlott politika, romlott irodalom, hamis értékelések: ez a mai magyar közélet.

Tipikus egy könyv Kérészy könyve!

A kath. autonómia megvalósításánál tudvalevőleg arról van szó, hogy a magyar állam, egy a magyar jogtörténeti fejlődéssel és a magyar katolikusok természetes birtokjogával ellenkező törvényparagrafus (1848:111. t.-c. 6. §.) elejtésével, illetőleg módosításával, szolgáltasson végre-valahára igazságot a katolikusoknak is s alapjaikat a miniszter kezeléséből kivéve, adja át nekik, miután nálunk minden felekezet maga kezeli a saját egyházi javait, tehát egyszerűen a vallasegyenlőség törvénybeiktatott követelményének kielégítéséről van szó. Ezt kérik a katolikusok a magyar államtól. És most előáll egy harmadik, egy prot. jogász, aki elismeri ugyan, hogy a katolikusok jogos kívánsága teljesítendő; de rögtön oda tartja a markát s azt mondja: te állam teljesítsd a katolikusok kívánságát, mert

igazuk van; teljesítsd, de csak azon föltétel alatt, ha aránylag nekünk is adsz annyit.

A józan parasztész is bámulva kérdezi erre: hogyan jut az a harmadik ily gondolatra, hogyan mer így közbebeszélni? Mi köze neki az állam és a katolikusok közt fönnforgó ügyhöz? Vagy jogos a katolikusok követelése, vagy nem jogos. Ha jogos, akkor teljesítendő, anélkül, hogy valaki más is oda tarthatná a markát; ha nem jogos, nem teljesítendő. Ennyit mond még a paraszt-logika is. Kérészy szerint jogos is, teljesítendő is a katolikusok kívánsága; de az ő markába is hulljon valami! Hát ennél az eljárásnál semmiesem jellemzi jobban a romlott magyar jogérzékét s még valamit, azt, hogy a felekezetek hogyan nézik, mennyire taksálják a néma szájú s jogaikkal nem törődő katolikusokat. Játszanak velük, mint macska az egérrel. A protestánsoknak az állam évek során át nagy iskolai szubvenciókat szolgáltat, töméntelen pénzt fordít rájuk, anélkül, hogy azok az iskolák megszűnnének protestánsok lenni. De közülünk senkisé sem tartja azokat a pénzeket evidenciában, mert mi se magunkkal, se másokkal nem törődünk, még az állami költségvetést se tartjuk e tekintetben nyilván. Mi egyáltalán nem vagyunk szemesek. Ők ellenben észrevesznek mindent. így az utóbbi időben a középiskolai ügyosztály élén akadt egy miniszteri tanácsos (Barkóczy báró), aki közlő nézve azokat a nesz nélkül végbemenő segélyezéseket, melyeket a protestánsok évente zsebreraknak, lelkiismeretileg és az osztó igazság nevében kötelezve érezte magát a kalh. iskolák és tanárok segítésére is nagyobb gondot fordítani. Bezzeg minden protestáns és minden szabadkőműves rögtön rátámadt, hogy hogyan mer ilyen igazságos mértékre gondolni? És Barkóczynak távoznia kellett, mert nálunk az ő eljárásához nincsenek az emberek hozzá szokva; ellenben előáll most Kérészy és még azt mondja: ha katolikusoknak adnak autonómiát, akkor nekünk is juttassanak valamit!

Ilyen nálunk az emberi igazságszolgáltatás; nálunk a hangulatok és a szájaskodás szerint mérik az igazságot, szóval olyan mértékek szerint, aminőkhöz a katolikusok nem értenek semmit.

Megjegyzendő, hogy Kérészy nézetével nem áll egymagában. Mondja is, hogy ezzel a kívánságával ő csak Zsilinszky Mihályhoz csatlakozik, aki tavaly a kath. autonómiáról írt s történetileg teljesen értéktelen füzetében már formulázta a protestánsok álláspontját: «A teljes jogegyenlőség elvét nem úgy képzeljük magunknak – írta – hogy azok az alapok (t. i. a miniszter kezében levő kath. alapok) céljuktól elvonassanak, hanem úgy, hogy hasonló célra aránylag a protestánsok is ilyen alapokkal láttassanak el».

Nyomós új okot is hoz föl Kérészy javaslata mellett, olyat, mely nálunk fenyegetésszámba megy: az interconfessionális béke érdekét. A történelemből ismerjük ennek az érvek természetét. Annyit jelent ez, hogy ha az állam esetleg az autonómia megadásával igazságot szolgáltat a katolikusoknak, anélkül, hogy ugyanakkor a protestánsok kívánságát is teljesítené, hát ez az eljárás az interconfessionális békébe kerülhet, más szóval: igazuk van ugyan a katolikusoknak; de ha az állam mer nekik igazságot szolgáltatni, a protestánsok mondják föl a békét. A múltból pedig jól tudjuk, hogy fenyegetéseiket be is szokták váltani.

A 12 millió katolikkal így beszél a 3½ millió protestáns.

Érdekes, hogy tudtommal a kultuszminisztériumban van is hajlam, nekünk majd ilyen áron megadni az autonómiát.

Íme Kérészy rébusza s annak jelentősége. Nemde tanulságos nagyon? A legtanulságosabb oldala pedig az, amit majd a jövő fog igazolni: hogy ha valamikor csakugyan kapnánk autonómiát, azt nem mi, a gyáva, lusta és érzéketlen tömeg,¹ hanem a protestánsok fogják kivívni számunkra, azon a címen, hogy ők is kaphassanak hasonló alapokat. Ők ugyanis erősen tudnak akarni.

¹ Payot most már második kiadásban megjelent műve: *Az akarat nevelése* első fejezetében érdekesen rajzolja a rest ember pszichológiáját; akárcsak rajtunk tanulmányozta volna.

Nem végeznék teljes munkát, ha Kérészy könyvének egy még eddig nem említett oldalát nem szögezném le a mi tanulságunkra. Nem lelkész, nem ú. n. papi személy írta ezt a könyvet, hanem világi híve a protestantizmusnak. Akire a végén hivatkozik, Zsilinszky Mihály is az. Ez pedig igen figyelemreméltó egy mozzanat. Íme a protestánsok között ilyen a hívek érdeklődése egyházuk ügyei iránt. A magukénak vallják, érte küzdenek s mint Kérészy példája mutatja, még a «cél szentesíti az eszközöket» csúnya elvet is képesek mozgásba hozni, hogy valami – igaz csak külső – sikert csikarjanak ki egyházuk számára.¹ Figyelnek minden mozdulatra, árgus szemekkel néznek ránk s azonnal fölszisszennek, hacsak egy lépést is akarunk előre tenni. Lärmáznak, sérelmeznek és végre is ők szedik le a tejfelt. Hogy az egyke ritkítja soraikat, hogy templomaik üresek, az nem bántja őket, csak a katolikus ne mozduljon az ő engedelmségük nélkül.

Szinte fordítva van nálunk a viszony. Ha a papság nem ápolná az egyház ügyeit, nagyobb dolgokban ugyan az sem igen erőlteti meg magát, hát világi híveink miatt akár ki is telepíthetnék az egész magyar egyházat, akár Szaharává változhatnék az miattuk. Nincs szívükhöz növe, nem érdekli őket sorsa.

Ebben a deplorable állapotban látom legfőbb okát annak, miért kellene nekünk az ú. n. autonómia. Hogy híveink be-

¹ Mennyire másképp vagyunk mi! Apponyi Albert gróf a 80-as években gyönyörű tanulmányt írt a vallásalapról, melyben mindenkorra igazolta ezen alap kath. jellegét, mint képviselőtársa, Apáthy István, a tanulmányi alapét. (A magyarországi kath. vallási és tanulmányi alapok és alapítványok jogi természetének megvizsgálására a képviselőház 1880 szept. 30-iki üléséből kirendelt bizottság előadójának, gróf Apponyi Albert és Apáthy István országos képviselőknél, jelentései. Budapest, 1883. 129. 1. Szent-István-Társulat kiadása.) Az autonómiai kongresszuson is lelkes beszédek tartott az autonómia mellett. Végre aztán kultuszminiszter lett – és amidőn mint miniszter régi szavait tetté válthatta volna, midőn az autonómiát törvénybe iktathatta volna, nem tette meg. Utána Zichy János gróf, az autonómiát követelő kath. nagygyűlések elnöke, lett kultuszminiszter és az autonómiáért eddig legalább nem tett semmit, hanem állami prot. egyetem föllállítása lett szíve vágya. Bezzeg mily másképp tett volna egy-egy prot. kultuszminiszter a protestánsok hasonló jogos kívánsága érdekében.

vonassanak az egyház érdekkörébe; hogy a pap és hívei együtt képezzenek egy eleven egyházat. Híveink szemei előtt áll a protestánsok és az erdélyi kath. Status példája, a híveknek az egyház anyagi érdekeinek körébe való bevonása. Ők is ilyesmit akarnak.

Nem várok az autonómiától elevebb hitéletet, ezt más eszközök létesítik; de várok érdeklődést, várom a papság exkluzivitásának megszűnését, várok új impulzusokat s várom egyházam hathatósabb védelmét. Várok a mainál épületesebb állapotokat.

Az az autonómia pedig Isten és ember előtt megillet bennünket.

X. A FŐKEGYÚR, A PÁPA ÉS AZ AUTONÓMIA.

NEM KÉRÉSZY könyvének az ismertetéséhez, amellyel végeztünk, hanem az autonómiai kérdés teljességéhez tartozik, amit itt még befejezésül fejtegetni kívánok.

Az eddigiekből teljesen világos, mire vonatkoznak vágyaink, midőn az ú. n. kath. autonómia fölállítására törekszünk. Azt akarjuk, hogy a főkegyurat megillető fontos, de ez idő szerint a felekezetlen állam miniszterének kezében lévő három jogunk: a főpapnevezés, a kath. alapok és alapítványok, valamint iskoláink ne a mai, hanem az 1848:111. t.-cikk előtti módon, kath. jellegének megfelelően katolikusok által kezeltessék.

Jogfolytonosságot követelünk a saját jogaink kezelése körül s annak a sérelemnek az orvoslását, melyet az említett t.-cikk e jogfolytonosságon ütött. Oly önállóságot követelünk az állammal szemben a magunk számára, aminővel a felekezetek rendelkeznek e hazában s nevezetesen aminőt az 1791: XXVI. t.-c. épen ezekben az ügyekben biztosított a protestánsoknak, akkor, mikor még bevett vallás sem voltak.

Ha a főkegyúr annak idején megmarad a régi s az egyházi kánonnak megfelelő gyakorlat mellett, nevezetesen ha az 1848-iki törvényhozók minden irányban, tehát a katolikusokkal szemben is, tiszteletben tartják az általuk kimondott vallásszabadságot és egyenlőséget s a III. t.-cikkkel (a 6. és 7. §§-kal) nem rontják le nyomban azt, amit a XX. t.-cikk 2. §-ában törvénybe iktattak, soha föl nem merül nálunk az ú. n. autonómiai mozgalom, legalább a mai formájában nem, mint ahogy a XVI. század óta, amióta t. i. alapjaink fönnállanak, soha föl nem merült. Tisztára a sajátunkról lévén szó, jogos a mi köve-

telesünk s a mi jogainkat követelve, senki másnak a jogát nem sértjük, de még nem is érintjük.

Tudatában vagyunk azonban egyúttal annak is, amit már e tanulmány második szakaszában Kérészyvel szemben vitattam, hogy ez az óhajtott autonómia csak egyházjogi alakulat lehet, amint a főkegyuraság is tisztára egyházjogi intézmény. Tudjuk, hogy fölállításhoz a főkegyúr rendelkezése s a pápa jóváhagyása szükséges, azonkívül a magyar törvényhozás méltányos belátása s megfelelő intézkedése a tekintetben, hogy a ránk nézve sérelmes 1848-ki III. t.-cikk s az abból származott gyakorlat megfelelő módosítást nyerjen.

Tudatában vagyunk tehát annak, hogy azt az autonómiát nem alulról fölfelé, hanem felülről lefelé lehet csak fölépíteni, vagyis hogy azt nem a mi követelésünk, hanem csak az illetékes fensőbb tényezők elhatározása teremtheti meg, oly újabb jogrendezéssel, mely a kath. egyházat megillető önállóságnak s az egyházi viszonyok mai szükségleteinek megfelel. Ez a jogrendezés pedig lehetséges, mert hiszen nem az egyház isteni joga nyugvó változhatatlan elemeiről, illetőleg ilyennek a megváltoztatásáról, hanem egyszerűen anyagi javakról s a ius humanum időkövetelte idomításáról van szó, mely örök időkre szóló változhatatlan intézkedéseket amúgy sem ismer.

De ha így van a dolog s ha ez az autonómia – lévén mi katolikusok – csak felülről, az illetékes tényezők részéről adható meg nekünk, szinte önként merül föl a kérdés: ha egy sértett egyházi jog reparálásáról van szó s ha ennél fogva az egyház érdeke követeli ama sérelemnek autonómia útján való orvoslását, miért mozognak csak a hívek, csak a nép s miért nem orvosolják azt maguktól azok a fensőbb tényezők, akik felelősséget viselnek az egyház jogainak épségben tartásáért? Miért hangzik föl folyton csak alulról ez a követelés, anélkül, hogy a pápa és a főkegyúr is óhajtánák az autonómia fölállítását?

Komoly kérdések ezek, melyekről a tekintély tiszteletének ürügye alatt hallgatni nem lehet; mert hiszen gyakran vettetek föl és a II. kongresszus tartama alatt köztünk delegátusok közt sokszor forogtak közszájon, midőn suttogva keringett a híre

annak; mit veszekszünk, hiszen se a főkegyúr, se a pápa nem akarja az autonómiát!

Én akkor se hittem e hír komolyságában s most se hiszek benne. Vannak rá alapos okaim. Nem más, hanem maga a főkegyúr hívta össze kétszer is a kongresszust, a főkegyúrtól pedig nem messze lakik Bécsben a pápai nuncius, akinek útján, ha másképp nem is értesülne róla, jól tudja Róma, mi történik nálunk. Már most aki összehívja a kongresszust, vagy akinek tudomása van a kongresszusról, anélkül hogy óvást emelne ellene, az már beleegyezett az ilyen akcióba. A kongresszus összehívása pedig mi mást jelent, mint annak elismerését, hogy vannak egyházunknak az állammal rendezendő ügyei? Tehát a jelen esetben a főkegyúr és a pápa nem akarásáról nem lehet szó.

Égészen másban kell rejlenie a halogatás okának.

Csodálatosképen azt kell mondanom, hogy nem a főkegyúr és a pápa akaratán múlik és múltott eddig is az autonómia létre nem jövése, ha mindjárt nem is nyilatkoztak előttünk egyenesen erről a szükségletről; hanem mirajtunk múlik, annak dacára, hogy olykor megmozdulunk s fölpanaszolva sérelmünket, kívánjuk *21* autonómiát. Magukban a magyar katolikusokban látom én a késedelem okát.

Meg is indokolom fölfogásomat.

Két oldalról is magunk támasztottunk nehézségeket a nyilvánvaló sérelem könnyebb orvoslása elé. Először az első kongresszus már előkészületeiben letért az 1848-ki peticionálók útjáról, midőn az akkor kontemplált két bizottság, a *commissio ecclesiastica* és a *commissio studiorum* helyébe országos szervezetet igyekezett autonómia néven beállítani és pedig alkotmányos alapon $\frac{2}{3}$ világi és $\frac{1}{3}$ papi képviselővel.

Ez egészen más, mint amit egykor – 1848-ban – a Scitovszky pécsi püspöknél Pozsonyban egyháziakból és világiakból álló konferencia s maga a püspökkari konferencia, mely fölirattal is fordult a főkegyúrhoz, tartott szemei előtt. Néhány kiváló katolikusból álló s a főkegyúrtól függő két bizottság s az egész hívőserég bevonása a világi vonatkozású egyházi ügyek adminisztrációjába; csupán a miniszter kezeiben lévő három

főjogunk kezelésének az átadása s az egész ország katolikusainak hitközségeként, egyházmegyéenként s az országos központban való szervezése egymástól annyira különböző két dolog, hogy egy napon nem is említhetők egymás mellett.

Ezzel az illetékes két tényező egészen más szituációba került, mint ha a magyar katolikuság csupán az 1848-iki petíció keretében mozgott volna állandóan. Az első esetben a főkegyúr a maga által választott közegek által kezelte volna ezeket a jogokat; a második esetben a demokráciával került szembe, amidőn a hívek által választott közegekkel kellene adminisztrálnia. Aki ismeri az ügyek menetét s a jogok megosztása más-más módjának a természetét, annak nem kell magyaráznom az ilyen helyzetekből előálló különbségeket.

Más biztosítékok kellene a jogok megosztása esetében az ügyek s kivált a kényes természetű egyházi ügyek illetékes vezetőinek a második, mint az első esetben, hacsak könnyelműen a sötétbe ugrani nem akarnak. Mert ha világi vonatkozásúaknak is nevezzük az autonómiára bízandó ügyeket, mégis csak egyháziak azok, mégis csak szerves összefüggésben állanak a szorosan vett s a hierarchia jogkörébe tartozó ügyekkel. A kívánt jogrendezés tehát nagy megfontolást igényel, hogy a szinte előreláthatatlan s esetleg az egyház bomlására is vezethető bajoknak eleje vétessék. A tömegek hangulata nagyon változékony tényező.

Ebben van tehát – úgy vélem – a halogatásnak egyik oka s egyúttal annak is a magyarázata, hogy a két kongresszus munkája hamarjában eredményre nem vezetett. Az illetékes két tényező a legjobb szándék mellett sem mehetett bele hamarosan kívánságaink teljesítésébe. Épen a kongresszusok lefolyásán kellett előbb észlelniök azt, vajjon érettek-e a magyar katolikusok a kiszélesített értelemben vett önkormányzatra? Az első kongresszus elijesztette őket a terv megvalósításától, a második már megnyugtatóbb képet mutatott.

Az eltérés az 1848-iki tervtől tehát az egyik általunk utóbb támasztott nehézség. A másik szinte belefónódik az elsőbe. Ezzel tanulmányom folyamán sokszor találkoztunk s ez az a magyar nembánomság, mellyel az ilyen főbenjáró újítás lehetővé

tételére eddig készültünk, illetőleg minden előkészületet elhanyagoltunk.

Ennek az előkészületnek pedig 1870, vagyis az első autonómiai kongresszus óta állandónak és sok irányúnak kellett volna lennie.

Az első teendő az egyházmegyei hatóságok hozzájárulásával a hitközségeknek autonomikus szervezése lett volna végig az egész országban, hogy a hívek lassan hozzászokjanak a némileg új életmódhoz s a papság szintén megszokja a sok tekintetben az eddigtől különböző eljárásmodot a hívekkel szemben abban az ügykörben, mely a megalkotandó országos autonómia első láncszemét, alapelemét fogja képezni, a szervezett hitközségben. Alig egy-két egyházmegyében történt e téren valami. Pedig már csak a kath. iskola s az esetleges iskolai és egyházi vagyon biztosítása céljából is szükség volna erre, nehogy a politikai községgel összekeveredjék.

Az előkészület java részének azonban az autonómiával összefüggő kérdések tisztázására, kételyek eloszlatására s az irányadó körök (nevezetesen a kormánykörök) megnyerésére kellett volna irányulnia. A hosszú huzavona között úgy történt, hogy a mi nem jó barátaink, akik jogsérelmünk orvoslásában a katolicizmus erősödését látják, jogainkat elhomályosítani iparkodtak. Egész tanulmányom ezzel foglalkozott. Ugyanis az 1848-ki III. t.-cikk folytán előállott s már is sokáig tartó új helyzetből kifolyólag a jogászvilág, sőt a kormányok s maga az országgyűlés is megszokta úgy tekinteni a mi kérdéses jogainkat és javainkat, mintha azok a miniszter kezében teljesen illetékes helyen volnának, mintha az a kezelés felelne meg ter« mészetüknek. Szinte közvéleménnyé vált alapjainkat s egész egyházi vagyonunkat állami eredetűnek tekinteni, úgy hogy ami az egész történelem folyamán a mi tulajdonunk volt, azt ma a magunkénak mondani sokak szemében már szinte túlkapás számba megy.

Óriási horderejű ez a mulasztásunk, mely karöltve járt a sajtó elhanyagolásával. Ennek következménye volt, hogy a fő kegyúr, ki alkotmányos érzületénél fogva tiszteletben tartja az 1848:111. t.-cikk által teremtett új helyzetet s információit az

időnkint működő minisztereitől kapja, ehhez képest hol jól, hol rosszul van hangolva a kath. jogsérelem orvoslása tekintetében. Máskép volt hangolva Wlassics idejében s máskép Apponyi Albert gróf kultuszminiszter korában, ki alatt már készen volt a törvényjavaslat is autonomikus jogunk törvénybeiktatására.

A főkegyúr eljárásán tehát nincs mit csodálkoznunk, mert tényleg oly jogorvoslat kereséséről van szó, mely, legalább véglegesen, a kérdéses 48-ki t.-cikk módosítása nélkül nem történhetik meg s az megint összefügg a kormány, illetőleg a képviselőházi többség hangulatával. A törvény a főkegyúrnak is megkötötte a kezét. Rá nézve is más a helyzet ma, mint volt 1848 előtt.

Fölvilágosítólag kellett volna továbbá hatni Róma felé is, melynek szemében kell hogy szokatlan legyen némely ügyeinknek a világi vonatkozásúak közé való sorozása s főkép az autonomikus szervezet erősen demokratikus színezése, mely szerint a ²/_B többségben levő világiak bármikor leszavazhatják a pápát.

Amíg egészen tisztán nem ismeri a mi speciális viszonyainkat s azt, hogy micsoda ügyekről van tulajdonképen szó: reá, épúgy, mint bármely más külföldi katolikusra a mi autonómiai szervezetünk protestáns szervezet benyomását teszi, ilyesmibe pedig, ne is vegyük tőle rossz néven, a szentszék egyhamar nem mehet bele. E tekintetben csak az erdélyi kath. Status példája szolgálhat a mi igazolásunkra s az a körülmény, hogy a jövő fejlődés az egyházat kizárólag hívei támogatására utalja, akiket épen azért, épen az ilyen autonómiai szervezet által az eddiginél jobban bele kell vonnia érdekkörébe.

Van ezen kívül egy más nehézség is, melyet egyáltalán nem szokás emlegetni, pedig a kongresszusi tárgyalások alkalmával is nagyon éreztük s ez a görög kath. románok vonakodása az autonómiánkba való belépéstől. Ha minden más nehézség el volna is már oszlatva, s ha minden illetékes tényező hajlandó volna is az autonómia megadására, az autonómia nem létesülhet, ha az egész hazai katolicizmus nem vonatik bele. Hogy valaki kívülről maradjon, abba a főkegyúr és a kormány méltánylandó okból nem fog beleegyezni.

E tekintetben úgy látom, a második kongresszus még hátrányosabb helyzetben volt, mint az első; mert ebben, legalább úgy ahogy, görög kath. román delegátusok is részt vettek, a másodikon senki. Mert hát nálunk a nemzetiségi érzelmek a legszentebb vallási ügyekbe is erősen belejátszanak s az a bizonyos kath. egység nem mindenkinek szemében a legfőbb érdek, melynek minden más szempontot alá kellene rendelni.

Ne mondjuk tehát, hogy a főkegyúr és a pápa nem akarják az autonómiát, hanem késedelmeért magunkat okoljuk elsősorban. Az útjában álló akadályokat nekünk kellene elhárítanunk, ezért pedig mi 1870 óta vajmi keveset tettünk. Még az 1848:111. t.-c. által sértett jogaink természetének lassú elhomályosodását se akadályoztuk meg.

Ezidő szerint se teszünk semmit, hanem nézünk egymásra.

Az igaz, hogy ügyünknek szerencsétlensége egy bizonyos circulus vitiosus, melyet oly nehéz áthidalni. Akárcsak sajtónk emelésénél. A lapkiadók azt mondják: támogassatok, fizessetek elő sokan, akkor adunk, akkor adhatunk színvonalon álló lapot, mert pénz nélkül nem tehetünk semmit. A közönség viszont azt mondja, legyen a kath. lap oly magas színvonalú, mint a nagy liberális napilapok, akkor majd előfizetünk rá. Valami ilyesmi van az autonómiával is. Persze nem abban az eredeti alakban, ahogy 1848-ban kontemplálták elődeink, hanem ahogy azt a mostani kongresszusi elaboratum tervezi. A míg mindig az egykori, a 60-70 év előtti államegyház tradíciói szellemében élő kath. papságnak nem lehet nagy kedve az autonómiával súlyosbítani helyzetét, működését; mert emberileg szólva mégis csak kényelmesebb a régi módon, a fensőbb támogatás mellett működni, mint belemenve a demokratikus helyzetbe, önerejére támaszkodni s küzködni a nép rendesen szerte húzó hajlamaival.

A világi katolikusok meg csak az érdekkörbe bevonva, jogokat élvezve hajlandók az autonómiáért lelkesülni, vagyis azon az alapon, ami még nincs, hanem amihez épen az autonómia juttathatja őket. Súlyos egy circulus vitiosus ez.

Valami természetes tehát, hogy állandó munkálkodást, állandó értetvést az autonómia létrejöveleért egyik oldalról

sem észlelhetünk, sehol semmi előkészítet, egy lépést se teszünk előre. Akkor jelentkezik némi érdeklődés és mozgalom, mikor a kormánynak szüksége van rá, hogy autonómiai kongresszussal foglalkoztassa a katolikusokat. Mert ő az a bizonyos harmadik, aki nem tud lelkesülni az autonóméért, hiszen birt jogokat senki se bocsát ki szívesen a kezéből.

Roppant önzetlen embereknek kellene támadniok a mi sorainkban, akik nagy buzgósággal és tevékenységgel, előrelátva a veszteségeket, amelyeknek védtelenül álló egyházunk elébe néz, magának az egyháznak érdekében küzdenének az autonómia ügyének előbbreviteléért s lehető gyors megvalósításáéit. Akik keresztültörve azon a bizonyos circulus vitiosuson, igaz lélekkel küzdenének érte.

Vajjon bekövetkezik-e a jövő ezen zenéje? Nem tudom. Két miniszterben volt reményünk, mert nálunk tudvalevőleg ihinden életrevaló miniszter hamar tud hangulatot csinálni tervei mellett. Ez ideig csalódtunk. Pedig hathatós lökést törekvéseinknek, tekintettel az 1848: III. t.-cikkre s tekintettel a protestánsokkal az 1791-iki diétán követett eljárásra – úgy látom – csak az autonomikus jog törvénybe iktatása adhat. Ez önt majd bizalmat az emberekbe s ezzel indulhat meg a nagy mű fölépítése, ha mindjárt először csak az igazgatótanács beállításával is, mint az erdélyi kath. Status példájában látjuk. A többi szervek fölülről lefelé haladva idő folyamán követhetik majd. Vagy arra várjunk, a míg tényleg a jól számító protestánsok kaparják majd ki nekünk a gesztenyét a tűzből?

Bármi történéjék azonban, egyet minden körülmény közt el lehetne várni, hogy a meglévő kath. sajtóorgánumok, a sok meddő politizálás mellett, többször vegyék tollra az autonómia ügyét. Hogy legalább a jogaink el ne homályosodjanak teljesen. Hogy ne mondja az egész félrevezetett és megtévesztett világ, hogy a mi javaink állami eredetű vagyon s hogy alapjaink jó helyen vannak a miniszter kezében. Legalább a saját fülünk hallatára ne hamisítsák meg a történelmet ellenünk!

Dii mortalibus omnia labore vendunt.

TARTALOM.

Előszó	Lap 3
I. Helyzetünk	7
II. A kath. autonómia egyházi jogi alakulat	21
III. A főkegyúri jog természete	25
IV. Az egyházi birtok eredete és a magyar szent korona	34
V. Az egyházi birtok eredete és az autonómia	44
VI. A miniszter kezében levő kath. alapok és alapítványok.....	53
VII. A miniszter kezében levő kath. alapok és alapítványok eredete	61
VIII. A miniszter kezében levő kath. alapok és alapítványok kezelése 1848-ig	70
IX. Milyen áron kínálják nekünk a protestánsok az autonómiát?.....	79
X. A főkegyúr, a pápa és az autonómia	90